Dr. JORDAN KUNIČIĆ
MAG. THEOL.

KATOLIČKA MORALKA

II SVEZAK
III IZDANJE

ZAGREB 1965

26247

Fra Hinko Kraljević O.P.

Veres

DR. JORDAN KUNIČIĆ
MAG. THEOL.

KATOLIČKA MORALKA

POSEBNI DIO

SVEZAK II.

TREĆE IZDANJE

ZAGREB 1965.

Izdao i odgovara O.Dr.Jordan Kunčić O.P. za uporabu bogoslova.
Kontakova 1 - Zagreb III

Umnoženo na ciklostilu Dominikanskog Provincijalata u Zagrebu, Kontakova 1.

P R E D G O V O R

"Sermones morales universales minus sunt utiles, eo quod actiones in particularibus sunt" - pisao je sv.Toma (Prol.in II-II). Malo koristi da znamo što je krepost,uzeta općenito, korisnije nam je znati što je o v a krepost, npr. pravednost, duhovna jakost, socijalna ljubav i td. Ne ukrasuju ovaj život kreposti uzete općenito, ukrasuju ga o v i ili o n i kreposni čini.

Kada promatramo ovaj čin milosrdja, onaj čin pravednosti itd. - mi uočujemo karakteristike koje nam osvijetljuju narav tih kreposti kako se one realiziraju, konkretiziraju, ulaze u egzistenciju. Da, čuli smo od sv.Tome da "actiones in particularibus sunt". To što čovjek čini hic et nunc, to on doista hoće, time se afirmira, to preobrazuje svijet ili ga degradira i ruši.

Promatramo ovaj čin kreposti. Uzdižemo se do Dara D. Svetoga koji ga podiže u više sfere. Promatramo i protivni čin grijeha, i zapovijed po kojoj bi se morao ravnati. Tako nam gradivo postaje jednostavnije. A tko je taj a da ni je pozvan da se ogleda na terenu konkretnosti? Da ne postane odgovoran za ovo ili ono djelo, da mu se ovaj ili onaj čin ne ubroji?

Kreposno djelovanje jest čovjekovo specifično djelovanje. Za kršćanina krepost predstavlja vrhovnu vrednotu na zemlji. Nju će uresiti milost i podignuti će je na rang nadnaravne djelatnosti. Krepost prikazuje vrijednost čovjeka, kršćanina. Krepost je afirmacija "dobre volje", a takva je volja "totus homo". U kreposti kršćanin najjasnije dokazuje svoj totalitet, jedinstvo i cjelovitost.

Treba kreposno živjeti. Ako gledamo vrijednost kreposti u perspektivi vječnosti - moramo reći da znanje o kreposti malo koristi. Ono što vrijedi jest: prakticiranje kreposti. Življenje jest djelovanje. Djela se nagradjuju ili kažnjavaju (Mt 7,21; Rim 2,13; Jak 1,22). U kreposnom djelovanju nalazi se anticipacija sretne vječnosti.

Svima nam je potrebito nauku o krepostima shvatiti,još više: u praksi dokazati. Molimo Boga da nam, po zagovoru sv.Tome dade "et quae docuit intellectu conspicere et quae egit imitatione complere".

U Zagrebu, 1. XII 1964.

P I S A C

D R U G A K N J I G A

REALIZACIJA SPECIFIČNO - LJUDSKIH ČINA U KONKRETNOSTI ŽIVOTA

P r v i o d s j e k :
BOŽANSKE KREPOSTI

Ulazimo na specifično kršćansko područje. Kršćanin je "consors divinae naturae", ali ako sudjeluje u božanskoj naravi - mora to sudioništvo dokazati "božanskim" djelovanjem. Vjera će probraziti njegovu spoznaju i tako će vjernik prikazati Bogu "obsequium mentis"; ufanje će mu dati snage da usmjeri svoj rad prema postizavanju Boga, vječne sreće, i na taj način vjernik poklanja Bogu "obsequium voluntatis"; svetom ljubavlju kršćanin centrira sve u Bogu, jer je Bog skup svih dobara, time kršćanin poklanja Bogu "obsequium cordis".

Rastajemo se, donekle, od Aristotela. Aristotel govori da je mudrac sretan (ET br.1267), osobito životni mudrac, razborit čovjek (ET 1266). I mi možemo govoriti o ovozemnoj sreći, naravnom cilju čovječjeg života, koji se sastoji u razvoju osobnosti mudrošću, osobito vršenjem svojih dužnosti (D 3743), ali u tome se ne sastoji integralno shvaćen čovjek. Bog je pozvao i usmjerio čovjeka prema nadnaravnom cilju (D 3005). Tu usmjerenost ostvaruje kršćanskim savršenstvom, a to savršenstvo se poglavito sastoji u praksi bogoslovskih ili božanskih kreposti. Koje su? To su:"Firma fides, spes invicta, caritas effusa"(Ivan XXIII u SYNODUS ROM., 1960,str.475).

1/ Ime ili naziv. Milost osposobljuje kršćanina da spoznaje životne istine, da teži prema životnim vrednotama, da ljubi što je vrijedno ljubiti i to sve na božanski način, slično kao što Bog sebe spoznaje i ljubi, jer i milost posvetna u kršćaninu jest kao neki božanski način življenja, time i izvor bogoobličnog djelovanja (2 Pet 1,4; Iv 14,23). Vidi sv. I br.112,115.

Trilogiju: vjeru - ufanje - svetu ljubav nazivamo sa sv.Grgurom "bogoslovskim" ili "teološkim" krepostima, a možemo ih, kako je rečeno, nazvati i "božanskim"krepostima, jer Bog je nauku o njima objavio, Bog ih ulijeva u dušu zajedno s posvetnom milošću, Bog će ih nagraditi, na Boga se odnose, Bog im je konačni cilj.

Zašto ih nazivamo krepostima? U skladu s onim što je rečeno u sv.I,br.99,111.i drugdje. Očito je da se u djelovanju tih kreposti nalazi snaga kojom se kršćanin opire zlu, koja ga jača u dobru, učvršćuje na putu savršenstva, upriličuje Bogu bogoobličnim djelovanjem. Iako sv.Pismo nije

svelo te faktore kršćanskog življenja na zajednički nazivnik "krepost" - to je učinila Crkva, koristeći podatke teologije kao znanosti.

2/ Značenje u Sv.Pismu. Nauku Sv.Pisma o ovim krepostima možemo svesti na ove tri točke : prvo, vjera se pokazuje kao praktična ili djelotvorna, ufanje ustrajno, ljubav požrtvovna (1 Sol 1,3; 5,8; Gal 5, 5-6; Rim 5,1-5); Drugo, vjera ima pred očima Boga koji spašava, ufanje se zanosi pomišlju na povratak Kristov, sveta ljubav prelijeva se na bližnjega, na njega se odnosi; treće, ne smiju se te kreposti shvatiti izolirano, nego po zakonu medjuovisnosti i medjudjelatnosti, jer v j e r a sklanja kršćanina da se ufa u ono što još ne posjeduje i da dokazuje ljubav prema bližnjemu, u f a n j e vjeruje u dolazak Kristov i l j u b a v l j u se sjedinjuje s Uskrsnulim preko mističnog tijela Kristova. Sveta ljubav pretpostavlja vjeru u ono što ljubi i ufanje da će to postići. To znači da su sve ove tri kreposti najuže povezane u totalitet kršćanskog života, one su samo tri aspekta, tri manifestacije jedinstvenog kršćanskog života.

Da li je ovu nauku o povezanosti tih kreposti usvojila teološka znanost? Potpuno. Prije svega u nauci o povezanosti kreposti (sv.I,br.123), a onda i u analizi naravi pojedinih kreposti, kada predočuje njihovu vitalnost, djelotvornost, potrebu oživotvorenja. Nužno ih spaja.

3/ Glas Predaje. Predaju smo nazvali, uz sv.Pismo, konstitutivnim izvorom kršćanske moralke. Predaja zastupa mišljenje izraženo u nauci i u praksi kršćanskog života, to jest, da je, kako piše sv.Augustin, u vjeri-ufanju-svetoj ljubavi sinteza kršćanskog života, skraćeni oblik integralnog kršćanskog života. On je isti napisao"Enchiridion-sive de fide, spe et caritate".

Srednji Vijek promatra te kreposti tako da u njima nalazi sve oznake kreposti i to nadnaravnog karaktera. One su trajno raspoloženje, počela ili izvori dobra djelovanja ; one uvode u Božja otajstva npr. vjera otkriva istinu o Bogu, ufanje projicira čovjeka, kršćanina preko stvorenih dobara u Boga, ljubav se zaustavlja na Bogu kao vrijednom ljubavi u sebi. One pružaju čovjeku neku anticipaciju sreće i na ovoj zemlji. Preko njih se čovjek prenosi do života triju božanskih osoba u krilu presv.Trojstva.

BILJEŠKE: 1/ O svetopisanskom pojmu ovih kreposti vidi opširnije kod Häring, I,str.343, II,33; INITIATION, sv.III,str.489 i slijed. Općenito: u biblijskoj teologiji.

2/ Mnogo se raspravlja o tome da li i religioznosti mogu pripasti karakteristike božanskih kreposti. Odgovor je: u strogom smislu NE, jer su im različiti objekti. Veza je ipak vrlo intimna. U širem smislu moglo bi se reći da kršćanin dokazuje svoju povezanost s Bogom, ostvaruje susret s Bogom baš preko čina ovih kreposti (Sv.Toma II-II,81,5; ANGELICUM 1960,str.187-321; Häring II,str.140 i slijed.).

4/ Crkveno Učiteljstvo. Ako bismo htjeli sintetizirati glavne točke Crkvene nauke o tim krepostima mogli bismo reći ovako: prvo, Crkva naučava da su te snage kršćanskog života doista kreposti tj. "propriae theologice sunt virtutes"(D 1001) što je važno radi poštivanja stoljećima ustaljene terminologije; drugo, naučava da su kreposti nadnaravnog karaktera (D 375,3008,3015); treće, označila je njihov objekt, vlastitosti, plodove itd.; četvrto, osudila je kriva naučavanja o njima.

BILJEŠKA: Pijo XII je rječito razvio nauku o ovim krepostima kao sastavnim elementima kršćanskog savršenstva. Što je, veli on, taj kršćanski život, ako ne "amor erga Christum, fides in eius verbum, atque spes in eius gratiam"? U govoru 29.VI 1952. Punina savršenstva jest pun razvoj tih kreposti. Kao što tri note čine akord, a po akordu se odredjuje tonalitet, slično je za kršćanina punina života, proljeće života u akordu ili skladu života s Bogom preko pjesme tih kreposti. U govoru 3.IV 1940.

PRVA RASPRAVA

O BOGOSLOVSKOJ ili BOŽANSKOJ KREPOSTI VJERE

Sv.Toma, II-II,q. 1-17.

Psihološki govoreći vjera je prva od ovih triju kreposti (1 Kor, 13,13). Ona označuje prvi susret s Bogom, upoznavanje, bazu za daljnje prijateljske odnose. Susret s Bogom - u Kristu - posredstvom Crkve. Da, jer najprije treba neku vrednotu ili dobro upoznati, da se uzmogne uzljubiti ili se nadati jedinstvu života s njime. Krist nas je najbolje upoznao s Bogom. Crkva pak ostaje kao ovlaštena učiteljica svih objavljenih istina o Bogu i Kristu.

Nalazimo se na području teologije. Bacimo jedan pogled natrag. Ako govorimo o vjeri znači da pretpostavljamo, da opstoje istine koje nadilaze dohvat naravnog razuma. Osim toga znači da nema integralnog čovjekovog života na zemlji ako se ne rukovodi svjetlom vjere. Niti opstoji integralnog kršćanskog života, ako kršćanin doista ne ŽIVI od vjere. Vjera mora postati životvorna, dati kršćanskom životu oblik (Gal 3,11).

PRVO POGLAVLJE : O VJERI U SEBI

5/ Vjera je u vjerniku kao "krepost". Vjernik po vjeri proširuje svoje znanje na nadnaravne istine. Vjera mu učvršćuje i istine naravnog reda npr. o besmrtnosti duše. Daje mu snagu u životu i patnjama, jer mu predočuje velike istine života i pruža sredstva duhovne snage npr. sakramente, milost. Vjera, dakle, posjeduje sve vlastitosti kreposti o kojima u sv.I,br.99 i slijed.

Zbog ovoga se mora reći da rasprava o vjeri spada na moralku. "Vjerovati" predstavlja specifično ljudski čin kojim kršćanin teži k Bogu. Doista objekt vjere jest dogma, ali vjera je praktična životna vrednota, jer ono što kršćanin vjeruje mora provesti u djelo, po tomu se ravnati. Odlučno piše Merkelbach: "Tractatus totus quantus est pertinet ad theologiam moralem" (I br.662).

BILJEŠKA: Ne govorimo ovdje o vjeri-povjerenju, niti o vjeri medju ljudima u ljudske poslove, nego govorimo o vjeri koja nastaje iz nadnaravnog izvora, odnosi se na nadnaravne istine, dakle o bogoslovskoj ili božanskoj vjeri, i to: bilo kao činu (fides actualis) bilo kao dispoziciji koja sklanja čovjeka da uzvjeruje te on postaje spremnim vjerovati (fides habitualis). Vjernik vjeruje jedino radi autoriteta Boga koji govori ili objavljuje.

6/ Crkveno Učiteljstvo. Crkva je svoju nauku o vjeri iznijela osobito na trima Saborima:

a/ U Orangeu u Francuskoj održan je tzv. Concilium Arausicanum god. 529. na kojemu se insistira na vjeri kao daru s neba, jer bez te milosti s neba čovjek ne bi mogao vjerovati "sicut oportet" (D 370-400);

b/ Tridentinum, započet u **Trento** 1545. naglasuje narav vjere više u odnosu prema nauci Luterovoj. Govori o vjeri u poslu obraćenja. Milost zove, potiče, pomaže, tako te odrasli čovjek slobodno pristaje na te poticaje i stvara čin vjere (D 1520-1583);

c/ Vatikanski I, započet 1869. analizira ulogu razuma u vjerskom pristanku, koji čovjek stvara jer hoće (D 3008-3050). Ovaj sabor je imao pred sobom moderni adogmatizam.

7/ Kako zamišljamo vjeru? U "La divina commedia" pita sv. Petar Dantea o suštini i bitnosti vjere (Raj, 24,64). Ovaj odgovara da se na vjeru oslanja onaj koji se ufa kao na temelju, a da u vjeri nalazi dokaz ili razlog za sve što tvrdi, prihvaća a ne vidi. Završava opomenom: Kada bi se ovako shvatila bitnost vjere - ne bi na zemlji bilo cjepidlačarenja o pitanju.

Sv. PAVAO je odgovorio: "Temelj onoga čemu se nadamo, dokaz za one stvari koje ne vidimo" (Heb 11,1). U toj definiciji nalaze svi elementi potrebni za njenu bitnost. Ona je temelj, početak, srž, korijen, zalog. Usporedi sv. Tomu DE VERITATE, 14, 2 i 3.

CRKVA odgovara: da je vjera nadnaravna krepost kojom po nadahnuću i uz pomoć milosti Božje prihvaćamo za istinito što je Bog objavio, i to ne zbog toga što bi naravnim snagama razuma prodrli u bitni sadržaj tih objavljenih istina, nego radi auktoriteta Boga koji objavljuje, jer On niti može prevariti niti može biti prevaren (D 3008). Ona je, dakle, u vjerniku kao dar Božji, nije zaključak silogizma ni plod umovanja. Ipak čovjek bi mogao odbaciti poticaj milosti, mogao bi uskratiti pristanak, ne sudjelovati s milošću (D 3010).

Sv. TOMA odgovara: "Vjera je u nama kao dispozicija duše koja sklanja čovjeka da prihvati kao istinito što ne vidi razumom, i na taj način čovjek započinje vječni život na ovoj zemlji" (II-II,4,1: DE VER.14,3). Izraz sv. Tome "inchoatur" jest sinonim s Pavlovim "substantia", ali je Tomin izrazitiji. Vjernik vjerom se prenosi u nebo, gleda Boga, koliko dopušta ovozemni život.

PIJO XII odgovara naukom o vitalnosti vjere. To je vjera u životnoj dinamici. Ona mora biti združena s ufanjem i ljubavlju. Tada postaje kakva mora biti: svjesna, produbljena, živa, plodonosna. Njena vitalnost mora doći do izražaja proti obeshrabljenja, očaja, moralnog skepticizma i pasivizma. Mora zablistati u moralnom životu, u gospodstvu nad sobom (I, br. 1547-8; 2047). Ovo je kao komentar Tominih riječi da vjera mora proživjeti praksu života "mediante dilectione" (DE VER. 14,4).

BILJEŠKA : Situacijska etika zamišlja vjeru kao plod autonomne osobne svijesti ili savjesti. Zapostavlja se objektivna fundiranost vjere, dokazi vjerodostojnosti i sl, te se vjera zamišlja kao "osobni odnos koji nas veže s Bogom". Mjerodavni su "ja" i "Bog", ne Bog zakona nego Bog kao otac s kojim se moramo sjediniti u ljubavi (Pijo XII, sv.I,br.161, 164).To je zabluda etičkog egzistencijalizma, aktualizma, individualizma.

8/ Vjernik mora gojiti i druge kreposti. Bez sumnje čovjek najprije mora vjerovati da se uzmogne ufati u Boga i ljubiti ga. To znači da genetičko prvenstvo pripada vjeri, kako je rečeno u br.5, uvod.

U pojedinim slučajevima potrebiti su čini nekih drugih kreposti prije čina vjere. Potrebito je npr. da čovjek bude duhovno jak, da ukloni neuredni strah od ispovijedanja vjere; da bude ponizan, te time ukloni oholost kao veliku zapreku prihvaćanja vjere (II-II,4,7). Vidi sv.I,br.124.Glasovite su riječi sv.Pavla kojima izriče kako su pogani nepravednošću ili grešnim životom spriječili istinu o Bogu (Rim 1,19).

9/ Vjernik i zahtjevi razuma. To je divno razradio Vatikanski I u poglavlju o vjeri i razumu (D 3015-3021). Vjernik po vjeri zna što ne bi znao razumom. To su dva reda spoznaje koji se razlikuju "principio et obiecto". Ipak, razum može biti od koristi i u prodiranju u otajstva, npr.po analogiji, po vezi ili harmoniji pojedinih otajstava i sl. Izmedju razuma i vjere ne može biti sukoba nego moraju se medjusobno pomagati. Čovjeku ne ostaje neka sloboda da mijenja "depositum fidei" nego dužnost da ga prigrli.

Računajući na čovječju slabost, lako je shvatljivo da čovjek može zatvoriti ulaz vjeri na razne načine. Možda se potpuno posvetio brigama života, odvratio pozornost od motiva vjerodostojnosti. Možda su ga pritisle nevolje, teškoće. Možda ga od vjere odvraća nelogičnost vjernika itd. Vrlo je važno, dakle, da čovjek velikodušno a slobodno posluša milost Božju, koja mu u vjeri govori (D 3010).

10/ Tko vjeruje? Krist je od začetka motrio otajstvo Božjeg života, stoga mu nije bilo potrebito vjerovati. - Marija je vjerovala i trpjela u svojoj vjeri u naše ime. - Andjeli i sveci vide zorno, ne treba im vjera. - Djavoli i osudjenici vjeruju i drhću(Jak 2,19), jer ih na prihvaćanje istine o Bogu sile dokazi Božje veličine, patnje što trpe. - Duše u čistilištu još trebaju vjere, putnici su. - Ljudi na zemlji vjeruju, pa ako su i u smrtnom grijehu, jer svaki grijeh nužno ne diže vjeru (sv.I,br.120).

11/ Tko izgubi vjeru? Onaj koji počini grijeh nevjere(1 Tim 1,19); nevjera usmrćuje vjeru. Vjernik u smrtnom grijehu još je vjernik, iako je njegova vjera mrtva (D 1544,1578), i još je kršćanin te može činiti naravno dobra djela. Tko neće da prihvati pa i samo jednu vjersku

istinu taj uopće gubi vjeru, odbacuje formalni motiv pristajanja uz vjeru: Božji auktoritet radi kojega vjeruje kad vjeruje.

12/ Kada čovjek počinje vjerovati? S milošću čovjek prima habitualnu vjeru npr. novorodjenče na krštenju (sv.I,br.115). Sam Bog je umnožava (sv.I,br.119). Svaki odrasli čovjek dužan je : ⓐ pripraviti se na vjeru odstranjujući zapreke npr.grijeh, opozivajući ga i tko bi pozitivno odbio tu dužnost teško bi sagriješio; ⓑ prihvatiti vjeru koju je upoznao npr. u dokazima vjerodostojnosti; ⓒ tko posjeduje vjeru dužan je vjeru čuvati, ne izlagati je pogiblima; ⓓ vjernik je dužan nastojati da njegova vjera na razne načine raste npr. čineći dobra, nadnaravna djela (sv.I,br.119).

BILJEŠKA : Vjera se ne sastoji samo u tome da čovjek može čvrsto vjerovati nego da bude sposoban vjerovati "sicut oportet" tj. na nadnaravni način. Netko može prihvatiti objavljene istine radi Božjeg auktoriteta i prije nego je primio milost, npr. katekumen koji još nema ulivene kreposti vjere, ali jedino onaj koji je s milošću primio ulivenu krepost vjere vjeruje "sicut oportet" tj. na nadnaravni način, kako je potrebito za vječno spasenje.

13/ Neke karakteristike vjernikove vjere. Promislimo da na svijetu na oko tri milijarde ljudi ima samo oko 18% katolika. A koliko kod njih ima doista prave vjere? Ipak, koji vjeruju slažu se u ovome:

ⓐ Vjernik vjeruje slobodno. Vjera više ovisi o volji nego o spoznaji razuma; tko neće da vjeruje, razlozi ga razuma ne mogu slomiti;

ⓑ Ne vjeruje slijepo, jer ne samo što ga u vjeri D.Sveti prosvijetljuje nego razum nalazi motive vjerodostojnosti Objave (D 3009), iako još uvijek čovjek čuva slobodu prihvaćanja vjere (D 3010);

ⓒ Njegovo vjersko prihvaćanje je izvjesno, jer vjeruje u Premudroga i Predobroga, iako sa subjektivne strane ta spoznaja uvijek ostaje uz pomoć ogledala, nejasna (1 Kor 13,12);

ⓓ Vjeruje "kako treba" za spasenje, na nadnaravan način. Nadnaravne su istine koje vjeruje; nadnaravno Počelo ili Bog kao stvoritelj nadnaravnog reda; nadnaravno je porijeklo ili objava tih istina; nadnaravno je posvećenje kojemu je vjera početak; nadnaravno spasenje komu vjera vodi. Vjera nije samo "razgovor" s Bogom nego početak suživljenja čovjeka s Bogom;

e) Vjeruje općenito sve što je Bog objavio a koje Crkva predlaže da treba vjerom prihvatiti; i proteže vjersku spoznaju na sve probleme života, na sva područja djelatnosti npr. na ekonomsko područje; i nastoji vjeru protegnuti na sve ljude (Pijo XII, sv.I.br.178);

f) Vjeruje gordo, čvrsto, neustrašivo. Bez vjere kao da razumu nedostaje ona "ultima forma completiva"(I P,106, 1 ad 3). Bez vjere kao da ne bi bio u životu zreo nego kao da

bi vjernici bili "djeca koju ljulja i zanosi svaki vjetar nauke po prijevari ljudi, po lukavštini"(Ef 4,14). Vidi Pija XII,sv.I.br.1393.

BILJEŠKE: 1/Činjenica je da je čovjek današnjice patuljak u odnosu prema nadnaravi (MetM br.243). Ipak je nemoguće uništiti čovječju usmjerenost prema Bogu (br.214), Nije moguće stvoriti pravilne socijalne odnose bez Boga, izvora svake istine, pravde i ljubavi (br.215). Čovjek odvojen od Boga postaje sebi i drugima užas (br.215).

2/Budno treba paziti da se čovjek ne može od sebe sam pozitivno pripraviti na prihvaćanje vjere. Onaj prvotni pokret volje, onaj "credulitatis affectus" kojim duša prihvaća poziv Božji na vjeru plod je aktualne milosti kod grešnika i prije obraćenja i u času obraćenja.

14/ Što proizvodi vjera u vjerniku? Kratko rečeno: 1/vjera čisti čovjeka od zabluda i 2/udaljuje njegovo srce od nečistih osjećaja (II-II,7,1 i 2).

Vjera, ona proživljena vjera, 3/stvara u čovjeku mir,čini ga mirotvorcem;4/podržava u njemu volju za radom, proizvodnjom, za dobro čovječanstva;5/inspirira pravdu i ljubav;6/sklanja ga da vrši sve svoje dužnosti;7/da poštuje tuđja prava itd.(Pijo XII, sv.I,br.230, 1215; sv.II,br.3860). Kategorčki tvrdi Pijo XII da bez vjere nema prave slobode ni mira (sv.I, br.289,355, 376 osobito br.1549-1551).

Svetopisamski rečeno: Vjernik po vjeri postaje sin Božji, prima Darove Duha Svetoga, vječni život, postizava spasenje, posjeduje preduvjet da bude uslišan u molitvi, otvaraju mu se velike mogućnosti pa i ta da može činiti čudesa (B.Duda, EVANĐJELJE, Zagreb 1962, str.366).

15/ Može li doista vjernik rasti u vjeri? Analogno sv.I br. 119 moramo reći da vjernik može napredovati u vjeri mnogostruko: može vjerom zahvatiti više istina nego prije; može prodirati dublje u poznavanje i neko gustiranje vjerskih istina (D 3016); može revnije ispovjedati vjeru. Opravdano je što Crkva moli da vjera uzraste (D 1535).

16/ Koje su glavne zablude o kreposti vjere? Ima ih bezbroj. Teoretskih i praktičnih. Njezin pojam izopačuju i vjernici u praksi života i u teoriji.

1/Autonomisti ne dopuštaju da se vjera ingerira u razumske spoznaje jer da je razum autonoman (D 1810), dosljedno da je on jedini arbiter istine i neistine, dobra i zla (D 2903).

2/Naturalisti tvrde da se vjerska spoznaja svodi na naravnu spoznaju (D 3032) tako te otajstava nema. Sve se dogme mogu razumom spoznati i dokazati (D 3041). Racionalisti dodavaju da razum MORA sve spoznati (D 2904).

3/Modernisti svode vjeru na osobno iskustvo, na imanentni, podsvjesni doživljaj (D 3033. Fideizam smatra razum nesposobnim da prosudi niti izvanjske dokaze vjerodostojnosti(D 3033).

d. Agnosticizam smatra da vjera nema razumskog opravdanja jer da čudesa ne mogu opstojati niti se mogu poznati. Slično i mitologizam zastupa mišljenje da otajstva objavljena u Sv.Pismu samo su legende i miti (D 3034).

e Tradicionalisti kao da uzimaju ove sada spomenute pozicije time što tvrde da jedino na bazi predaje može se kršćanin osloniti na fundiranost vjerskih zasada i motiva vjerodostojnosti (D 2811-2814).

f. Hermes je naučavao da pristanak vjere nije slobodan, nego da je rezultat strogog razumskog procesa. Dozvoljena je pozitivna sumnja u dogme dok razum ne pribavi stroge dokaze. Umanjivao je i potrebu milosti u vjeri tvrdeći da je milost potrebita samo za "fidem vivam" tj. koja je s ljubavlju (D 3035-6).

Laksizam je zanijekao mnoge osnovne istine o vjeri (D 2116-2122).

17/ Pamti značenje nekih izraza ! Govorimo o ulivenoj kreposti vjere tj.daru Božje milosti po kojemu vjernik vjeruje na nadnaravan način, kako je potrebito za spasenje. - Vjeru nazivamo živom ili mrtvom prema tome da li je s posvetnom milošću i ljubavlju ili ne. - Habitualno stanje vjere jest ona dispozicija vjernika, njegovo duševno stanje koje je plod čina vjere jednom učinjenog i ne opozvanog. To stanje može biti življe ili manje živo prema tome koliko to habitualno stanje prelazi u stvaranje čina vjere. - Čin vjere jest aktualni pristanak na objavljenu istinu, a ovdje govorimo o činu nadnaravne vjere tj. koji proizlazi iz ulivenog habitusa vjere. - Čin vjere je izričit ako sam svjestan da u ovom trenutku stvaram taj čin vjere. - Govorimo o uključnom činu vjere, recimo: kada vjerujem u Crkvu vjerujem u ono što ona predlaže da vjerujem. - Čin vjere je virtualan kada kauzalno potječe od stvorene nakane još neopozvane, iako sada možda makinalno izvršen npr.u poklonu pred Presvetim, koji se ne bi vršio da poklonik nema vjere, iako sada ne misli na vjerski motiv pri tom poklonu. - Vjera će biti unutarnja ili vanjska prema tome da li je vidljiva ili ne.

"Fide divina" prihvaćamo istine koje je Bog objavio ali Crkva ih još nije izrijekom predložila da se vjeruju. - "Fide catholica" vjerujem u istine koje Bog nije izrijekom objavio ali Crkva ih je predložila na vjerovanje npr. kanonizaciju svetaca. - "Fide divina-catholica" prihvaćam istine koje je Bog objavio i Crkva predložila da se kao od Boga objavljene moraju vjerom prihvatiti.

DRUGO POGLAVLJE : REALIZACIJA ČINA VJERE

Vjera u stanju habitus-a nije potpuna. Čovjek traži više. Stari su govorili: "Actus potior est potentia", jer je svaka potencija usmjerena prema aktu, po njemu se poznaje, definira. Habitualna vjera traži svoju nadopunu, svoj razvoj. "Dormiens, quia non actu sentit vel intelligit, non perfecte vivit, sed habet dimidium vitae"(ETH.br.1902).Potrebno je analizirati koji faktori analiziraju, aktiviraju vjeru u vjerniku.

§ 1. Objekt ili predmet vjerovanja

18/ Na što se vjera odnosi? Pitamo: što je vjernik dužan vjerovati? Koje istine spadaju pod radius njegove vjere kao katolika?

a)Svaki je vjernik dužan vjerovati "fide divina et catholica" tj. u ime Božje i u ime Crkve, sve istine što se nalaze u Objavi, pismenoj ili usmenoj, a što je Crkva,bilo svečanim proglašenjem ili nastupom redovitog i općeg Učiteljstva predložila kao od Boga objavljene (kan.1323,§ 1).Ali, ako nije očito, neka se nijedna istina ne smatra da je dogmatski definirana (kan.1323, § 3). Vidi Denz 3011.

b)Prvotno se vjera odnosi na otajstva, ali "improprie et per accidens"možemo reći da vjernik treba da vjeruje i one istine do kojih može doći vlastitim razumom kao i povijesne činjenice koje su indiferentne za ekonomiju vječnog spasenja. Bez sumnje, bilo je potrebno, moraliter loquendo, da Bog objavi i istine na dohvatu razuma (besmrtnost duše, opstojnost Boga, osnove moralnog zakona itd) eda svi ljudi, bez teškoća, bez primjese zabluda, brzo i solidno mogu doznati za njih, i to radi njihove životne uloge. Te razloge formulira teologija po sv.Tomi, a on ih je našao kod Rabbi Moyses-a (D 3005; DE VERITATE 14,10).

c)Nijesu sve istine objavljene "propriis et expressis verbis".Ima ih koje su objavljene uključno, kao dio u cjelini. Te su ekvivalentno, po smislu, prava riječ Božja. Tako je ekvivalentno objavljeno da je radi tebe Krist umro; da je Krist imao čovječju dušu i tijelo; da je imao ljudsku volju itd.

d)Kako ćemo svetopisanski označiti predmet vjere? Oko koje se ideje sve objavljene istine grupiraju? Oko spoznaje Boga i Isusa Krista, kojega smo pod teški grijeh dužni priznati Sinom Božjim i Spasiteljem (Iv 17,3), jer u toj istini je i na zemlji "život vječni". Ako pak želimo tu istu ideju izraziti više znanstveno reći ćemo da je objekt vjere istina izražena u rečenici tj. "propositio enuntiabilis" (II-II,1,6; Merkelbach, T.,str.519).

e)Smrću Apostola prestala je javna Objava. Bog može pojedincima saopćiti neke objave. Tko bi bio svjestan da mu je Bog progovorio morao bi vjerovati. Crkva je odobrila neke

objave saopćene nekim dušama. Iz tog odobrenja slijedi da u tim objavama nema ništa proti vjere i morala, te da ih drugi ne smiju prezirati. Drugi koji za njih znaju, mogu ih vjerovati "fide humana". Ne predstavljaju objekt infalibiliteta, ali uključuju obzir, posluh prema Crkvi (Merkelbach,I, br.674; Fanfani II,br.7,dubium III).

f)Gdje se nalaze sakupljene istine odredjene za vjerovanje? U Simbolima. Tri su najglasovitija Simbola: Symbolum Apostolicum (10), Symbolum Constantinopolitanum (D 150) i PseudoAthanasianum (D 75-6). Povijest ovih vidi kod Denz - Schonmetzer str.17-42.

g)Crkva predlaže vjerske istine u različitom stupnju.Nepogrešiva je kada definira objekt vjere kao i istine i činjenice povezane s objektom vjere. Isto tako je nepogrešiva kada osudjuje koju nauku protivnu vjerskim istinama.

Dogma vjere je istina koju Crkva nepogrešivo vjernicima predlaže kao objavljenu i kao predmet vjere. Mišljenje ovoj protivno, bilo kontrarno bilo kontradiktorno, jest heretično npr. tko bi držao da Krist nije Bog.

Proxima fidei jest istina koju Crkva općenito i kao izvjesnu predlaže ali još nije dogma. Njoj protivna je haeresi proxima. Ako Crkva neku istinu predlaže kao objavljenu, ali ne definira je kao dogmu, nazvat ćemo je fide certa a njoj protivnu error in fide; ako je predlaže kao izvedenu iz druge objavljene biti će theologice certa a njoj protivna error theologicus.

Communis et tuta jest istina općenito prihvaćena kao jedina u skladu s objavom, ali je Crkva ne predlaže kao izvjesnu. Njoj protivnu nazivamo temeraria.

Ima i nižih stupnjeva. Tako možemo govoriti o nekom mišljenju da je vjerojatno ili nevjerojatno, više ili manje vjerojatno itd, prema tome da li ima razloga ili nema, da li ima jačih ili slabijih razloga da se može smatrati da je neka istina objavljena ili ne, izvedena iz objavljene ili ne.

19/ Zbog kojeg motiva vjernik vjeruje? Zbog toga što vjerske istine objavljuje Bog koji je istinit i neprevarljiv. Glavno je, dakle, biti na čistu da li je ili nije Bog neku istinu objavio.

SP govori da se vjera radja na temelju Božje objave(Rim 10,14). Evandjelje je riječ Božja (1 Sol 2,13). Vjera se oslanja na svjedočanstvu Božjem (Iv 5,36; 8,17). Vjerovati u Krista znači vjerovati u Boga (Iv 5,36).

CRKVA naučava da je bitnost vjere u tome što vjernik vjeruje istine od Boga objavljene "propter auctoritatem Dei revelantis"(D 3008). Nije dakle motiv vjere u tome što opstoji skup vjerojatnosti u prilog vjere niti iskustvo pojedinca nego nešto više: mudrost i istinitost Božja.

RAZUM umuje: a)vjera je nadnaravna krepost prema tome

i njezin unutarnji, formalni motiv realizacije mora biti nadnaravan,uzet iz intimnog života Božjega; b)svaki drugi motiv bio bi slab, neadekvatan, u nerazmjeru s uzvišenosti vjere kao kreposti; c)vjera je"donum gratiae" (D 3010,3035), a ne može se ni zamisliti da je vjera od Boga a da bi njezina formalna komponenta bila bazirana na nekom stvorenom motivu.

BILJEŠKE: 1/Osloniti se na Božji auktoritet ne znači zanijekati razum. Bez sumnje vjernik vjeruje slobodno, ali prije nego je uzvjerovao morao je biti na čistu s time da je moguće i da je obvezatno vjerovati. Razumom je sagledao temelje vjere: činjenicu da su vjerske istine objavljene (D Ind syst. A 8a,b), ali to je izvan formalnog motiva čina vjere (D 3309).

2/Niti Crkva ne ulazi u formalni motiv vjerovanja, kao da bi vjernik vjerovao formalno radi Crkve kao motiva pristajanja. Ne, Crkva stoji izvan tog objekta, ona je "regula fidei" a ne motiv pristajanja. Crkva je izvor ili sredstvo po kojemu znamo što je Bog doista objavio.

§ 2. Čin vjere

20/ Temelj u sv.Pismu. Ono govori o činu vjere kao o "doka zu" ili "pristajanju uz istinu", o "zarobljavanju razuma za pokornost Kristovu" (2 Kor 5,10). A Bog voli svaki poklon ako je živ, svet, kao bogoštovlje (Rim 12,1).

Osim razuma SP traži i volju. Podrazumijeva slobodu vjerovanja, stoga govori o zapovijedi vjerovanja, o poslu-hu (Mt 19,17; Mk 16,16) i nagradi za vjerovanje.

21/ Što naučava Crkva? Najprije upozorava da treba izbjega vati krive pojmove o činu vjere: to nije čin nekog pouzdanja D 1533,1562) u oproštenje grijeha; nije plod razumskih dokaza (D 3010,3035); niti je taj čin onakav kakvim ga žele modernisti, naime: osjećaj, intuicija, potsvjesni pokret i sl.(D 3484-3486,3542). - Osim toga Crkva predočuje čin vjere pozitivnom naukom o tom činu kao svjesno-voljnom-slobodnom pristanku pameti i volje kojim vjernik slobodno, neprevarljivo, čvrsto pristaje uz objavljene istine oslanjajući se na Božji auktoritet kao motiv radi kojega pristaje (D 3010,3035,3542).

22/ Što naučava teologija? Govorimo o činu vjere, dakle o aktualizaciji čovječjih moći, kreposti, dakle o dobroj uporabi slobode samoodredjenja. Svaki je čin kreposti "bonus usus liberi arbitrii"(I-II,55, 1 ad 2).

Svi ljudi pod izrazom "vjerujem" shvaćaju to da prihvaćaju neku istinu bazirajući se na riječima osobe kojoj vjeruju. Vjeruju iako svojim očima ne vide.

Recimo sa Sv.Tomom: "Actus intellectus assentientis veritati divinae ex imperio voluntatis a Deo motae per gratiam"(II-II,2,9). Nije taj čin vjere samo od Boga uliven,on je čin vjernika (D 2222). To je čin njegove, čovječje duše,

srca, središta personalnosti, izvora odgovornosti. Tko vjeruje taj prima riječ Božju na plodno tlo svoga srca (Lk 8, 5-16). Srcem se vjeruje za opravdanje pred Bogom (Rim 10,10).

Zaključak: Čin vjere elicitivno spada na razum, jer se radi o pristanku na istinu ili spoznaju; volja pak pokreće razum da pristane, sklanja ga uz pomoć onog "pius credulitatis affectus", a volju vabi vrednota vječnih dobara (Iv 6, 68-70); milost pak je ona koja u činu vjere prosvjetljuje pamet i pokreće volju, ona je tvorni faktor vjere (D 1789, 3015,3035). Svakako važnija je uloga volje nego razuma, jer nitko ne vjeruje ako neće da vjeruje. Vjera se pak, kao na najvišu instancu, svodi na vječno pozvanje od Boga (Iv 6,44), jer samo Bog "vuče".

BILJEŠKE : 1/Čin vjere je punina života (INIT III,str.496-500). Ne smije se zatvoriti unutar čovjeka. Bez sumnje, čin vjere najprije uključuje svjetlo objavljenih istina, prianjanje uz njih, ali vjerovati zahvaća čitava čovjeka te znači i to da vjernik izvuče velikodušno sve zaključke za svoj život, za moralno postupanje (Pijo XII,sv.1,br.1875).

2/Preduvjeti za čin vjere jesu sa strane Boga, da prosvijetli i dade snage tj.milosti, a sa strane čovjeka da upozna Objavu te uoči mogućnost i dužnost vjerovanja o tobito u vezi s dokazima vjerodostojnosti (D Ind syst.A 8b). Treba uočiti da taj sud o vjerodostojnosti može biti izvrgnut teškoćama te da čovjek može neodgovorno, negrešno ne znati za pravu religiju (D 3876,2865-6).

23/<u>Kako se prihvaća "auktoritet Boga koji govori"</u>? Vjernik vjeruje stoga što se potpuno povjerava auktoritetu Božjemu, koji mu je objavio životne istine što mora prihvatiti razumom i provesti u život. Rekli smo da je auktoritet Božji bitni,formalni element ili faktor u činu vjere. Potrebito je da taj faktor vrši kauzalni, barem virtualni utjecaj na čin vjere u času kada vjernik vjeruje, jer bez tog utjecaja kao da i ne postoji.

Razumljivo, obični vjernici prihvaćaju objavljene istine stoga što ih naučava Crkva, propovijedaju njezini zakoniti predstavnici, dakle, i oni se pozivaju na auktoritet Božji. Koliko traje kauzalni utjecaj stvorenog čina vjere toliko traje i kauzalni utjecaj Božjeg auktoriteta. Jednom stvorenon kasnije može virtualno utjecati na pristanak na objavljene istine.

BILJEŠKE : 1/Tko odbija pa i samo jednu istinu vjere odbija sve, jer odbija motiv pristajanja na sve, ruši formalni objekt vjere, a bez njega nema čina vjere. U tom slučaju čovjek se oslanja na vlastit razum. - Tko odbija pak činjenicu da je ova ili ona istina objavljena, u njemu može ostati svjetlo i snaga Božjeg auktoriteta, ali griješi time što ne prihvaća auktoritet Crkve koja predočuje istine kao doista od Boga objavljene.

2/Vjera, u strogom smislu, odnosi se na ono što je uistinu ljudskom umu sakriveno. Otud slijedi da jedan te isti čovjek ne može jednu vjersku istinu u isto vrijeme, pod izvjesno, znati i vjerovati. Predpostavimo da ovaj vjernik pod izvjesno zna da Bog opstoji. Zar će zbog toga

primiti od Boga manju nagradu, jer ne može u isto vrijeme tu istinu vjerovati? Ne, on u srcu osjeća spremnost da vjeruje u tu istinu i onda kada ni je svjestan njene jasnoće.

24/ Čin vjere očituje se na vanjštini. Svaki duševni doživljaj - spoznaje, čuvstvovanja, htijenja - teži za tim da se očituje i na vanjšti ni. Tako se i čin vjere prirodno očituje u molitvi, pokloni ma, prinosu žrtve itd. Osobit dokaz vjere jesu dobra djela, jer pravi vjernik živi od svoje vjere (Gal 3,11), a bez dobrih djela vjera je mrtva (Jak 2,20). Rečeno je u br. 2. da se vjera ne može odijeliti od ufanja i ljubavi.

§ 3. Razvojne faze čina vjere

25/ Prije i poslije obraćenja. Prije obraćenja odrasli čovjek nalazi se u vrlo različitim pozicijama. Svakako, ima ih koji bez svoje krivnje borave u neznanju o vjeri (L 1,79), a ima ih koje tereti dužnost i krivnja što dovoljno upoznatu vjeru nijesu htjeli prigrliti (D 2915,3008).

Sam fenomen obraćenja ostvaruje se interferencijom subjektivnih i objektivnih faktora. Bez sumnje glavnu ulogu igra milost (Iv 6,44). Sa strane subjekta zahtijeva se da on vrši zapovijedi prirodno-moralnog zakona, da sluša savjest, da prouči motive vjerodostojnosti (1 Sol 2,13-14). Uočivši te motive u čovječjem srcu javlja se sklonost da HOĆE VJEROVATI, što je plod milosti (proti semipelagijevaca - D 375-377). Bog time počinje ostvarivati svoje obećanje da neće uskratiti milosti onomu koji je ponizno traži.

Obraćenik ili vjernik na putu spasa trpjeti će nejasnoća, mučit će ga, domakle, zagonetke i nepotpunosti zemaljske vjerske spoznaje (1 Kor 13,12; 2 Kor 5,7), ali on u svjetlu vjere zahvaća svu realnost koherentno, izdiže se iznad ostalih ljudi (Ef 3,17-20), nastupa kao "rod odabrani", i, ne zaboravimo, postaje znakom kojemu će se protiviti (L 2,34).

26/ Vjera kroz etape života. Ovdje iznosimo samo kratke misli o vjeri prema životnoj dobi. O drugim aspektima pitanja kasnije u br. 72.

a) Psihološki pogled u pitanje dovodi nas do zaključka da razlikujemo vjeru kod djeteta, mladića i odrasla čovjeka. Dijete se po naravi hrani nevidljivim, simboličkim predodžbama. Njegovu vjeru moramo postepeno prebacivati u svjesno prihvaćanje Božje riječi te ga upućivati da luči otajstvo od mita. - Mladić po naravi zazire od auktoriteta, osjeća poziv na autonomiju, teži za afirmacijom i sl. Medjutim, potrebno je mladiću prikazivati vjeru kao povezanost s tradicijom, kao poziv u beskonačno, kao sredstvo za trajnu renesansu čovječanstva, kao mogućnost za razvoj osobnosti, kao neko unutarnje oslobodjenje itd. - Odrasli čovjek doživljuje vjeru kroz tragiku života, stoga vjera mu može pružiti utjehu, mir. Njemu

vjera donosi plodove, i on čuva riječ Božju (Lk 8,15).

b) Historijsko-pastoralni pogled u pitanje poučava nas da su i prvi kršćani akomodirali propovijedanje vjere prema životnim etapama. Tako nas sv.Pavao poučava (Hebr 6,1-2) da početnicima u vjeri treba vjeru prikazivati u obliku ke rigme, odraslima pak treba davati vjerske istine u obliku kateheze, bez ponavljanja osnovnih istina. To je prevažno pitanje vjerske metodike u poučavanju, propovijedanju i sl. Uvijek je istinit princip da subjekt (slušalac, učenik) mo ra biti raspoložen primiti gradivo što mu se predočuje: dje tetu kao djetetu, odraslomu kao odraslomu (1 Kor 13,11).

BILJEŠKE : 1/Velika je uloga ispovjednika, propovjednika, uopće sveće nika da pravilno vrše formaciju vjernika u vjeri. Djeca nekako "primaju" vjeru, odrasli pak moraju nastojati da im vjera postane kao osobni, svje sni posjed, kao vrednota koju će sve više cijeniti, proživljavati, provo diti u život (Pijo XII, sv.I, br.1873,1876). Nekada je, u prošlosti, at mosfera života bila vjerska, danas je potrebito buditi i čuvati svjesnost i ponos vjerske orijentacije (isti, sv.I,br.1547-8).

2/Osobito je potrebito voditi računa o krizama vjere kod poje dinaca, pojedinih naroda ili pojedinih povijesnih razdoblja. Te krize treba uočiti, pravilno se u njima držati te iskoristiti ih kao sredstvo za rast, razvitak, plodniji vjerski život. Kršćanski pedagog pravilno ocjenjuje ulogu grijeha u vjerskom životu kao i ulogu milosti. Taj odgo jitelj mora nastojati da ispravlja i podiže vjeru kod odgajanika (isti I,br.1740).

27/ Da li Crkveno Učiteljstvo govori o raznim etapama vjere?

Vjera je, bez sumnje jedna i nedjeljiva, ali u vjeri kao i u svemu što je živo možemo i moramo razlikovati neke faze ili stupnjeve.

Ovdje mi raspravljamo o vjeri kao kreposti. Promatramo je kao snagu koju čovjek mora pretvoriti u životnu snagu. O njoj vidi D ind.syst.K 2a.

O naravi vjere, o njenoj nadnaravnosti, o njoj kao daru milosti i sl. vidi isto mjesto ind.syst.A 8a.

O vjeri kao pripravi na obraćenje, kao temelju i korije nu opravdanja pred Bogom vidi isto mj. Ind.syst. F 3e.

O vjeri u činu obraćenja, dakle fenomenologiju obraće nja predočuje nam na istom mj. Ind. syst. A 8b. U tom poslu predstavlja nam Boga sa svojom milošću, čovjeka sa svojom svjesnošću i voljnošću.

TREĆE POGLAVLJE : POTREBA (KORIST) VJERE

Moguće je govoriti o vjeri u širem smislu, recimo o vjeri kako govorimo o kršćanskoj vjeri. U tom smislu govoriti o potrebi vjere isto je što govoriti o potrebi kršćanstva i njegovoj ulozi u povijesti čovječanstva (Pijo XII, sv.II,br. 3938). - Isto tako moguće je govoriti o potrebi vjere kao integralnog nazora na svijest i život s pojedinog gledišta, npr. da se čovjek spasi od tehnokracije (Pijo XII,sv.I,br. 373), za integralno shvaćanje čovjeka (isti sv.I,br.212),za jedinstvo države (isti,sv.II,br.3608), za poštivanje ljudske osobe (isti,sv.I,br.1879), za razvijanje pravog bratstva proti hipersenzibilnosti i proti pretjeranog traženja svojih prava (isti,sv.II,br.3860), za temeljitije rješenje pravnih, ekonomskih, socijalnih pitanja (isti,sv.I,br.23,230), za utjehu i snagu i vrijeme nesreća (isti,sv.II,br.3979).

Mi ovdje govorimo o potrebi vjere prvotno i bitno s gledišta nadnaravne ekonomije, ekonomije spasenja. Čuvajmo se, dakle, pretjeranosti. Dopustimo da ima dobrih, po prirodnom zakonu moralnih ljudi i bez vjere (D 1022); ima i kreposnih djela bez vjere (D 1925); u samoj se naravi kriju neka čuvstva i osjećaji kao ostaci Božje slike koja nije potpuno uništena iskonskim grijehom (D 2624); negativna nevjera nije grijeh (D 1925,2311,2448,1968). Dosljedno, i civilizacija i kultura mogu opstojati bez vjere, iako bez nje nijesu potpune, nijesu nadnaravno orijentirane.

28/ Apsolutna i hipotetična potreba. Govorimo, npr. da je krštenje za djecu conditio sine qua non spasenja -- to je apsolutna potreba; stvarno uzimanje Euharistije ocjenjujemo kao hipotetično potrebito, tj. koliko je moguće i naredjeno da se primi.

§ 1. Potreba vjere-habitusa.

Govorimo o vjeri u strogom smislu. Ova se može shvatiti i kao čin ili fides actualis, i kao kreposna dispozicija da se taj čin stvara, tj. kao fides habitualis, oslanjajući se na auktoritet onoga koji govori, u ovom slučaju na Božji auktoritet - stoga i govorimo o božanskoj kreposti, jer se oslanja na božanskom auktoritetu te predočuje i pristaje na božanske istine. Božanska je i s gledišta motiva i s gledišta objekta (gore br.9).

29/ Bez habitualne vjere nema spasenja. Ta vjera je kao stanje, kvaliteta, trajna duhovna orijentacija. U dušu dolazi ulijevanjem, tj. s milošću, vidi sv.I,br.115.

SP tvrdi da bez vjere nitko Bogu ne ugodi (Heb 11,6). Hotično odbaciti vjeru znači započeti život osude (Iv 3,18).

CRKVA ustaje proti indiferentizma ili tolerantizma koji niječe obavezu vjerovanja (D ind.syst.K 2aa). Naglasuje potrebu vjere za spasenje preko krštenja (D 1529, 3012).Potrebu

ove milosti izravno izvodimo iz potrebe milosti za spasenje (D Ind.syst. F 3a i slijed).

RAZUM uvidja da bez milosti nema početka nadnaravog života, nema spasenja. S milošću dolazi i habitualna vjera.

BILJEŠKA : I kod nas su neki pokušali obnoviti stare teorije prema kojima bismo morali misliti da će se djeca spasiti bez osobne milosti i s njom ulivene vjere (D.PASTIR,Sarajevo 1956, str.104) tj. bez krštenja. To su uvaženi teolozi uvijek nijekali (Hugon,III,str.215). Danas je pitanje jasnije, jer je Sv.Oficij 18.II 1958. izjavio da su te teorije "solido fundamento carentes".

§ 2. Potreba vjere kao actus-a

A/ Bezuvjetna potreba

30/Odraslima bezuvjetno je potrebito stvoriti čin vjere. Taj čin je kao svjesno i prvo sjedinjenje čovječje duše s Bogom na zemlji, predujam sjedinjenja s Bogom u nebu.

SP naglasuje da nema osobnog spasenja bez osobne vjere (Mk 16,15).Tko uzvjeruje postaje sinom Božjim (Iv 1,12; 1 Iv 3,1). Gospodin je poslao Apostole da pogani prigrle vjeru (Dap 26,18), a bezbroj je primjera jake, prave vjere (Heb 11).

CRKVA naučava da je čin vjere kao vitalni čin volje (D 1526) koji se pod utjecajem milosti stvara "ex auditu", dakle sudjelovanjem slušatelja, odraslog čovjeka koji je dužan objavljenim istinama " plenum intellectus et voluntatis obsequium praestare"(D 3008). Odrasli je čovjek dužan stvarati čin vjere (D 2021). Čin vjere spada pod posebnu zapovijed i to se zaključuje iz naravi same vjere (D 2116). Uostalom,što smo rekli o potrebi habitualne vjere to vrijedi za odrasloga vrijedi i za aktualnu, jer odrasli čovjek samo aktualnim činom vjere pristaje kako odgovara njegovom duševnom razvoju.

RAZUM umuje: kao što u naravnom redu vrijedi pravilo da tko ne pozna neko dobro ne može za njim ni težiti, slično govorimo i u nadnaravnom redu: tko vjerom ne pozna Boga ne može ga kao nadnaravno Biće ni ljubiti, ni ufati se u njega, ni klanjati mu se. - Čovjek ne može primiti oproštenje grijeha, ne može se pokajati, ne može se pozvati na Boga kao utemeljitelja i svrhu nadnaravnog, božanskog reda ako se s Bogom ne sjedini, ne stupi u vezu tako da izričito prihvaća kao istinito da Bog opstoji i da pravedno sudi. Motiv toga pristanka mora biti auktoritet Božji, tj. da Bog koji objavljuje ne može prevariti ni biti prevaren.

Zaključak: Svima, dakle, odraslima potrebita je izričita, aktualna vjera necessitate medii, tj. bez nje ne može se spasiti, bilo da takvu vjeru ne posjeduje odgovorno bilo neodgovorno. Takva je vjera "humanae salutis initium, fundamentum et radix omnis iustificationis"(D 1532). Neki teolozi tvrde da poslije nego se odrasli prvi put obratio Bogu izričitom, formalnom, aktualnom vjerom, za drugo obraćenje (u

sakramentu pokajanja ili savršenog pokajanja bez tog sakramenta) ostaje dovoljna fides virtualis, osim ako je izgubio habitum vjere (Noldin, II, br.8).

31/ Što vjernik mora vjerovati necessitate medii? Da Bog opstoji to da je "remunerator et vindex" - da je Krist Bog - da je Bog troosoban u jednoj naravi - da se druga osoba presv.Trojstva utjelovila (D ind.syst. K 2 ab).

SP to traži. Nema pristupa Bogu bez vjere u njegovu opstojnost i pravednost (Heb 11,6). Krštava se u ime Trojstva (Mt 28,1:), i to je uvjet spasenja. U Krista treba vjerovati kao u Boga (Iv 14,1). Spasenje je u imenu Isusovu(Dap 4,12).

CRKVA odbacuje laksna mišljenja o potrebi vjerovanja ovih istina (D 2122a,2164), Crkva ne precizira o kojoj vrsti potrebe se radi u pitanju pojedinih ovih istina.

RAZUM uvidja da su spomenute istine temelji nadnaravnog života, bez kojega nema spasenja. Činom vjere čovjek stupa u kontakt s Bogom. A kako će se ufati, kako strašiti grijeha, kako ljubiti - ako spomenute istine doista, zbiljski, izriči to ne prizna kao ideje vodilje svoga života?

32/ Da li je čin vjere u Trojstvo i Utjelovljenje potrebit?

Rekli smo da jest, ali opstoji neka sumnja o naravi te potrebe: da li je taj čin potrebit necessitate medii ili praecepti? Rekli smo više puta da "necessitate medii" uključuje apsolutnu potrebu, tj. tko ne upotrijebi to potrebno sredstvo, bilo hotično ili nehotično, s krivnjom ili bez krivnje, ne može postići cilj. "Necessitate praecepti" uključuje hipotetsku potrebu, fundiranu na jednoj hipotezi, naime: zapovijedi, stoga cilj se može postići i bez opsluživanja te zapovijedi ako se to "inculpabiliter" propusti, tj. ako je nemoguće zapovijed ispuniti.

SP navodi, kako je rečeno,da se treba krstiti u ime presv.Trojstva, a bez toga nema spasenja. Isto tako ono nam prikazuje Krista kao temelj spasenja (1 Kor 3,11). Njegovo ime vodi spasenju (Dap 4,12).

CRKVA progovara kroz pseudoatanazijev Simbol tako da poslije nego se nabrajaju otajstva Trojstva i Utjelovljenja izriče da tko u njih ne vjeruje "salvus esse non poterit" (D 75). Ne smije se dati odrješenje onomu koji ova otajstva ne pozna (D 2164, 2380, 2381). Pamti dobro da Sv.Oficij (D 2380) govori da su ta otajstva potrebita "necessitate medii", te da je potrebita izričita vjera u Krista (D 2381).

RAZLOG je u tome što je otajstvo otkupljenja već proglašeno i objavljeno" et si aliquis instructionem non haberet, Deus ei revelaret", piše sv.Toma (III Sent,d.25,q.2,a2,qc 2). Tko sluša glas savjesti, taj se nalazi pod posebnom Božjom brigom, i Bog će se pobrinuti da taj upozna što je potrebito za spasenje (Sv.T.DE VER.14,11 ad 1; in AD ROM.c.10,lect.3, u izdanju Marietti,str.151-152). Eto kako su otvorena vrata neograničenoj Božjoj dobroti obzirom na one koji se ne nalaze u

krilu vjere (D 2865-7).

Zaključak: nevaljana bi bila ispovijed učinjena bez znanja istine o Bogu kao nadnaravnoj svrsi i kao nagraditelju. Kako se mora postupati u praksi? Vidi kod kazuista i pastoralista (Palazzini,I,str.228; Lemkuhl I,br.50,str.91; Merkelbach, I,br.708).

B/ Uvjetna potreba

33/Odraslomu je i naredjen izričit čin vjere. Ako bi odrasli čovjek tu zapovijed htjice i bez razloga propustio ne bi mogao postići vječno spasenje.

SP kategorički tvrdi da će se osuditi tko neće da vjeruje (Mt 16,16). Apostole treba slušati (Mk 16,16), a njima je naredjeno da propovijedaju sve objavljene istine (Mt 28,19; 1 Iv 3,23).

CRKVA govori da smo dužni vjerovati (D 3008). Vjera spada pod posebnu zapovijed i to secundum se (D 2116).

RAZUM shvaća da nema grijeha gdje nema prekršaja zapovijedi. Zašto bi Bog osudio onoga koji neće da vjeruje kad ne bi bio izdao zapovijed da mora vjerovati? Netom odrasli čuje da je neka istina od Boga objavljena, dužan je u nju vjerovati.

34/Kada je odrasli dužan stvoriti čin vjere? Bez sumnje ta zapovijed s negativne perspektive uključuje to da se vjera nikada ne poga zi, ali s pozitivne ili jesne perspektive ne obvezuje uvijek ili u svakom trenutku nego po diktatu životne mudrosti.

Sudeći po naravi same vjere i njenoj ulozi u životu spasenja, zaključuje se da taj čin treba stvoriti kada odrasli dodje do doba razuma ili kad bira cilj života; češće u životu (D 2021); nije dovoljno jedanput (D 2117); niti jedanput u pet godina (D 2106). Ne izgleda uputnim odredjivati da je vjernik dužan stvoriti taj čin svaki mjesec (S.Alfons) ili svake sedmice (Skot) ili četiri puta godišnje, jer to ovisi o stupnju koncentracije, budnosti,napetosti vjerskog života,a život nikada nije kalup ni matematika. - I suvišno je to odredjivati, jer svakim vanjskim činom vjere, npr. primanjem sakramenata, vjernik udovoljava i ovoj zapovijedi.

Bez sumnje u nekim okolnostima, dakle per accidens, potrebno je da čovjek stvori izričit čin vjere npr. onaj koji je počinio grijeh nevjere, onaj koji mora i kada mora na vanjski način izgovarati čin vjere, kako se čini "in professione fidei".

Recimo, konačno, da je odrasli vjernik dužan stvoriti izričit čin vjere popratno, kada naime mora ispuniti neke druge zapovijedi, ili kada ne može kreposno postupiti ako se ne uteče vjeri, npr. u teškim bolima, katastrofama, kada pristupa sakramentima, kada mora stvoriti čin pokajanja.

35/ "Quoad substantiam" (barem) potrebito je znati neke druge vjerske istine.

To znači: treba ih razlikovati, a nije potreba znati ih naizust ili "quoad verba". Neki teolozi tvrde da znati te istine naizust obvezuje sub levi, a znati ih quoad substantiam obvezuje sub gravi.

Koje su to istine? Nabrajaju se: Apostolsko vjerovanje, bitni sadržaj krštenja - pokajanja - euharistije, Očenaša, Dekaloga i zapovijedi Crkve, Andjeoskog pozdrava.

BILJEŠKE: 1/ Teolozi opažaju da ni u CREDO nije potrebito izričito i sub gravi sve istine znati nego samo sub levi, npr. djevičanstvo bl.Djevice, silazak Kristov nad pakao, jer nijesu sve istine CREDA od jednake životne važnosti niti jednako lako pristupačne.

2/ Ako ispovjednik temeljito sumnja da penitent ne zna što mora znati neka ga razborito upita. Ako ispovjednik otkrije da "učene" ili "gradske" osobe ne znaju potrebite istine, neka po prilici reče ovako: Zajedno obnovimo vjeru u ... itd.Isto tako neka postupa s mentalno zaostalim penitentima.

3/ Niti smiješ krstiti niti odriješiti penitenta koji izričito ne zna otajstva opstojnosti Božje i njegove pravednosti, odnosno da opstoji i da je pravedni nagraditelj. - Možeš pak krstiti i odriješiti onoga za kojega sumnjaš da li izricito zna i vjeruje u Trojstvo i Utjelovljenje, ali sakramente udijeli uvjetno; "si es capax"(k.752, § 2). Ako se radi o umirućemu, dovoljno je da pokaže da pristaje uz ono što ispovjednik govori.

4/ Iz svega ovoga otskače dužnost ispovjednika da trajno razvija vjersku nauku. Da revno katehizira (k.1330) i odrasle (k.1332) te da drži nedjeljne homilije (k.1345) i razne instrukcije prema sposobnosti slušalaca i njihovim životnim potrebama.

5/ Za praksu: "Djeca koja neće da pohadjaju katekizaciju i roditelji koji se oko toga ne brinu, ne smiju biti odriješeni, ako ne pokažu namjeru da će tu nemarnost ispraviti, te ako nema garancije da se tim njihovim obećanjima može vjerovati"(Häring, II,str.62).

§ 3. Obaveza izvanjskog čina vjere

36/ Treba vjeru očitovati i na vanjski način. Unutarnji doživljaj po naravi teži da se ispolji na vanjski način. Ali opstoji i obaveza da se vjera očituje na vanjštini.

SP tvrdi da tko ne prizna Boga pred ljudima, da taj neće biti priznat ni u nebu (Mt 10,23-33). Treba ga priznati i za vrijeme progonstva (Rim 10,9-11). Vjeru treba propovijedati očito (Mt 10,27; Lk 12,3).

CRKVA naredjuje professionem fidei i zakletvu protiv modernizma (k.1325,1406). Od osobite je jasnoće kan.1325.koji glasi:"Fideles Christi fidem aperte profiteri tenentur quoties eorum silentium, pergiversatio aut ratio agendi secumferrent implicitam fidei negationem, contemptum religionis, iniuriam Dei vel scandalum proximi".

RAZUM priznaje da nije moguće govoriti o vjernicima, ako ovi ne pokazuju i na vanjski način da vjeruju. Kako bi Crkva mogla biti vidljivo društvo kada njeni pripadnici ne bi vidljivo ispovijedali vjeru? Čovjek je duša i tijelo, stoga mora i tijelom dokazati kamo dušom cilja; mora i tijelom dokazati svoju podložnost Bogu.

37/ Što ne smiješ činiti u ime dužnosti izvanjskog ispovijedanja vjere?

Ne smiješ niti izravno i izričito niti neizravno i uključno zanijekati vjeru. Zanijekao bi vjeru: tko bi rekao da nije katolik, žrtvovao idolima, upisao se svjesno i hotično u protuvjerska društva, tko bi osobno i poimence zapitan od zakonite vlasti zanijekao da je vjernik, šutio ili se poslužio dvoličnim riječima.

Budući je ovo u nekim okolnostima vrlo problematično, donosimo ovu opasku: "Si ob quasdam circumstantias omnino peculiares omnibus manifestum esset illa non esse religionis negationem vel erubescentiam, vel si taciturnitas a praesentibus potius haberetur pro confessione fidei, vel si lex aperte statueret nulli potestati publicae licere ut se in civium conscientiam ingerat, non esset illicitum. Quando autem id fiat prudenti aestimatione relinquitur decernendum" (Merkelbach, I, br.712).

38/ Što moraš činiti uime te dužnosti? Zapovijed obvezuje uvijek kada to traži dužna čast koju moraš iskazati Bogu ili kada to traži duhovna korist bližnjega. Danas svaki vjernik mora biti prožet vjerom i ponosno tvrditi da je katolik te reći: znam komu sam povjerovao (Pijo XII, sv.I, br.1547, 1930). Zanijekati vjeru kada to ne dopušta Božja čast ili korist bližnjega, znači odreći se imena Isusova bez kojega nema spasenja (Rim 10,9).

BILJEŠKE : 1/Iz ovih načela zaključi da li i kada se može izjaviti da se ne pripada vjeri - ne dati jasan odgovor - ne moliti u javnosti prije jela - jesti mesa u zabranjene dane itd. Kao pravilo pamti: iako nikada i nikomu nije dopušteno nijekati svoju vjeru bilo riječima bilo djelima, ipak dopušteno je kojiput ex ratione proportionate gravi svoju vjeru prikriti ili disimulirati, ali nikada ne smiješ tudju vjeru simulirati.

2/Ne očituješ li vjeru kada to traži čast Božja, griješiš teško; to isto vrijedi kada ne očituješ vjeru kada ti to Crkva naredjuje, što se zaključuje iz postupka Crkve, jer lišava službe one koji ne polože propisanu professionem fidei (Peeters, II, br.146, str.120). Griješiš teško ako tudju vjeru simuliraš ili svoju bez razloga skrivaš; ako je pak bez doveljna razloga skrivaš moguć je i laki grijeh, jer i defekt može biti malen. Tako isti Peeters, sv.II, br.147.

3/Smije li se bježati za vrijeme progonstva? Bijeg po svom objektu - dopušten je, jer kao takav ne označuje nijekanje vjere. To se razabire i iz SP (Mt 10,23). Moraš ostati ako si kao pastir duša potrebit stadu; ako je tvoja prisutnost samo korisna, npr. prisutnost onih koji nijesu pastiri duša, možeš pobjeći i možeš ostati, ako si potrebit svojoj zajednici ili zajedničkom dobru Crkve ili tebi prijeti pogibelj da vjeru zaniječeš,

ili svojim boravkom možeš drugomu naškoditi, tada si dužan pobjeći. Svakako pastiri duša moraju biti u duši spremni dati svoj život za ovce (Iv 10,11).

4/ U smislu bilj.1. opravdano je da iz valjanih razloga novo-obraćeni za neko vrijeme prikriva svoju novu vjeru, ali ne smije simulirati svoju staru vjeru, jer bi činio zao čin ex obiecto. Vidi Prümmer,I,br. 507, res.1.

5/ Smiješ li reagirati kada netko u tvom prisustvu ismijehava ili kleveće vjeru? Na to će ti odgovoriti tvoja savjest i tvoja razboritost. Svakako, ako tvoje držanje dolazi u sukob s načelima izrečenim u br.36-38 tj. s dužnošću ispovijedanja vjere, morao bi reagirati (Noldin, II, br.21).

ČETVRTO POGLAVLJE : VJERNIK

On je nosilac vjere. Nosi vjeru doista u zemljanim posudama (2 Kor 4,7), ali baš zato mora biti uvijek budan (1 Pet 5,8). Svoju vjeru mora čuvati i razvijati. Najprije će se čuvati krivih teorija, krivih nauka o vjeri, jer od krivih misli proističu krivi postupci. Ako pak jedan član padne u izdajstvo, pogibelj prijeti čitavom organizmu (2 Tim 2,17).

Bez sumnje vjernici se danas nalaze u posebnim situacijama. U zbilji naime života opaža se da je društveni život izmiješan prisustvom pripadnika drugih vjera ili bezvjeraca. - Vlasti npr. naređuju čitanje nekih knjiga koje su štetne po vjeru i moral. - Opći indiferentizam omalovažuje sve preventivne mjere za sačuvanje vjere. - Crkva nema više utjecaja na društveni život kako je imala prije. - Tolerancija je postala zapovijed dana današnjih država, a mnogi smatraju da je tolerancija isto što i odobravanje.

Kao primjeri vjere, a primjeri uvijek moćno privlače, neka nam posluže prije svega primjeri vjere iz sv.Pisma: Bl. Djevica, stotnik, teška bolesnica, dva slijepca, Kananejka, Petar, Bartimej ili Jerihonski slijepac, javna grešnica, gubavac, Natanael, učenici, Samarjani, kraljev službenik, slijepac od rodjenja, Marta, Toma (Duda, EVANDJELJE, str.366).

§ 1. Što vjernik ne smije

39/ <u>Izlagati se pogibli koja prijeti od nekih knjiga</u>. Tu; prije svega, moram naglasiti onaj prirodno-moralni zakon koji se neće nikada izmijeniti, naime po tom zakonu zabranjeno je čitati bilo koju knjigu, bila ona na Indexu ili ne, koja je za čitaoca zla ili je u sebi zla (sadrži neistinu i nemoral). Svatko je, naime, dužan izbjegavati prigodu i pogibelj grijeha. Tako kan.1405, § 2. Vidi sv.I moralke br.185-187.

Crkva je mudro odredila ne samo generalne norme nego i popis knjiga koje predstavljaju pogibelj za čitaoca. Tko osjeća pogibelj grijeha čitajući te knjige, ne smije ih čitati makar imao sve dopuste ili uslove da ih može čitati (k.21).

Uoči ovu razliku: ako Crkva neke knjige zabrani čitati ta zabrana obvezuje i one kojima čitanje tih knjiga ne bi smetalo; po prirodnom pak moralnom zakonu zabranjeno je čitanje samo onih knjiga koje doista za čitaoca znače pogibelj za dušu. Vidi svezak I, br.221,bilj.6.

Ima li Crkva vlast zabranjivati neke knjige? Praksa je bila na snazi i za vrijeme Apostola (Dap 19,19), jer su knjige čarolija bile pred svima spaljene. - Službeni popis zabranjenih knjiga proglašen je prvi put 24.III 1564. Zadnje izdanje od 1940. nije pretiskano. Očekuje se da će koncil donijeti neke izmjene u tom smislu.

O kaznama koje su danas još na snazi u vezi izdavanja i čitanja zabranjenih knjiga vidi npr.Fanfani,II,br.57; Merkelbach,I,br.776 itd. Uvijek pazi da se u kazne ni na ovom području ne upada, osim ako je po srijedi peccatum formale, certum, grave, externum, in genere suo consummatum, conjunctum cum contumacia seu cum aliquo contemptu (Fanfani,I,str. 538).

40/ Čuva se pogibli po vjeru.Tih pogibli ima mnogo. U svrhu preventivnog čuvanja vjernika od pogibli da ne izgube vjeru ili da njihova vjera ne oslabi, Crkva je u dosadašnjoj praksi posjedovala mnogo i detaljne zabrane. Pogibelj se svodi na ovo: vjernici mogu shvatiti kao da je indiferentno na koji način, u kojoj vjeri Bogu služiš.

a) Očito je da nikada ne može biti dopušteno formalno sudjelovanje "in sacris" s hereticima ili nevjernicima.

b) Zabranjeno je hereticima ili nevjernicima biti kumom pri krštenju i potvrdi katolika (k.765). Katolik ne smije biti kum kada heretik krsti (k.765 br.2; 1258,§ 2). Niti katolik smije sklapati ženidbu pred heretičkim crkvenim službenikom (k.1258,§ 1).

c) Što se tiče pjevanja u crkvenim korovima, posjećivanja crkava, prisustvovanja obredima krivovjeraca itd. treba imati pred očima nauku o činu s dvostrukim učinkom, kako je rečeno u sv.I,br.55.

d) Danas je važno istaknuti neka načela koja ističe Ivan XXIII, a odnose se na veze katolika s nekatolicima ili nevjernicima:

Prvo:Kadgod katolici suradjuju s nekatolicima na gospodarskom, društvenom, političkom polju - što je etički i kulturni zahtjev svakog čovjeka - moraju paziti da uvijek ostanu sebi dosljedni, i da se ne upuštaju u popustljive nagodbe s kojih bi štetovala cjelovitost njihove vjere ili ćudoredja;

Drugo: Treba razlikovati zabludu od onoga koji je u zabludi. I Krist je najoštrije osudjivao grijeh, ali je primao grešnike, razgovarao i jeo s njima (Lk 15,2). I čovjek u zabludi ostaje čovjek, osoba. I njemu je uvijek otvoren put k istini, a katolici mu svojim drugovanjem mogu pružiti zgodu

ili poticaj da prijedje k istini. Uostalom, dok krive filozofske zablude o smislu života ostaju, ne mijenjaju svoje pozicije, razni drugi pokreti uvijek podliježu promjenama;

Treće:"Gdjekada može se desiti da su danas oni dodiri praktične naravi, koji se dosada ni u čemu nijesu pokazivali korisnima, ili već uistinu plodni ili pokazuju da će to biti".

Četvrto: Razboritost, ravnateljica svih kreposti, pozvana je da pouči da li je došlo ili nije došlo vrijeme da se udruženo traže probitci, složnim radom na raznim područjima. Razumije se, pri tom prosudjivanju ne pita se samo razum nego i vjera, i nauka Crkve (Pt,br.157-161). Vidi MM br.239.

41/ Oprezno raspravlja o vjeri s nevjernicima ili hereticima.

Javno raspravljanje o vjeri, tj. po dogovoru i službeno, ne smije se bez dopusta Sv.Stolice, a u hitnim slučajevima bez dopusta Ordinarija (k.1325,§ 3).

Svjetovnjaci neka vrlo "caute" raspravljaju, ako su primorani, u načelu pak neka izbjegavaju i privatne razgovore o vjeri s hereticima, jer za takvu raspravu treba prethodne spreme (K.ist.mj.§ 3).

Ovaj oprez je diktat razboritosti. Ova ista krepost ne oslobadja ni svjetovnjake, mnogo manje svećnike, da pobijaju zablude, jer "ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent pervertentibus fidei veritatem, esset erroris confirmatio" (Sv.T.II-II,10,7).

§ 2. Zdrava tolerancija

42/ Načela. Kao prvo načelo možemo navesti ovo: Što se ne slaže s istinom i s moralom to objektivno nema prava na opstojnost ni na širenje ni na djelovanje (Pijo XII sv.II, br.4165);

Drugo: Politička, socijalna, civilna tolerancija prema vjernicima drugih religija jest dužnost svakog katolika (isti, II, br.2860);

Treće: Vjernik druge vjere je osoba, pretpostavimo da postupa po neodgovorno pogrešnoj savjesti, i mi moramo poštivati njegovo uvjerenje i njegovo izvanjsko izražavanje toga uvjerenja;

Četvrto: "Ad amplexandam fidem catholicam nemo invitus cogatur" veli kan.1351. To je jeka kršćanske nauke od početka. Obraćenje ne smije biti rezultat vanjske prisile nego unutarnjeg uvjerenja (isti, sv.II,br.2862);

Peto: U ovom pitanju zamjeramo prošlim stoljećima strogost a našem stoljeću neosjetljivost i indiferentizam (isti, II,br.2860).

BILJEŠKE : 1/Pijo XII odgovara na primjetbe što se upućuju na račun Sv. Oficija, koji se nekada nazivao "Inkvizicija". On veli da Crkva kao religiozno društvo ima pravo braniti i čuvati vjeru od napadaja. To je dužnost Sv.Oficija. On je, bez sumnje, kroz povijest imao razne forme i metode,ali njegova opstojnost temelji se na pravu. Često puta, veli Papa, napadaju ga oni koji, netom mogu, sile savjesti drugih (sv.II,br.2858-9).

2/Razlikuj toleranciju od irenizma,tj. postupka onih koji skrivaju svoje vjersko uvjerenje, ne oponiraju protivniku, ne brane svoje pozicije. Dok je prava sloboda savjesti i religije vrednota za sebe, irenizam je indiferentizam. Ne smije se, piše Pijo XII, zanijekati Kristova načela, njegove zakone, bitne temelje vjere da se postigne neki mir jer ne smiju se činiti zla da se postigne dobro (D 3880). To je tolerantizam, a taj je Crkva odbacila (D ind.syst.K 2 aa).

3/ Kako se ima prosuditi praksa da se od nekatoličke stranke pri sklapanju ženidbe traže neke kaucije? Ne znači li to da se čini nasilje savjesti? Teolozi odgovaraju na razne načine (Vidi Häring,III,str.126). Kat.Crkva postupa u slučaju u duhu samosvjesti. Zna za svoju misiju, svoje prvenstvo, i od toga ne odstupa (Pijo XII,II br.2883).

4/ Nije li Sv. Toma bio netolerantan? Ne. Ali ne smijemo ga promatrati izolirano od historijsko-socijalnih prilika onoga vremena. I on se držao načela da se nekrštene ne smije siliti na krštenje (II-II,10,8). Pozivao je na toleranciju gdjegod je slučaj da se izbjegne većem zlu ili da se nastoji oko obraćenja (II-II,10,11). One pak koji bi ustrajali u zabludama smatrao je subversivnim (II-II,11,3 ad 1) tj. štetnim po društvo, jer se protive bitnim društvenim uredbama onoga vremena. Prema onima koji su nastojali medju vjernike ubacivati herezu postupala je crkvena vlast strože (Fanfani, II, br.20), jer se radilo o njenoj samoobrani.

5/ Bez sumnje, dopušteno je nevjernike nagovarati da prigrle vjeru tj. služiti se sredstvima moralnog reda za širenje vjere (Lk 14,23; 2 Tim 4,2). Mogu se ipak obuzdati da ne smetaju vjerske obrede, da ne vrijedjaju vjernike. U tom smislu Krivični Zakon Jugoslavije od 1.VII 1951. u čl.313 odredjuje novčanu kaznu ili zatvor do jedne godine za one koji ometaju ili spriječavaju vršenje vjerskih obreda.(Vidi Pecters II br.141).

43/ Legalna tolerancija. Činjenica je da moderne države, osobito one u kojima nema vjerske homogenosti odabiraju legalnu toleranciju, i to radi sloge, ljubavi i napretka svih gradjana. I tu možemo iznijeti neka načela:

Prvo: Nijedna vlast, ni narodna ni medjunarodna, ne može pozitivnim aktom narediti ni naučavati ono što bi se protivilo vjeri i moralu, jer se protivi prirodi da se čovjeka prisiljava na zabludu ili zlo, ili da zabludu ili zlo smatra indiferentnim (Pijo XII, sv.II,br.4162);

Drugo: Ako traži više, zajedničko dobro ili je potrebito da se spriječi koje veće zlo - državna vlast može tolerirati, tj. ne intervenirati koercitivnim sredstvima da se ono što se protivi vjeri i moralu nasilno spriječi (isti,II,br.4165-6);

Treće: Kada se postavlja "quaestio facti"tj. kada će se neko zlo tolerirati, treba konsultirati upravnu razboritost (isti,II,br.4164,4166). Svakako i nacionalno i internacionalno pravo usvaja legalnu toleranciju prema svim vjerama kao

jedan od načina ispunjanja ili opsluživanja osnovnih čovječjih prava.

§ 3. Vjernik mora pozitivno nastojati :

44/ Da upozna svoju vjeru. To prije svega uključuje što je rečeno gore u br.30. i slijed. Na to se nadovezuje dužnost da svaki vjernik zna ono i onoliko što i koliko mu naredjuje njegov položaj u Crkvi, vršenje njegovih dužnosti. Biti će odgovoran za sve zlo što je uzslijedilo, koliko je grešno zanemario što bi morao znati.

Kako gledamo na taj problem danas? Odgovorio je Pijo XII kada je konstatirao da je veći broj onih koji su izgubili vjeru došao do tog stupnja radi odgovorne nepripravnosti svećenika (sv.I,br.1791). Neznanje kod vjernika pak stvara onu atmosferu "anemije religioznog života"(isti,sv.I,br.321), stoga je potrebito organizirati posvuda potrebno poučavanje u vjeri i vjerskim istinama (sv.II,br.2949 i slijed.).

Sredstva te vjerske pouke su premnoga. Pismeno i usmeno poučavanje. Sve to prema stupnju razvoja slušalaca. Organizirano i suvremeno. Ogroman i uzvišen, ali neophodno potrebit posao.

45/ Da često aktualizira svoju vjeru. Rekli smo pod br.30. i slijed. da je svaki vjernik dužan nekoliko puta stvarati čin vjere. Ta zapovijed veže uime prirodnog i božanskog zakona, te obvezuje i pod smrtni grijeh. Bez sumnje, zapovijedi se udovoljava i uključno, kako je rečeno, ali što se češće ponavlja taj čin vjere, to dublje se vjera ukorjenjuje.

Za praksu: Tko kršćanski živi, napose pak tko prima sakramente, dovoljno ispunja tu dužnost. Svećenici neka potiču vjernike da što češće stvaraju čin vjere, a s umirućima neka zajednički stvore taj čin vjere.

46/ Da ispovijeda svoju vjeru i na vanjski način. Sv.Pismo nam govori i o strašivicama u ispovjedanju vjere: o Nikodemu, Petru,Josipu Arimatejskom. Takvih ima danas, a biti će ih do kraja povijesti čovječanstva.

Rekli smo u br. 36. da je vjernik dužan ispovijedati svoju vjeru i kada je dužan ispovijedati. Tko bi grešno ili odgovorno zanijekao vjeru bio bi lažac, izdajica, sablaznitelj bližnjega. Ako u srcu, doista zaniječe vjeru isto je kao da prezre ugled Božji. Takav postupa prema Bogu kao da Bog govori neistinu. Vrijedja bližnjega komu mora primjerom pomoći.

Kako ćemo ocijeniti vjernika koji bi u srcu zadržao vjeru a riječima je ili djelima zanijekao? - Taj ne bi izgubio habitualne vjere, ali bi sagriješio proti zapovijedi izvanjskog ispovijedanja vjere, koja je od Krista vrlo strogo formulirana (Mt 10,32), kako smo rekli pod br.38.

Čovjek na umoru se obraća, ali ne čini se razboritim to obraćenje na izvanjski način očitovati. Može li se dopustiti da obraćenje ostane tajnim? - Moglo bi ostati tajnim, ali uz dužne uvjete. Svećenik će mu sugerirati da barem dva svjedoka mogu javno posvjedočiti da se obraćenje obavilo, osobito ako je to obraćenje od velike vrijednosti za Crkvu (Häring, II, str.65; III, str.100 i slijed.).

47/ Da propovijeda svoju vjeru. Nije to nerazboriti prozelitizam nego ispunjenje zapovijedi Kristove (Mt 28,19; Mk 16,15). Svaki je vjernik pozvan da riječju, djelom, primjerom djelotvorne ljubavi propovijeda istinu Kristovu.

Koja je dužnost vjernika prema misionarskim zvanjima? Tko bi nekoga odvraćao od misionarskog zvanja, a bez dovoljna razloga, sagriješio bi teško. Ni roditelji ne smiju, tobože u ime roditeljske ljubavi, odvraćati djecu od misionarskog zvanja, iako roditeljska ljubav umanjuje kod njih krivnju koju na sebe svaljuju odvraćajući djecu od misionarskog zvanja.

Zaključak: Svi vjernici su pozvani da budu apostoli. To je zapovijed dana. Nije to samo apostolat molitve, žrtve, primjera, bratske opomene, milostinje i sl. nego i apostolat aktivne suradnje s hijerarhijom Crkve za širenje kraljevstva Božjega na zemlji.

48/ Da čuva svoju vjeru. Čuvati vjeru uključuje i negativnu i pozitivnu fazu. Što smo rekli od br.39. pa dalje sve to spada u sredstva za sačuvanje vjere u duši vjernika.

a) U negativnoj fazi: vjernik se čuva pogibli u kojima bi njegova vjera mogla doživjeti brodolom, a budan je u prigodama kojima ne može izbjeći. Roditelji čuvaju djecu od pogibeljnih štiva, filmova itd.

b) U pozitivnoj fazi: vjernik dokazuje vjeru osobito u kušnjama, teškoćama života (2 Tim 4,7). Roditelji i svećenici morali bi posjedovati dobru literaturu koju će djeci dati na čitanje. Osim toga pravi vjernici su spremni braniti vjeru kada je napadnuta.

c) Vjernik napreduje u vjeri: moli od Boga da mu vjeru ojača i umnoži (Lk 17,5); o vjeri razmatra, sluša; sakramentalnim životom razvija život milosti, time i vjeru, jer je vjera najintimnije združena s milošću, s kojom se i ulijeva.

49/ Da sluša Crkveno Učiteljstvo. Prije svega, kako je očito, prihvaća dogme ili istine koje Crkva naučava "ex cathedra". - U duhu posluha i sinovske odanosti prihvaća ono što Crkva naučava nastupom redovitog Učiteljstva, npr. u poslanicama, poukama, encikli kama Papinim.

50/ Da "živi od vjere". Taj život mora se ispoljiti u dobrim, kreposnim djelima. Ta djela će dokazati da život vjere raste i da se usavršava.

Živjeti od vjere znači suditi po načelima vjere, zanositi se za vjerskim idealima, pokazivati djelotvornost vjere u praksi. Kada vjera ispuni misao i srce vjernika, kada mu ona postane ogledalom života - tada se može reći da vjernik živi od vjere.

Taj život mora dokazati u odnosu prema nevjeri (Pijo XII, sv.I,br.1393). Mora nastupati bez kompromisa, hraniti vjeru molitvom i žrtvom (ist.mj.), vršiti njene zapovijedi (ist. mj.br.350).

Ovo naše doba može biti prožeto vjerom i vjernik može u vjeri naći velike smjernice i utjehu proti tehnokracije i materijalizma (ist.mj. I,br.373,731). Vjera mu pruža nauku i garancije mira (isti,sv.II,br.3915). Ona ga uči pravom patriotizmu (isti,sv.I.br.221).

Za praksu: Svi nastupi vjernika u javnom životu moraju biti obilježeni razboritošću. Potrebita je i mudra rezerviranost. Nepromišljene intervencije ili nastupi mogu samo naškoditi. Mudra je opomena sv.Tome-:"Si turbatio infidelium oriatur ex confessione fidei manifesta absque aliqua utilitate fidei vel infidelium non est laudabile in tali casu fidem publice confiteri" (II-II,3,2 ad 3). Krepost Boga časti, krepost dušama koristi, a ne nerazboritost i nepromišljenost.

PETO POGLAVLJE : KORELATNI DAROVI D.SVETOGA

Nije li te koji put začudila mudrost kojom je neuki vjernik odgovorio na napadaje proti vjere? Nijesi li pomislio da je D.Sveti u njemu posredovao? Nijesi li, s druge strane, konstatirao da kod nekih vlada kao neka sljepoća pameti, otvrdnulost srca te ne vide, ne osjećaju što je u vjerskim očima tako očito i jasno? Iz ovoga se radja ideja: razvoj kreposti vjere nekako prirodno se rascvjeta u darove D. Svetoga, protivljenje pak tome svjetlu lako dovede do sljepoće i otvrdnulosti pameti i srca.

51/ Dar razumnosti ili umnosti. Ovim darom duša stiče tako intimnu, prodornu spoznaju svetih istina vjere da je nikakav razlog ne može odalečiti od pristajanja uz te vjerske istine. Potreba toga dara otskače osobito danas kada mnogi zastupaju mišljenje da izmedju vjerskih istina i zahtjeva zrelosti opstoji nesvediva protivnost (Pijo XII,sv.I.br.1877,1898).

a) Posjeduju li vjernici taj dar u istom stupnju? Ne. Početnik će se npr.potaknuti na vjeru nekim unutarnjim poticajem videći čudesa; naprednik će jasno i spremno uočiti sadržaj neke vjerske istine, njenu unutarnju ljepotu; savršeni pak vjernik uroniti će u harmoniju, u unutarnji sklad

pojedinih otajstava vjere i promatrati će ih u skladu s ostalim otajstvima vjere.

b) Koji su učinci ovoga dara? On daje neku prodornu intuiciju u objavljene istine, u neke tajne, koliko je smrtniku moguće, i ovaj vidi svjetlo, kako su ga vidjeli učenici na putu u Emaus. Zar nije on toliko potrebit osobito svećenicima i teolozima?

c) Obdarenik tim darom može li se nazvati "blaženim"? Doista tom daru odgovara ono šesto blaženstvo: "Blaženi čista srca, jer će vidjeti Boga". Taj dar čisti pamet od krivih predodžaba, od pogrešaka u shvaćanju istina od Boga objavljenih, to znači da taj dar omogućuje bolje upoznavanje Boga na zemlji. A to je blaženstvo.

d) Može li vjernik radi ovog dara računati i na neki plod? Da, plod izvjesnosti u vjeri, plod radosti radi svjetla (II-II,q.8).

e) Ima li ovaj dar veze s praksom ili djelovanjem? Da, jer vjera radi krcz ljubav (Gl 5,6). Vjernik će se ravnati u praksi pod vodstvom onih što se nazivaju "rationes aeternae" (II-II,8,3). Vjernik nalazi svjetlo i orijentaciju u svakidašnjem životu, upoznaje ljudske čine koliko su pod vodstvom vječnog zakona (ist.mj.8,3 ad 2).

f) Koje su mane protivne daru razumnosti ili umnosti? Tupost i sljepoća pameti u shvaćanju vjerskih i duhovnih istina. Te očigledne pojave današnjice dokazuju manjak ovog dara, ali mogu biti i grešne npr.ako netko iz ljubavi prema tjelesnim vrednotama zazire i odbacuje svaku zainteresiranost za duhovne istine i duhovne vrednote.

52/ Dar znanja. Ovaj dar pruža vjerniku razumijevanje, kao neku eksperimentalnu spoznaju svih stvorova u njihovu odnosu prema Bogu. Vjernik u svakom stvorenju nalazi predmet za molitvu i za kontemplaciju Božjih savršenosti. Samo kršćanin pod ovim darom može reći da je pravi poznavalac stvorova, jer ih gleda u njihovim bitnim, višim vezama (C. GENTES, II, 2-5).

a) Ima li i on više stupnjeva? Ima. Vjernik kao početnik uvidja da su svi stvorovi u usporedbi s Bogom prolazni i nesavršeni; naprednik će zaključiti kako nije vrijedno da svoje srce priljubi uz ta stvorenja; vjernik pak na savršenom stupnju toga dara uvidja relaciju svakog bića, svakog događaja s duhovnim vrednotama, s kraljestvom milosti.

b) Kako bismo označili pravi objekt toga dara? On daje uvid, nadnaravni uvid u stvorena dobra, koliko nas ona vode k Bogu ili služe za naše posvećenje. Tako je Sv.Pavao sve smatrao blatom da Krista dobije (Fil 3,8).

c) Odgovara li i njemu koje blaženstvo? "Blaženi žalosni, jer će se utješiti". Vjernik se žalosti što se ovozemne vrednote nepravilno shvaćaju, što se pretvaraju u idole i ta žalost je blaženstvo, jer vodi u blaženstvo; znak je blaženstva tj. prisustva dara D.Svetoga.

d) Koja je mana protivna daru znanja? Nepravilno poznavanje stvorova, obožavanje stvorova, koje može biti i grešno, kako je rečeno u sv.I,br.34 i drugdje.

ŠESTO POGLAVLJE : GRIJESI PROTI VJERE

Zamašitost ovog poglavlja uočimo npr.iz Goetheove izjave: "Jedini i najdublji problem povijesti svijeta i čovječanstva, problem kojemu su svi drugi podredjeni jest borba izmedju vjere i nevjere. Svaka epoha u kojoj cvate vjera.... sjajna je, puna utjehe, plodna je za suvremenika i za buduća pokoljenja.

Ivan XXIII baca jedan pogled u današnji svijet i tvrdi da je i njemu potrebit pojam i osjećaj prema Bogu. Zar dostojan i plodan društveni poredak bez vjere u Boga? Zar naći pravi temelj čovjekove veličine bez vjere u Boga? "Čovjek odvojen od Boga postaje sebi i drugima užas; jer uzajamni odnosi medju ljudima bezuvjetno zahtijevaju pravilan stav čovjekove savjesti prema Bogu, izvoru svake istine, pravde i ljubavi"(MM br.215). Doista, čovjek je svojom strukturom, snagom svoga bića, opstojanja i djelovanja ontološki upravljen prema Bogu (MM,br.214-217). Nijekanje kršćanskog CREDA jest nijekanje i kršćanskog morala.

§ 1. U opreci su s vjerom

53/ Vjerski formalisti. Kada čitamo Kristove riječi kod Mat 23,15-17 i analogna mjesta (Lk 20, 47; Mk 12,40) kao da naziremo u tim strogim riječima označenu jednu od najoprečnijih karakteristika Kristovu duhu i jednu od najpogibeljnijih zapreka širenju kršćanstva. Krist se borio s farizeizmom, kao da nam je time označio cilj borbe za sva vremena.

Što je farizeizam? Premnogo ima oblika u kojima se pokazuje.To je npr.stanje u kojemu se nalzi vjernik "mrtve"vjere, vjere bez ljubavi i dobrih djela (D3010)' to je vjera kod onoga koji životom niječe svoju vjeru, jer joj se njegov život protivi; to je vjera onog baroknog "napuhivanja"statistika, obavljanja nekih obreda bez duše, paradnih nastupa itd.

Kako ga ocjenjujemo s moralnog gledišta? Na to je odgovoreno u svesku I,br.53. Formalizam ili farizeizam poremećuje red vrednota, jer daje prednost vanjštini na štetu unutarnjosti. Može zaći na područje grijeha koliko uključuje laž, hipokrizu (sv.III,br.304). U svakom slučaju formalizam je kao kostur bez duše, kao neko duhovno zaslijepljenje.

Plodovi?Vjernik trpi od unutarnje podvojenosti, unutarnje kontradikcije koja ga, po zakonu pada, može lako dovesti do zaslijepljenja srca. Osim toga, gorki se plodovi osjete lako na području sablazni bližnjega, jer vjerski formalizam vjernika učvršćuje nevjernike u nevjeri.

54/ Oni koji sumnjaju. Pozitivno sumnjati znači stvoriti pozitivni čin pameti kojim se obustavlja pristanak uz vjerske istine a pristaje se uz protivne razloge, što znači zanijekati vjeru, jer "dubius in fide, infidelis est".

Koja je sumnja zabranjena? Sada spomenuta (D 3014,3036), kao i sumnja koja bi zauzela mjesto temeljne metode teološkog istraživanja kako je naučavao Hermes (D 2738). Ne može se,dakle, suspendirati vjerski pristanak dok se, tobože, prouče dokazi niti radi, tobože, prisile sa strane okoline. Sve se to protivi karakteristikama čina vjere (gore br.13 i drugdje).

Nije li Sv.Toma započinao svoje članke objekcijama koje su kao neka sumnja? Da, ali to je hipotetska sumnja, sumnja u svrhu proučavanja,a ne sumnja ili obustava pristanka uz vjerske istine.

Zaključak: Grešna je pozitivna sumnja; grešna je sumnja kao plod grešnog neznanja, indiferentizma; grešna je sumnja kao plod grešna života koji u izricanju sumnje traži "opravdanje" svoga života.

BILJEŠKA : Vjernici kojiput se ispovijedaju da su sumnjali u vjeri, ali prije svega treba da ispovjednik bude na čistu da li se radije radi o poteškoći nego sumnji. Možda se radi o "napasti", a takva napast mora poslužiti kao prigoda da vjernik zasluži za nebo te se u vjeri jače učvrsti. Prema tome recimo: sumnje kao plod nesredjene mašte treba psihički liječiti; sumnje kao plod neznanja treba liječiti učenjem; sumnje kao "napast" treba liječiti stvaranjem čina vjere, molitvom i sakramentima. Sumnja postaje grešnom koliko uključuje pogibelj da se izgubi vjera, odnosno koliko - teže ili lakše - uključuje mlohavost u vjeri. S tog gledišta biti će teži ili lakši grijeh.

55/ Koji ne vjeruju. Govori se da u cijeloj literaturi nema takvog nastupa nevjere i protesta proti Boga kako se nalazi u pjesmi "Legenda o velikom Inkvizitoru", iz usta Ivana Karamazova (Dostojevski). Ni Prometej, ni Faust, ni Kain ne nastupaju tako radikalno. Finale je, ipak, poklon vjeri.

a) Negativni nevjernici, koji ne vjeruju jer uopće nisu nikada o vjeri čuli ili su posve nedovoljno čuli. Nije im se ni porodila sumnja da idu za Božjim pozivom. Ima ih posvuda na svijetu, a danas osobito po velikim gradovima. To je tzv. infidelitas negativa.

Razumljivo da za svoje stanje nijesu odgovorni (D 1968). Tim stanjem pred Bogom niti su opravdani niti osudjeni. Pomoć im je uvijek otvorena (D 2305). Mogu se spasiti, jer Bog ne kazni nikoga "qui voluntariae culpae reatum non habeat" (D 2866). Biti će im sudjeno po prirodno moralnom zakonu (Rim 2,15).

Priznajmo da je uslijed iskonskog grijeha vjerska spoznaja postala težom (D ind.syst.D. 3bd), da je oteščano i opsluživanje zakona, da je požuda snažnija i sl., ali i u

nevjerniku ostaje sloboda samoodredjenja i sposobnost da živi pošteno i časno (ist.mj.). Vidi gore br.32.

b) Koji ne vjeruju iz grešne nemarnosti. Ne mare za vjeru, ne upotrebljavaju pažnju koju bi mogli i morali upotrebljavati. To je tzv. infidelitas privativa.

Nalažimo se pred činjenicom grešnog neznanja, uzročne zle voljnosti. Odgovornost bi se morala prosudjivati prema načelima sv.I,br.29. Uvijek pak promišljajmo ne samo na stanje subjekta, na zapreke voljnosti, nego se sjetimo takodjer da u pitanju nevjere ulazi i otajstvo preodredjenja.

Zakon, ipak, uvijek ostaje. Tko upozna poziv vjere, taj ga mora slijediti; ne može se pozivati na slobodu (D 2915); niti smije slijediti mišljenje koje je "minus probabilis opinio" nego mora slijediti tutiorem (D 2104) tj.prigrliti vjeru, jer se radi o vječnom spasenju.

c) Pozitivni, aktivni, borbeni nevjerci. Kod njih je infidelitas positiva. Bogu odgovaraju NE, i druge odvraćaju od vjere. Čine li to iz mržnje na Boga? Teško je reći. Postupaju li tako iz neodoljive unutarnje borbe? I Saul je progonio Krista, ali je pao na koljena (Dap 9,4; 22,7; 26,14).

Ako stvar prosudjujemo po objektivnoj specifikaciji takva je nevjera najveća uvreda Bogu (D 1544). Takav nevjernik je osudjen (Mk 16,16; Iv 3,18); mrtav u duhovnom pogledu (Mt 12,31; Mk 3,29). To je grijeh proti D.Svetoga, jer taj nevjernik hotično odbija sredstvo spasenja.

56/ Heretici. Heretik je onaj koji je kršten, ali "pertinaciter aliquam ex veritatibus fide divina et catholica credentis denegat aut de ea dubitat" kako kaže kan. 1325 § 2.

a)Heretik u pravom smislu, formalni heretik je onaj koji svjesno i voljno, tvrdokorno odbija vjeru a prianja uz zabludu. Zna da je ta istina objavljena, ali je ne prihvaća, ili je proglasuje neizvjesnom. Uvidja gdje je prava vjera, a neće da je prihvati.

Takav heretik prezire auktoritet Božji; odbija vjeru koja je put spasenja; ruši auktoritet Crkve; pruža drugima sablazan; sebe upropašćuje (D 1532, 3008, 3012); svoj sud smatra mjerodavnijim nego li sud Crkve, zaboravljajući da "tko ne ostaje u nauci Kristovoj, nema Boga"(2 Iv 9). Može se reći da je s nekog gledišta hereza i apostazija teža nego nevjera, jer teže griješi tko ne ispunja što je obećao nego tko ne ispunja što nije nikada obećao(Sv.T.II-II,10,6). Heretici i apostate gaze obećanje dano na krštenju. Prava hereza je peccatum ex toto genere suo.

BILJEŠKE: 1/Nije heretik koji pogrešno smatra neku istinu da je od Crkve predložena da se vjeruje, a neće da je prihvati; niti je heretik tko bi pristajao uz mišljenje od Crkve osudjeno samo kao KRIVO; niti je heretik onaj koji ne odbacuje mišljenje odbačeno od koje Kongregacije ili od Pape non loquentis ex cathedra npr. rečenice Silaba; niti je heretik onaj koji

ne prihvaća mišljenje koje je kao "doctrina communis" ili "conclusio theologica".

2/ Tko bi postupao kako je sada rečeno te ne bi doista bio heretik, lako bi upao u neposluh prema Crkvenom Učiteljstvu te bi lako postao indirektnim heretikom koliko bi lako zanijekao infalibilitet, a infalibilitet je članak vjere. Još više bi griješio ako bi druge sablaznio.

3/ Dužni smo izbjegavati i one zablude koje su bliske herezi (D 3045). Dužni smo prigrliti i ono što se naučava kao teološki izvjesno te odbaciti sve što je cenzurirano kao vrijedno odbacivanja (D 2880).

4/ O herezi smo rekli s moralnog gledišta. O istoj pak raspravljati s gledišta kanona spada na kanoniste. Vidi u Kodeksu pod naslovom HAERETICI; vidi Fanfani,II,br.21 i slijed.

b) Heretik u nepotpunom smislu, materijalni heretik je onaj koji prianja uz mišljenje proti vjere iz neznanja, neuporno, bez okorjelosti, Materijalnim hereticima smatramo npr. rodjenje u sektama dok ostaju "in bona fide", jer netom čovjek stvori sud o pravoj vjeri - mora je prigrliti, kako naučava Crkva (D 2780,2915); isto tako spadaju u materijalne heretike i oni koji su iz nemarnosti u krivoj vjeri, a spremni su prihvatiti pravu vjeru.

BILJEŠKE: 1/ Tko riječima ili djelima niječe pravu vjeru a u srcu ostaje vjernikom taj doista nije formalni heretik, ali Crkva ga ipak smatra heretikom, jer sudi po vanjštini u svom vanjskom nastupu, a takav teško griješi proti dužnosti ispovijedanja vjere.

2/ Zamislimo ovaj slučaj: N.N. kršćanin vlastitom krivnjom upadne u herezu. Zaboravi na svoje vjersko porijeklo te u herezi formira savjest i porodi mu se unutarnji osjećaj ljubavi prema Bogu. Je li taj nevjernik "bonae voluntatis"? Dogadja li se takav slučaj? (Häring II,str.59). Teško je ustvrditi - teško poreći.

3/ S teosofistima treba postupati kao s hereticima. Teosofizam je osnovan od ruskinje Petrovne Blavatsky (1831-1891) a naučava reinkarnaciju, panteizam, nemogućnost razumske spoznaje Boga itd. - I moderniste smatraj hereticima. - Kako s liberalcima? - Vidi Fanfani, sv.II,br.26; sv.I,br.382, str.604-605.

57/ Apostate. To su oni koji su od kršćanske vjere potpuno odstupili, prigrlili potpuno bezvjerje, potpuno otpali od katoličke vjere. Apostazija uključuje "totalem recessum a fide christiana per baptismum suscepta"(k.1325,§ 2).

To se obistinjuje netom se krštenik svjesno, voljno ubroji medju racionaliste, pozitiviste, ateiste, indiferentiste,masone, dijalektičko-historijske kolektiviste i sl.(k.2335; 2336 § 1; Fanfani I str.591,604). Nije, dakle, potrebno da apostata prijedje u drugu vjeru, dovoljno je da se odreče kršćanske vjere, i to potpuno.

Razumljivo da je apostazija teža nego hereza, jer apostata niječe i odbacuje sve vjerske istine. Težina uvrede otskače od onoga što je rečeno o herezi.

58/ Shizmatici. Shizmatik je onaj koji "subesse renuit Summo Pontifici aut cum membris Ecclesiae ei

subiectis communicare recusat"(k.1325,§ 2). To je odstup od jedinstva Crkve, od njezina Poglavara.

Shizma se može ostvariti iz neposluha, bez zablude u vjeri, a može i zabludom u vjeri npr. nijekanjem infalibiliteta. Prema tome, različito će se i procjeniti. U svakom slučaju shizma ruši vezu ljubavi članova u Crkvi, ruši i podložnost Papi (II-II,39).

Objektivno govoreći shizma je manja uvreda Bogu nego nevjera, ali uvijek je grijeh proti ljubavi, a u pojedinim slučajevima može se dogoditi da shizmatik nanosi veću uvredu Bogu nego heretik "vel propter maiorem contemptum vel propter maius periculum quod inducit, vel propter aliquid huiusmodi" (Sv.Toma, ibidem). Razumije se, ako se ne radi "de bona fide".

§ 2. Odnos prema spomenutima

59/ Predvidja li Crkva neke kazne prema spomenutima? Dosadašnje Crkveno zakonodavstvo teoretski je odredjivalo razne kazne, prema kan.985, 1240 § 1, 2314, 2317 itd. Medjutim, Ivan XXIII je lansirao u svijet parolu da se danas Crkva želi pokazati majkom, koja razumije, podnosi i oprašta. Hoće li se zakonodavstvo izmijeniti? Govore da hoće.

60/ Tko može heretike izmiriti sa Crkvom? To je više pitanje kanonskog prava i pastoralne teologije. Vidi npr.Fanfani,II,br.32 i slijed.

§ 3. Psovka kao nijekanje vjere

61/ Tko je psovač?U strogom smislu psovač je onaj koji: prvo, izgovara ili izriče riječima; drugo, riječi pogrdna značenja koje umanjuju ili vrijedjaju Božju čast i svetost; treće, bilo direktno na Boga bilo indirektno: preko svetinja, svetih stvari ili svetih osoba kao takvih (II-II,13,1).

Prema tome, psovke na Boga i Svece ili svete stvari smatramo pravim psovkama, psovke pak na ljude ili na nerazumna bića smatramo više činima nestrpljivosti ili mržnje.

62/ Kako se može izraziti nešto nečasno proti Boga? Tko reče da je Bog nepravedan, da nije svet, tko mu se podsmijeva (Mt 27,40), tko mu izriče zlo itd. To, u zbilji, znači izricati neistinu o Bogu i biti neispravno prema Bogu raspoložen. Psovka vrijedja vjerski i moralni osjećaj.

63/ Da li je psovač samo onaj koji psovački misli zlo o Bogu?

Ne, nije dovoljna nakana. Psovač i bez psovačke, zle nakane, samim tim što izgovara "verba contumeliosa" spada u psovače. Doista, kako rekosmo, pravnički govorimo o psovci samo ako je izgovorena, ali s moralne strane netko se može odnositi

"contumeliose", može vrijedjati Božju čast i pokretima. U ovom posljednjem slučaju opstoji grijeh psovke, iako ne opstoji delikt psovke.

Zaključak: Psovka se obistinjuje, govoreći objektivno, i onda kada psovač psuje iz običaja, iz bijesa na stvorove, iz šale, kao u upadici (Merkelbach, sv.I, br.783), ali, ako netko samo narativno izgovara psovku ili iz šale tako da nitko ne shvaća te riječi kao psovku - ne možemo govoriti o krivnji psovke. Uvijek se moraju zbližiti dva aspekta: objektivni svijet koji se prosudjuje po načelima objektivne specifikacije, i subjektivni svijet koji zahtijeva da se osvrnemo na sve okolnosti u kojima se subjekt nalazi.

64/ Psovač vrijedja vjeru i religioznost. Vrijedja vjeru, jer psovač kao da rijeèima govori da ne vjeruje, da krivo vjeruje, da krivo o Bogu misli. - Protivi se religioznosti, jer psovač niječe Bogu čast, uskraćuje mu štovanje koje Bogu duguje.

Bilješke: 1/ Tko o svecu iznosi prirodne mane, npr. da je šepav, ne govorimo da psuje, ali, ako to čini bez razloga, možemo ga osuditi s laka grijeha, jer sve što je proti razuma karakteriziramo kao grijeh. - Ako to čini iz prezira, objektivno govoreći, griješi teško proti kreposti dulije.

2/ Tko psuje nerazumne stvorove, stvari, kao auto, životinje i sl. a niti namjerava boga psovati, niti je svjestan psovke, niti drugi to shvaćaju kao psovku - taj ne psuje. Koliko se ostvaruje koji od ovih uvjeta - tada moramo reći da radi okolnosti zaslužuje da bude nazvan psovačem na Boga.

3/ Psovati razumna bića, ljude, nije psovka, ali im nanosi nepravdu, uvredu. Psovati nerazumna bića svakako je isprazno. Proklinjati djavla nije zlo, ali nije uputno ako time drugi trpi sablazan.

4/ Što o majčinim zakletvama? Neki ih pretjeruju, neki minimiziraju, prema onoj narodnoj: "Majčinoj su kletvi otvorena nebeska vrata". Bez sumnje, majka ne želi da se obistini što govori, ali ipak često puta njene riječi sablazno djeluju.

65/ Kako karakteriziramo postupak psovača? Očito da je to zao postupak, koji vrijedja vjerski i civilni osjećaj. Pitanje je moralne kvalifikacije same psovke

a) Objektivno govoreći svaka je psovka po svojoj naravi grijeh ili uvreda Bogu. Protivi se, naime, vjeri, religioznosti i ljubavi prema Bogu. To spada na njenu bitnost.

b) Osim toga, psovka je po naravi smrtni grijeh. Zašto? Ako gledamo kriterij po kojemu se prosudjuje smrtni grijeh, jasno je da se kod psovke ostvaruju svi uvjeti da bude proglašena smrtnim grijehom (sv.I, br.165). Kreposti, koje vrijedjaj psovka, obvezuju pod smrtni grijeh. - Sv.Pismo osudjuje psovku oštrim, teškim izrazima (Lev 24,16). - Konačno, Predaja i Crkva smatraju taj grijeh teškim (D 956). Kazne što ih Crkva predvidja (niže br.68) najbolje dokazuju kako Crkva psovku smatra teškim grijehom.

c)

c) Još preciznije rečeno: Psovka je smrtni grijeh "ex genere toto". Svaka psovka, ako je doista psovka, ako se naime obistinjuje njena definicija da je pogrdno izražavanje o Bogu uključuje uvijek i potpunu uvredu, nered, to je svaki grijeh, govori sv.Toma, ako ga usporedimo sa psovkom "levius"(II-II 13,3). Ta težina dolazi iz činjenice što je psovka često pomiješana sa mržnjom na Boga. Ako se, dakle, u njoj nalazi nevjera i mržnja, razumljivo je da je teška uvreda, vrlo težak grijeh, teži od ostalih mnogih.

66/ Kako prosudjujemo habitudinarne psovače? Primijenimo nauku iznesenu u sv. I,br.36. Naime: Svaki psovač, bilo da je naviku opozvao ili ne, ako psuje pri potpunoj svijesti, griješi teško.

Psovač koji je stekao naviku psovanja, naviku nije opozvao niti je nastoji odstraniti, a psuje iz navike, nesvjesno, snosi odgovornost za stečenu naviku, ali ne griješi kad nesvjesno psuje, stoga je i suvišno pitati koliko je puta psovao. U slučaju je voljnost"in causa".

Psovač koji psuje iz navike, naviku je opozvao i upotrebljava sredstva da se otrese te zle navike, ali opsuje nesvjesno, ne griješi, jer nema kauzalne povezanosti izmedju njegove volje i izgovaranja psovke. Nema voljnosti - nema grijeha.

67/ Da li su sve psovke iste vrste? Koliko su pogrdne obzirom na Boga - sve su iste vrste. Protive se istim krepostima. Možda ipak u jednoj ili drugoj psovci dominira oprečnost prema kojoj posebnoj kreposti - u tom slučaju i psovka poprima novu vrsnost, neku novu vrst,npr. ako je heretikalna protivi se vjeri; ako psovka izrazuje mržnju te psovač psuje u nakani da tu mržnju potencira - takva psovka kao da je više mržnja nego psovka. U tom slučaju cilj - mržnja - povlači za sobom i determinira nekako istu psovku.

68/ Da li Crkva predvidja kazne za psovače? Povijesna je činjenica da su i stari pogani, npr. Justinijan, zastupali mišljenje da psovače treba kazniti smrću.

U ST.ZAVJETU predvidjalo se i kamenovanje (Lev 24,16 i 23). Dapače i smrt, kako se razabire iz citiranog mjesta. Isto u 2 Reg. 12,14.

Današnje Crkveno Zakonodavstvo predvidja da, ako je podnesena tužba, Ordinarij "prudenti judicio"(k.2323) može izreći kazne.

69/ Koji su lijekovi? Glavni krivac za psovku jest čovjek. On mora nastojati odstraniti tu zlu naviku. Potrebno je da svi faktori ujedine snage da se to zlo ukloni. Potrebno je upozoravati na zloću i grdobu psovke; otkrivati njezin besmisao; upozoravati na zao primjer, sablazan, znak neodgojenosti, manjak civilnog duha, vrijedjanje drugoga, sramotu koju psovač pribavlja narodu. Psovač iz navike neka psovku zamijeni kojim drugim, beznačajnijim izrazom, npr."prokleti bio grijeh" i sl.

BILJEŠKE : 1/Za praksu je važno izvesti ovaj zaključak: Da li je ova ili ona izreka psovka ili ne, treba najprije gledati da li ta izreka taj kret, to djelo i sl. po shvaćanju okoline znače uvredu Bogu ili ne. Ako nije moguće odgonetnuti to značenje - tada je mjerodavna volja psovača, jer tada unutarnje raspoloženje psovača daje izrazu značenje. Dakle, objektivno značenje ima prednost; poslije njega se gleda na nakanu onoga koji izgovara.

2/Nepotpune izreke kao "sakristi", ili "hos", ili "sakram" i sl. redovito se ne smatraju psovkama. I sam psovač se boji izgovoriti ih. Svladava se. Fali mu, dakle, voljnost. Više su to znakovi nestrpljivosti, eksplozivne naravi, nabujalosti afekta.

3/Treba upotrebljavati odgojna sredstva i proti tzv. "dražesnih" psovki djece. Tu se radi o materijalnom grijehu, a ovaj je nered. Ako se djeca puste da stvaraju tu naviku posve je očito da će im kasnije biti lakše i formalno psovati.

4/Možemo li psovku smatrati jednostavno koprolalijom, prisilnom radnjom? Ako bismo psovku jednostavno smatrali motornom reakcijom ili automatskom kretnjom - suvišno bi bilo govoriti o upotrebljavanju odgojnih sredstava da djeca odustanu od psovke. Pedagoški zahvat predpostavlja svjesno odvikavanje (BS,1963,str.159).

SEDMO POGLAVLJE : VJERA I POSVEĆENJE

70/<u>Vjera je "initium, fundamentum et radix omnis iustificationis"</u>.
Tako smo više puta naveli (D 1532).

"Initium" - Ona nam otkriva novi svijet. Ona je kao dalekozor kojim se upoznajemo s višim, nadnaravnim vrednotama. Ona je početak života s Bogom, uspostava odnosa, postavljanje odlazne točke za prijateljstvo. Prvi glasnik Božji u nama. S naše strane prva dispozicija za razvijanje daljnih uslova nadnaravnog života.

"Fundamentum" - Bez vjere nema oslona ufanja, nema ustrajnosti, nema zanosa, nema preobrazbe života, nema čvrstoće svetosti. Na vjeri se izgrađuje sretan život. Izgrađuje se mir i sreća.

"Radix" - Preko korijena dolazi sok u stablo, slično i preko vjere dolazi sok svetosti u sva područja duhovnog života. Što je vjera jača, to jače je stablo svetosti.

71/ <u>Što vjera donosi vjerniku</u>? Bez sumnje svjetlo kojim mu se razjašnjuju tajne života; snagu u nevoljama i patnjama pa bilo to i mučeništvo (Heb 11; 2 Kor, 4,17; 1 Iv 5,4); utjehu, osobito milost; zaslugu, jer je slobodna, kako je rečeno gore pod br.14 i drugdje. Ovdje iznosimo isto pitanje da odgovor na to pitanje uklopimo u ideju o vjeri kao sredstvu posvećenja. Vidi o tom pitanju kod asketika, jer s tog gledišta pitanje spada na asketiku i mistiku (Tanquerey, br.1172 i slijed.).

72/ Vjera u duhovnom životu. Rečeno je u br.26. kako treba voditi računa o vjeri u životu u odnosu prema psihološkom stanju subjekta.

a) Za duhovni život treba gledati i sociologiju vjere. Razni društveni slojevi diktiraju razno duhovno vodstvo penitenta npr. vjera kod seljaka, intelektualaca, filozofa i radnika neće se moći ucijepiti u život na isti način.

b) Potrebno je gledati i etnologiju vjere. Vjera primitivca i modernog čovjeka posjeduju različite karakteristike. Niti ćemo s modernim vjernikom postupati kao s vjernikom srednjega Vijeka. Niti će orijentalac odobriti i usvojiti sve direktive o vjeri kao čovjek na Zapadu.

c) Potrebno je da se vjera ucijepi u život i obzirom na stupnjeve duhovnog života. Početnik će nastojati poglavito oko toga da vjeru uščuva; onaj koji je napredovao počinje centrirati svoj život oko Krista, nastoji svoju vjeru dokazati, učvrstiti, razvijati; a onaj koji je savršen rukovodi se darovima D. Svetoga, osobito darovima razumnosti i znanja, kako je rečeno u br.51. i 52.

d) Potrebno je isticati ulogu vjere u kulturi, znanosti, u povijesti naroda, npr. hrvatskoga naroda.

Svakako onaj izraz "pravednik živi od vjere" ne može imati istu konkretnu vrijednost za svakog čovjeka. Vjera je usko povezana s drugim krepostima. Gdje nema ljubavi, one praktične, konkretne ljubavi, dokazane dobrim djelima – tu se ne može ni od vjere očekivati da će dokazati svoj cvat ni svoju potpunu pobjedu.

Z a k l j u č a k

Ako s vjerom nije združeno ufanje i ljubav "neque unit perfecte cum Christo, neque corporis eius vivum membrum efficit" (D 1531). To znači da vjera nema izolirane preobrazne snage, nego da je moramo shvatiti u totalitetu kršćanskog života. Tu ćemo je povezati osobito s ljubavlju (Gal 5,6), i tada će vjernik ugoditi Bogu (Heb 11,6).

D R U G A R A S P R A V A

O BOGOSLOVSKOJ ili BOŽANSKOJ KREPOSTI

UFANJA

Sv.Toma,II-II,q.17-23

Vjerujem u Boga, vjerom prihvaćam ono što je Bog rekao ili objavio. Rekao je, nedvoumno je obećao da će čovjeka usrećiti zauvijek. Pokazao je kojih se sredstava čovjek mora držati. Bog neće doći na manje svojim riječima. U to se ufam. Vjera postaje pouzdanjem. Ufanjem očekujemo ono što još ne posjedujemo (Rim 8,25).

Za vjeru i ufanje možemo reći da predstavljaju specifične kreposti "hominis viatoris". Vizija Trojednoga učiniti će da one postanu bezpredmetne (Rim 8,24-26). Zbog toga je ljubav uzvišenija, vječna, ostaje i u nebu.

73/ O čemu raspravljamo? O kršćanskom ufanju, drugoj teološkoj kreposti iz kršćanske trilogije. O poticaju i snazi kojima kršćanin očekuje vječno usrećenje, u nadnaravnom posjedovanju ili suživljenju s Trojednim.

Psihološku bazu ovoj nauci promotrili smo u nauci o afektu ili čuvstvu nade. Tim afektom kao nekom pokretnom snagom čovjek teži prema nekoj sjetilnoj vrednoti, sjetilnom dobru, pri čemu mu na putu stoje poteškoće, te ih on mora s naporom svladati (sv.I,br.77). Zamisli nadu u sretan ishod operacije, ispita i sl.

U tom osjećaju krije se velika snaga. Sjetimo se snage boraca za domovinu! - Krije se napetost. Sjetimo se dočeka prijatelja ili svojte poslije duga rastanka! - Krije se i neka sreća, doista pomiješana s nekim strahom. Sjetimo se straha da ne izgubimo neko željeno dobro! - Krije se polet, zanos, poticaj na rad. Sjetimo se mladosti! - Krije se izdržljivost, postojanost. Sjetimo se osvajača sportskih prvenstava!

Sve to možemo naći u kršćanskom ufanju koje se odnosi na nadnaravno dobro, na Boga kao vrhovno dobro našega života, predmet naše sreće.

74/ Kratka analiza afekta-osjećaja nade. Nečemu se nadaš. Za tim težiš. To ti ljubiš, jer to "nešto" je neko dobro koje te može upopuniti, usavršiti, donekle usrećiti. - Ali, pretpostavimo da je to dobro daleko, teško osvojivo. Tada se u tebi radja želja, koja je jaka te udaljenosti. Što onda? Pod presijom te želje radja se borbeni osjećaj, snaga tj.nada. Ona uključuje "motum" ili "protensionem" čovječjeg teženja prema nekom dobru koje se s naporom stiče (II-II,17,3).

Time si rekao da je osjećaj nade znak tvog siromaštva.

Nemaš ono čemu se nadaš i što očekuješ. Da. Medjutim, to je čovječja sudbina. On je odredjen da se muči, teži, penje, time i afirmira. Ništa ne željeti, ničemu se ne nadati, za ničim ne težiti značilo bi još gore siromaštvo.

Kako osjećaj postaje kropošću? Kada se čovjek pod njegovim utjecajem laća sredstava; ustraje u radu da to dobro postigne, iako mora svladavati teškoće; oslanja se na znanju i vjeri u efikasnost tih sredstava, u pomoć sa strane i sl. U našem slučaju vjernik se oslanja na Božje obećanje.

75/ Kršćansko ufanje kao "vesela vijest". Nemojmo se čuditi. Božanska pedagogija nije odmah odgovorila na upit: kamo upraviti težnje i rad; na koga se osloniti da polučimo životnu sreću u Bogu (Gal 3, 24-26).

a) STARI ZAVJET nam prikazuje psihologiju ufanja npr. kod Abrahama. Ufa se u obećanu zemlju, u brojno potomstvo. Ufanje temelji na Božjem obećanju. Bog ga stavlja u iskušenje npr. sa sinom Izakom. Mora trpjeti sužanjstvo, svladavati sve poteškoće. Konačno se ufanje ispuni.

U dušu izabranog naroda ulazi ideja mesijanske ere, dana Jahve ili kraljevstva Božjega. Narod kolektivno očekuje dolazak toga kraljestva. I pojedinci postaju svjesni odgovornosti da taj dolazak pripreme. Motiv ufanja: moć, dobrota Božja (INIT., sv. III, str. 529 i slijed.). K tome još u knjizi Makabejaca govori se i o uskrsnuću. A narod se mogao uvjeriti da Bog ostaje vjeran svojim obećanjima, jer je to dokazivao vremenitim nagradama.

b) NOVI ZAVJET otkriva savršenije ufanje (Heb 7,11). Sinoptici sažimaju vjeru i ufanje zajedno u izrazu "pistis", jer pouzdanje i povjerenje uvijek prate kršćansku vjeru. To kršćansko ufanje očekuje: paruziju ili povratak Gospodinov, tj. njegovo kraljestvo počimajući njegovom Crkvom i konačno eshatološko Božje kraljestvo u vječnosti.

Svakako taj povratak Gospodinov, ta paruzija jest centralni događaj kršćanskog ufanja i kod Sv. Pavla i kod Sv. Ivana. Apokalipsa završava programatskim riječima: "Da, doći ću brzo! Amen. Dodji, Gospodine Isuse" (22,21). Ova paruzija daje osobit biljeg napetosti i revnosti u životu prvih kršćana.

76/ Razlikuje li se ufanje u Sv. Pismu i u teologiji? Neki pisci kao da se nasladjuju isticati razliku izmedju ufanja kako nam ga opisuje S. Pismo i ufanja kako nam ga predočuje teološka, skolastička sinteza.

Prva razlika: Objekt ufanja prema nauci Objave jest nekako konkretan: povratak Kristov, uskrsnuće, obnova kozmosa, slavlje dolaska, kraljestvo na ovoj zemlji, i to je horizontalno ufanje puno dinamike; teologija, pak, projicira to ufanje preko groba, u spasenju duše u vječnosti, i to možemo nazvati vertikalno ufanje, podložno nekako pasivizmu, imobilizmu, nezainteresiranosti za pitanja ove zemlje, prebacujući sve na "preko groba".

Druga razlika: Objava insistira na sudbini cjeline, dočarava zajedničko kraljestvo, komunitarni život, život u zajednici s odabranima, s Bogom, u velikoj božanskoj obitelji - teologija, pak, onim izrazom "visio" ili "facie ad faciem" prebacuje sve to na pojedinca, osiromašuje, govore neki, objekt ufanja, objekt ufanja postaje eminentno osoban (Häring, II,str,82 u noti).

BILJEŠKE: 1/U vezi s gornjim pitanjem moderna teologija mnogo raspravlja o teologiji ovozemnih vrednota (BS,1965,str.50 i slijed.). O pitanju pak osobito je raspravio Ivan XXIII u MATER ET MAGISTRA, br.254 i slijed.

2/Jedan od zastupnika "kršćanskih socijalista" zastavljao je individualni spas kao nešto egoistično u korist socijalnoga. U zabludu zastupaju danas neki katolički progresisti (Gestel. "La doctrine s.de L'Eglise" str.34-35).

77/ Neke peripetije u formiranju pojma kršć.ufanja u primitivnom kršćanstvu.

Ne govorimo, dakle, o gnosticima ni marcionitima ni doketima koji su nijekali i paruziju i uskrsnuće. Govorimo o kršćanima. Pitanje se pojavilo stoga što očekivane paruzije nije bilo te se postavljalo pitanje: Kamo će duše umrlih do općeg uskrsnuća?!

a) Milenarizam, po izrazu "mille annos" iz Apokalipse,razvija se u II i III stoljeću. Naučava da će se Krist s odabranicima pojaviti i kraljevati tisuću godina;

b) Origen naučava da duša poslije smrti prima neku novu materiju, čisti se, ide prema sjedinjenju s Kristom, ali da će na svršetku svega nastati opća "apokatastaza" tj. konačna obnova svih ljudi, i osudjenika i očišćenih demona u zajednici s Bogom;

c) Sv.Augustin pristao je najprije uz milenarizam. Hoće li duše prije uskrsnuća vidjeti Boga? Mučenici hoće, za druge nije jasno.

d) Ivan XXIII naučavao je, što je kasnije retraktirao,naime, da odabranici prije sudnjega dana neće vidjeti Boga. Njegov nasljednik, Benedikt XII god.1336. definirao je da poslije smrti pravednika odmah slijedi neposredna vizija Trojednoga. Učvrstila se nauka i o čistilištu (D 925,926,1000,1001).

Zaključak:Sv.Toma je divno riješio do sada iznesenu teškoću i pomirio gornje dvije struje: individualnu i socijalnu. Istina je, veli, da ufanje po svojoj strukturi ide za osobnim dobrom, da očekuje Boga kao sreću za pojedinca, ali ufanje združeno s ljubavlju proteže se i širi u veliku Božju obitelj. Ljubav želi, očekuje, ufa se da će i bližnji postići isto dobro, ona u jednom zamahu obuhvaća sebe i bližnjega. Tako ufanje prima svoju puninu. O tome kasnije (br.84).

PRVO POGLAVLJE : UFANJE U SEBI

Crkveno Učiteljstvo izričito naziva ufanje da je teološka krepost (D 1001). Time se pojam ufanja svodi kao na općenitiji pojam i ujedno upućuje da njenu bitnost tražimo onamo gdje su je tražili klasični teolozi. Svakako, kršćansko ufanje ne možemo zamisliti bez vrednote vječne sreće u nebu, u viziji Trojednoga.

78/ Kako zamišljamo kršćansko ufanje? Kao božansku krepost kojom pouzdano očekujemo vječnu sreću u nebu, dosljedno, i sredstva za to potrebita, a sve se to ufamo postići uz pomoć Božju. "Očekuje", razumije se, ne pasivnom inertnošću nego stavom koji je čovjeku vlastiti: osobnim nastojanjem, radom. Krist je dovoljno jako naglasio da se vječni život ne stiče riječima (Mt 7,21).

79/ Što se kršćanin ufa? Prvotno: Boga kao vrhovno dobro ili usrećenje; drugotno: sva sredstva koja su za to potrebita, kao oproštenje grijeha, milost, ustrajnost i sl.; uzgredno: sva vremenita dobra koliko ona mogu uz neke uvjete ili u nekim okolnostima pomoći to postignuće vječne sreće. Tako izričemo obiectum materiale spei.

SP poziva da očekujemo najprije kraljestvo Božje (Mt 6,33). To je jedinstvo s Bogom (1 Iv 3,3), vječni život (Tit 1,2;3,7), ufanje sinova Božjih (Rim 5,2), ufanje koje posjedujemo kao sigurno i časno sidro duše, kako kaže Sv.Pavao (Heb 6,19).

CRKVA govori kako će ufanje postati bezpredmetno (D 1001) kada nastupi "visio" i "fruitio". To znači da je to objekt ufanja, jer moć prestane funkcionirati kada postigne svoj objekt, kada se s njim združi.

RAZUM shvaća da i ufanje kao bogoslovska krepost mora imati kao svoj objekt Boga, a njena struktura traži da Boga zahvati kao puninu dobara kojima će se duša ispuniti i usrećiti. I to je krepost, to znači impuls, snaga, nastojanje.

80/ Koja je perspektiva, oslon ufanja? Pitamo ovdje o formalnom objektu ili perspektivi u kojoj promatramo i zahvaćamo Boga kao vrhovno dobro za nas.

Koji je to motiv? Zašto se ufamo? Jer se oslanjamo na svemogućstvo Božje koliko ono doista pruža pomoć (Merkelbach, I,br.800). Kao pokretače toga svemogućstva shvaćamo milosrdje i vjernost.

Tko nam jamči da je to tako? Kako nas Bog uvjerava da je tako sve zamišljeno? Imamo jamaca, pologa, a to su: oslanjamo se na zasluge Kristove, preporučamo se zagovoru Svetaca, osobito Bl.Djevice itd(D 1523,1529,1576). Sva ta sredstva od Svemogućega primaju efikasnost, ali svemogućstvo Božje ostaje temelj na kojemu počiva naše ufanje.

81/ Gdje, kod koga se nalazi ufanje? Razum je spoznajna moć, volja je dinamična ili djelatna moć. Vječna sreća je kao vrhovno dobro koje treba postići, osvojiti, i samo ga silnici osvajaju (Mt 11,12). Predmet je slobodna izbora, plod samoodredjenja. Svakako ufanje se subjektira u volji.

Ako govorimo o osobama koje mogu posjedovati ufanje, odgovor je mnogostruk. Ufaju se pravednici na zemlji (D 1530).

Blaženicima u nebu ufanje je nepotrebno, jer prisustvo ili posjed Boga čini ufanje nepotrebnim (Rim 8,24; D 1000).

Duše u čistilištu svojim mukama zaslužuju da dodju u posjed predmeta svoga ufanja, naprotiv osudjenici su beznadni, kako je zorno napisao Dante u klasičnom stihu "Lasciate ogni speranza, voi ch' entrate" (Pakao, 3,1-9).

Kristu nije bilo potrebito ufanje u duši, jer je bio "comprehensor", ali tijelo je očekivalo proslavljenje.

Bl. Djevica se isticala ufanjem, ona je i naše ufanje ili "spes nostra" kako je pozdravljamo. Sjeti se njena ufanja u bolima!

Ufanja nemaju: formalni heretici, ni apostate, duhovni očajnici, heretički preuzetnici, jer svi ti nijesu potpuni kršćani. Tko izgubi vjeru nema ni ufanja. Tko direktno sagriješi proti ufanja (očajnici, preuzetnici) direktno izgube ufanje.

Kršćanin u smrtnome grijehu posjeduje vjeru; može posjedovati neko ufanje, iako nema svete ljubavi (D 2312, 2451). On može uz pomoć aktualne milosti stvoriti čin ufanja, ufati se u zasluge Kristove, po kojima očekuje da će dobiti oproštenje grijeha i život vječni.

82/ Koje su psihološke komponente ufanja? Primjenjujući što je rečeno u br. 74. nalazimo da u kršćanskom ufanju nalaze ove komponente : prvo, vjernik spozna vrhovno Dobro koje treba postići; drugo, želi ga postići kao svoje usrećenje; treće, pouzdano to i očekuje oslanjajući se na svemoguću pomoć Božju; četvrto, obuzme ga i neki strah ili drhtanje (Fil 2,12) da ga ne bi vlastita slabost udaljila od postizavanja toga dobra. Kolikogod, dakle, kršćansko ufanje imalo pred očima izvjesno, vjerski jasno DOBRO, ipak to ufanje kao da je zasjenjeno ako ga promatramo u perspektivi čovječje slabosti. Potrebito je da se kršćanin osloni na jamce o kojima u br. 80. Svakako pamtimo opomenu Sv. Pavla: "Tko misli da stoji neka pazi da ne padne" (1 Kor 10,12).

Zaključak: Sv. Pismo proglasuje nesretnim čovjeka koji se ufa u čovjeka (Jer 17,5). Zašto neki moderni pisci upadaju u očaj? Napeta čežnja za srećom i očita svjest vlastite nemoći lako dovede do očajničkog paroksizma. Ateistički egzistencijalizam "odjekuje prizvukom beskrajnog očaja" kako piše neki pisac (INIT., III, str. 580.

83/ Da li kršćanin ufanjem dokazuje da je nesavršen? Osim obilje
žja nesavršenstva koje je spojeno s pojmom osjećaja nade (gore br.74), za kršćansko ufanje uvećaje se neki osjećaj bijede ili siromaštva u tome što ostvarenje toga ufanja, vječna sreća, ovisi i o siromašnoj ili slaboj čovječjoj volji, njegovoj bijednoj suradnji. Osim toga u kršćanskom ufanju krije se kao neka "slaba strana" ljubavi, kršćanin ufanjem ljubi Boga kao "bonum sibi", dok u svetoj ljubavi ljubi Boga kao "bonum in se". Ipak, kršćansko ufanje ima puno oblika:

a) Kršćansko ufanje nosi biljeg savršene kreposti, jer kada se kršćanin ufa, on ne podredjuje Boga sebi nego sebe i svoju sreću podredjuje konačnoj slavi Božjoj;

b) Ono je nadnaravno, jer objekt i motiv ufanja je Bog kao nadnaravno Dobro a bez nednaravnog dara čovjek ne može ni doći do svetog ufanja;

c) Kršćansko ufanje nije egoistično, jer je krepost, kako je rečeno, a osim toga ono se ne povodi za vječnom srećom kao motivom u svom funkcioniranju nego motiv je ufanja u Bogu, njegovom svemogućstvu i dobroti, a vječna sreća je kao stimulus, pomagalo;

d) Kršćansko ufanje je snaga. Kršćanin u ufanju bogooblično se naslanja na Božju pomoć slično kao što se Bog u svojim djelima naslanja na svoju svemoć;

e) Ufanje odgovara strukturi ljudske duše, ali priznajmo da je ipak to savršenije ufanje što više prelazi u ljubav Boga radi njega samoga, u sebi, radi punine dobara koja On u se bi sadrži.

84/ U kojem je odnosu ufanje prema vjeri i ljubavi? Nema integralnog
kršć.života bez vjere-ufanja-ljubavi. Sv.Pavao ih uvijek združuje, kako je rečeno u br.2 (1 Kor 13,13; Kol 1,5; 1 Sol 1,3).

a) Genetički vjera je prije ufanja. Vjera svijetli, ona pokazuje ufanju u što će se ufati i zašto će se ufati. Doista, sve tri kreposti zajedno se ulijevaju s milošću, kako je rečeno u sv.I,br.115, ali razum može otkriti genetičko prvenstvo zaključujući analogno prema zakonima koji uvjetuju strukturu ljudske duše.

b) Genetički je ufanje prije ljubavi i uvodi u nju. Tko se ufa od Boga primiti tako uzvišen dar, ne može a da Boga ne ljubi. Kada se bude umanjivao ovaj "zainteresirani" obzir prema Bogu, tada će nastupati ljubav kao sjedinjenje s Bogom koliko je Dobro u sebi. Time ufanje uvodi u ljubav.

Ljubav, tj. sveta, kršćanska ljubav, širi dimensije ufanju. Tko ljubi Boga taj će rado očekivati i dočekivati da se kraljevstvo Božje širi, da ljudi sve više Boga ljube, opslužuju njegove zapovijedi. Time je društveni karakter ufanja naglašen i podignut (II-II,17,3). Ufanje uvodi u ljubav, a ljubav budi ufanje i širi ga preko granica uskog "JA". Medju ove dvije kreposti opstoji divna medjuovisnost, medjuuzročnost.

Sočno piše Sv.Toma na navedenom mjestu: "Sicut est eadem virtus caritatis qua quis diligit Deum, seipsum et proximum, ita etiam est eadem virtus spei qua quis sperat sibi ipsi et aliis"(in fine).

85/ Što naučava Crkva i koje zablude zabacuje? Potrebno je uočiti direk tnu i indirektnu nauku Crkvenog Učiteljstva.

a) Direktno. Crkva naučava da se ufanje ulijeva s miloš ću (D 1530). Ulijeva se u habitualnom stanju i na krštenju djeteta (D 780,904). Tko se Bogu približava ufanjem dobro čini (D 2455-8). Nema tako savršenog čovjeka da ga djelovanje iz motiva ufanja ne bi usavršavalo (D 2355,2361). Na zemlji kršćanin mora stvarati čine ufanja, u nebu je to bezpredmetno (D 2021). Vidi 2310,2373,2462.

b) Indirektno. Crkva osudjuje razne krive zablude o ufanju. Navedimo barem neke od tih osuda.

Luter zastupa mišljenje da je kršćanin na temelju Kristovih zasluga posve siguran da će mu se ufanje ispuniti,ali Crkva upozorava da nitko nije posve siguran da je u stanju milosti (D 1533). - Luter je htio "pročistiti" zainteresiranu ljubav tako da raditi u vidu vječne nagrade znači griješiti, ali to je Crkva osudila (D 1581). - Toliko je smatrao čovjeka nesposobnim za dobra djela da je sloboda samoodredjenja za njega bila sotonska izmišljotina (D 1555).

Janseniste su naučavali da gdje nema ljubavi nema ni vjere ni ufanja. Po naučavanju Jansenista nije dopušteno raditi u vidu vječne sreće, to je grijeh. Strah od pakla ne može imati nadnaravno obilježje (D 2311-2314).

Kvijetizam Molinosa izopačuje pojam kršćanskog ufanja. Po kvijetističkim nazorima savršenstvo duše sastoji se u nekom mrtvilu i udaljenosti i od osjećaja nade (D 2207,nagrade i sl.

Fenelon brani nezainteresiranu ljubav i ufanje bez obzira na nagradu. Može se ufati jedino u Božja obećanja, ali ne u nagradu koju bi čovjek očekivao (D 2351,2361).

Moderni pogani zabacuju kršćansko ufanje. Misle da je kršć.ufanje počelo resignacije. Kao da su kršćani pozvani da bez protivljenja podnose zemaljski pakao u perspektivi nadzemaljskog raja. To ufanje, misle oni, u kršćaninu ubija svaki polet i volju za borbom. Čini ga nesposobnim za obranom prava, za obranom potlačenih (INIT.III,str.951). Mjesto raja onkraj groba, moderni polažu ufanje u čovjeka. Videći pak da čovjek ne ispunja očekivanja, oni padaju u očaj,čovječji život proglasuju "beskorisnom patnjom"(Sartre), dapače: ufati se u sreću na drugom svijetu jest očaj kojega se čovjek hvata u besmislenosti života (Camus).

Zaključak: Crkva naučava da "sreća" za kršćanina neće uvijek niti nužno biti glavni ni isključivi motiv djelovanja, ali ne može seodreći strukturalnog zakona ljudske duše koja u pomisli na nagradu uvijek može uočiti stimulus,tumač

djelovanja. Izbaciti svaki "interes" iz kršćanskog života znači upasti u kvijetizam, osuditi čovjeka na imobilizam; misliti, pak da čovjek može vlastitim silama osvojiti tu nadzemaljsku sreću znači pasti u pelagijanizam (D 376 i sl.). Vidi gore br.76. Kršćanin je pozvan da se afirmira na svim područjima ljudske djelatnosti, a koga vodi prava kršćanska ljubav "taj ne može druge ne ljubiti pa tudje potrebe, nevolje i radosti smatra svojima "(Ivan XXIII u MM br.257).

DRUGO POGLAVLJE : O POTREBI KRŠĆANSKOG UFANJA

Vrijedno je ovdje spomenuti što smo rekli gore ispred br.28. Potreba ufanja ističe se u vidu nadnaravnih dobara. Tko ne vjeruje u ta dobra, taj ne može vidjeti direktan dokaz za ove naše tvrdnje. Mi možemo reći da činjenice dokazuju kako samo duhovne i čudorednee vrednote mogu pravilno ljude sakupiti i dati smjer njihovu djelovanju (MM br.209-10). Tegobe svatko mora podnositi, kršćanin pak zna zašto ih podnosi (MM br.234-5).Sv.Pavao je rekao da zna komu je povjerovao, i da je siguran da Bog može čuvati poklad sve do presudnog dana (2 Tim 1,12).

86/ Bez habitualnog ufanja nema spasa. Analogno broju 29. I ufanje dolazi s milošću. Vidi sv.I,br.115. Sv.Pavao piše: "Jer smo se nadom spasili"(Rim 8,24). Gdje je milost tu su sve tri božanske kreposti.

87/ Kako je potrebit čin ufanja odraslima? Odgovor će biti analogan onomu što smo govorili o potrebi čina vjere gore br.30, a prvo i drugo se može svesti dalje na nauku o potrebi da čovjek usmjeri svoje čine prema dobru, kako je rečeno u sv.I,br.51,65.

a) Odraslom je potrebit izričit čin vjere kao bezuvjetno sredstvo spasenja. Eno nam SV.PISMA u tekstu Pavla Rim.8,24. - CRKVA ubraja ufanje u sredstva spasenja (D 1526). - RAZUM uvidja da ufanje slijedi iz vjere kao želja iz spoznaje. A kako bismo mogli reći da kršćanin trči prema cilju da odnese nagradu, ako se ne bi u to ufao?(Fil 3,14). Kako bi mogao moliti kada ne bi imao ufanja? A bez molitve nema ustrajnosti, nema spasa.

b) Odrasli je dužan stvoriti izričit čin ufanja i s naslova zapovijedi. Rekli smo analogno u br.33. SV.PISMO spominje tu zapovijed i to češće (Oz 12,6; Ps 61,9; 1 Tim 6,17). - CRKVA naredjuje da se nekoliko puta taj čin ponovi (D 2021), pa vrijedi što je rečeno u br.34. o vjeri. - RAZUM shvaća da je naredjen čin ufanja kao i čin vjere, kao i dobra djela za koja se prima nagrada (D 1576), kao što je naredjena molitva koje nema bez ufanja itd.

c) Kada obvezuje? Bez sumnje po naravi te kreposti odrasli je dužan stvoriti čin ufanja kao i čin vjere, o čemu gore pod br.35. - Osim toga i čin ufanja obvezuje u nekim

okolnostima, dakle per accidens, kada navali napast proti ufanja, kada je ufanje izgubljeno nevjerom ili očajom, kada izrečemo čin ufanja (jer tada bismo simulirali, lagali, ako bismo ustima izgovarali a srcem nijekali ili ne pristajali). - Dužan je stvoriti čin ufanja popratno tj. uz ili kada, recimo, prima sakramente, kada se mora pokajati.

Za praksu: Ne pitaj penitenta da li je udovoljio toj zapovijedi, jer svaki kršćanin koji moli ili prima sakramente udovoljava virtualno i toj zapovijedi. Pretpostavimo da te spopala napast očaja a ti nijesi stvorio čin ufanja - počinio si jedan grijeh, naime: što si popustio napasti, stoga nije potrebito ispovijedati da nijesi stvorio čin ufanja kada si bio dužan.

TREĆE POGLAVLJE: KAKO SE GRIJEŠI PROTI KRŠĆ.UFANJA?

Tko ne stvori čin ufanja kada bi ga morao stvoriti taj griješi izostavljanjem. Pozitivno pak griješi proti ufanja i defekt i ekces. Shvati dobro kako se može griješiti ekscesom u božanskim krepostima, u vezi onoga što je rečeno u sv.I, br. 122.

88/ Očajnik. Očajnik smatra da neće ući u vječnu sreću, jer da mu Bog neće oprostiti grijehe ili da neće primiti milost obraćenja, ustrajnosti i sl. Uslijed takva raspoloženja očajnik odustaje od upotrebe sredstava koja vode k Bogu npr. od primanja sakramenata. Time se duhovni očaj razlikuje od običnog pesimizma, od depresije, od osjećaja nesavršenosti.

a) Može li očajnik sačuvati vjeru? Može. On može sebe smatrati odbačenim, a raj smatrati otvorenim drugima (II-II,20, 2; I-II,40,4 ad 3).

b) Je li očaj teški grijeh? Jest, jer se protivi krepostima koje obvezuju pod teški grijeh, naime: ufanju, ljubavi prema sebi i Bogu, a protivi se i milosrđu Božjem.

c) Je li težak ex genere toto? Jest, jer očajnik vječnu sreću smatra nevrijednom ili nemogućom, dapače, to je grijeh proti D.Svetoga, kako je rečeno u sv.I, br.176. I za zloća prati očaj uvijek, kadgod se on ostvari svjesno i voljno u duši čovječjoj.

d) Posjeduje li očaj naročitu teškoću? Da. Očajnik se direktno odvraća od Boga, potpuno, time je očaj teži od nevjere i mržnje na Boga. Odustaje od svih kreposti. Pada u provaliju svih grijeha (II-II,20,3).

BILJEŠKE: 1/Koji je izvor očaja? Onaj ne cijeni duhovne vrednote pa ni nebo, jer pretjerano ljubi zemlju. Onaj pada u očaj, jer zazire od napora ili truda, tj. lijen je.

2/Koji su lijekovi? Razvijaj ufanje. Promatraj dobrotu Božju. Hrani se "kruhom jakih".

3/ Krivo postupaju oni ispovjednici koji misle da se radi o grijehu duhovnog očaja dok, možda, po srijedi je samo koji pokret prije praga svijesti, pokret malodušja, depresije, pesimističkog temperamenta, skrupula, pritiska nevolja.

4/Iz pesimizma, kao nekog modnog sistema, posljedice humanizma i naturalizma, lako se može roditi grijeh očaja, ako se naime pesimizam prebaci na područje duhovnih dobara npr. vječne sreće.

5/ Ako penitent govori da očajava, ali ne odustaje od uporabe sredstava kojimarrazvija duhovni život, tada ne govorimo da je upao u očaj nego radije u neko malodušje, depresiju.

6/Ako netko žarko, intensivno ljubi svijet ili koje stvoreno biće ne govorimo da pada u očaj, kao da očajava da će u isto vrijeme moći uživati Boga. Taj može uza sve to smatrati pravom, suverenom i konačnom svrhom života.

7/ Kako ćemo prosuditi one izjave kojima neki žele smrt ili anihilaciju? Jesu li to grijesi očaja? Ne moraju biti. Možda su to samo eksplozije nestrpljivosti, naglosti, slabe predanosti Providnosti i sl.

89/ Preuzetnik. Nema oslona da očekuje vječnu sreću, ali on je očekuje, bilo što se nada da će do nje doći svojim silama, bilo što očekuje da će Bog pružiti pomoć koju nije obećao ili nije obećao na taj način.

a)Kako se obistinjuje konkretna preuzetnost? Recimo ovako: Bog će me spasiti iako ja griješim, jer je On milosrdan; - Bog će mi pomoći da srctno ukradem - izložiti ću se onoj pogibelji a Bog će me osloboditi i sl.

b)Kako se obistinjuje heretička preuzetnost? Kada se združi s herezom, npr. heretički je preuzetnik Pelagij koji se nada postići nebo nastojanjem samih svojih sila; Luter, koji ograničuje vjeru na suho pouzdanje bez dobrih djela, prema onoj :"Pecca fortiter - sed crede fortius"; Kalvin za kojega opstoji apsolutno predodredjenje bez osvrta na dobra ili zla djela.

c)Je li preuzetnost težak grijeh? Jest. Vrijedja teške obveze ufanja, Božjeg milosrdja itd. Zapostavlja i Božju pravednost.

d)Je li teški grijeh "ex genere toto"? Ne uvijek,npr.ako bi netko počinjao samo lake grijehe a ipak očekivao nebo,ili ako bi netko odviše gojio pouzdanje u sebe a ipak ne odbijao Božju pomoć. Medjutim, ako se radi o heretičkoj preuzetnosti, ona je "ex genere toto" težak grijeh.

e)Griješi li teže očajnik ili preuzetnik? Govorimo, razumije se, "ceteris paribus". Po objektu ili sadržaju teži je očaj, on se više protivi Božjoj dobroti, kojoj je više vlasti to oprostiti nego kazniti (II-II,21,2). Zato i Crkva moli Boga govoreći: "Qui omnipotentiam tuam maxime parcendo manifestas". Težina očaja otskače i odatle što u takvom stanju grešnik onemogućuje oslobodjenje od grijeha.

BILJEŠKE: 1/Tko odgadja obraćenje ili pokajanje za budućnost ne griješi preuzetnošću, griješi nerazboritošću. Grijeh mu se umanjuje, jer dokazuje da nije ugrezao u zlo (II-II,21,2 ad 3).

2/Koji su uzroci preuzetnosti? Heretička se radja redovito iz krivih mišljenja, zabluda. Svaka preuzetnost obično se radja iz oholosti, samovolje, ispraznosti. Lijekovi će se centrirati oko poniznosti i promatranja svoje slabosti i strogih sudova Božjih.

90/ Strah od Boga. Ovdje govorimo o strahu koliko taj strah čovjeka vodi k Bogu ili ga od Boga odvraća.

a) Zamislimo najprije onoga koji se boji izgubiti svjetska, ovozemna dobra, zemaljske vrednote. Da ih ne izgubi on je spreman griješiti. Takav se straši izgubiti svjetska dobra, a nije ga briga da izgubi Boga. On se obraća svijetu, odvraća od Boga. To je onaj "timor mundanus". Razumije se da je takav stav čovjekov po objektu uvijek grijeh (Lk 12,5). Biti će grijeh težak ili lak prema tome da li je grešnik spreman Boga uvrijediti teško ili lako u svrhu da ne izgubi svjetska dobra. Takav strah ne samo od Boga odvraća nego uopće ne vodi k Bogu, vodi prema svijetu. Pozitivno i grešno.

b) Zamislimo onoga koji se tako boji paklene kazne da doista ne griješi, time možemo reći da se drži uz Boga, ali ne griješi jedino iz straha pred paklenom kaznom, dok u duši zadržava raspoloženje prema grijehu. To znači da se ne straši grijeha, izgubiti Boga, nego da se straši kazne. Govorimo da se radi o "timor serviliter servilis". Grešnik griješi affectu prema grijehu. Pozitivno je u srcu spreman griješiti.

c) Moguće je da grešnik nije pozitivno spreman griješiti. Ne griješi radi straha od paklene kazne, ali ne isključuje niti zazor od grijeha kao uvrede Bogu. Govorimo da je tu strah "simpliciter servilis". Takav se boji kazne. To je dobro (Lk 12, 5). Takav strah možemo nazvati dobrim (D 1558). Moguće je da bude u duši zajedno s ljubavlju. Usavršava se rastom ljubavi.

d) "Timor initialis" je bolji. Kršćanin se boji i paklene kazne i grijeha kao uvrede Boga. Ljubav ga formira da zazire od grijeha kao uvrede Boga, ali ljubav još nije savršena pa se boji i kazne. Razumije se da je ovaj strah dobar (D 1558, vidi 1526, 1456). Pakla se treba bojati (Lk 12,5).

e) "Timor filialis" nalazi se kod onoga koji se boji uvrijediti Boga grijehom kao što se pravi sin boji uvrijediti svoga zemaljskog oca. Razumije se da takav strah vodi k Bogu, da je vrlo dobar. Do tog straha vodi ili dar Duha Svetoga ili prava kršćanska ljubav. Kada nadodje savršena ljubav, toga straha nestaje.

f) Neki govore još da opstoji i "timor reverentialis" kojim se kršćanska duša boji uvrijediti Boga kao što se sin boji uvrijediti oca a izričito se boji da ne doživi manjak ljubavi. Ovo bi bio najsavršeniji strah. To je, u stvari, sada spomenuti "timor filialis" s prizvukom neke bojazni u duši da nikada nije učinila dovoljno da ljubav sinovska prema Bogu bude savršenija. Recimo da je ovaj samo neki savršeniji aspekt "timoris filialis" (Lumbreras, II,str.123.

BILJEŠKE : 1/Promatraj sudbinu ufanja u opisanim vrstama straha. "Mundanus" ufa se u svjetska dobra. "Serviliter servilis" ufa se u sebe, jer čuva privrženost grijehu. "Simpliciter servilis" ufa se u dobar ishod straha. "Initialis" ufa se u Boga. Ostali još više.

2/Kršćanski strah obilježen je nekim mirom, radošću, povjerenjem. Poštovanje i ljubav traže prvo mjesto. Kako u duši raste ljubav prema Bogu, raste strah da ga ne uvrijedi, ljubav pak tjera iz duše strah od pakla, jer ljubav pokreće na sva djela, ljubav se ne straši.

3/Zaključi iz gornjeg broja da u crkvama ni glazba ni arhitektura ne smiju predočivati Boga prvotno kao "tremendus-a". Robovi se straše, sinovi i štovatelji ispunjaju pouzdanjem.

4/Ostaje li strah u nebu? Toliko koliko ostaje poštovanje i ljubav. Strala od grijeha i pakla nema. Blaženici su posve sigurni u svom posjedu. Uvjereni da Boga neće nikada izgubiti.

ČETVRTO POGLAVLJE : STRAH KAO DAR DUHA SVETOGA

91/ Opstoji li osjećaj straha u St.Zavjetu? Spomenuli smo da nada i strah idu nekako simetrijskim pravcem prema oprečnim objektima: nada teži prema dobru a donekle se straši, strah bježi a donekle se u nadi primiče svom predmetu. Znači da se u zadnjoj liniji ta dva osjećaja popunjaju.

Izraelski narod piše svoju povijest kao put k Bogu. Sve očekuje od Boga. Živi u perspektivi ufanja. Medjutim, što je tako očito u povijesti Božjeg naroda nego li osjećaj straha? Od instinktivnog do sinovskog? Zašto se straši? Bog je moćan. Zašto se ufa ? Bog je dobar.

92/ Dar D.Svetoga. Izmedju darova D.Svetoga nalazi se i dar straha (sv.I,br.117). Tim darom duša se potiče da Boga poštuje i da mu se sinovskim poštovanjem podloži. Dosljedno, da ne prione uz privlačivost zemaljskih dobara.

Duša pod utjecajem toga dara izbjegava, straši se i laka grijeha. Rado se kaje. Lako prelazi do osjećaja duhovnog djetinjstva, kojim se predaje u očinske ruke. Isti dar sklanja starješine da čedno nastupaju u vršenju svoje vlasti, jer su i oni podložni Bogu.

93/ Dar straha i početak mudrosti. Svaki strah naredjuje oprez, promatranje, pažnju, udahnjuje barem prividno poštovanje. Ali, pravi početak mudrosti nalazi se u sinovskom strahu, jer prvi plod mudrosti jest poštovanje i podložnost prema Bogu (Ps 110,10; Eccli 1,16; 20-22; 27).

94/ Korelatno blaženstvo. Tko se ufa u zemaljska bogatstva, taj se ne može nazvati bogatim pred Bogom, niti blaženim. Blažen je onaj komu se mogu primijeniti

"Blaženi siromasi duhom" tj.siromasi pred ljudima, bogati pred Bogom. Takvi se i na zemlji osjećaju blaženima. Sv.Pavao sve smatra blatom da Krista dobije(Fil 3,8).

PETO POGLAVLJE : KRŠĆANSKO UFANJE U ŽIVOTU

95/ Kršćansko ufanje je naredjeno. Otkud ta zapovijed? Slijedi iz činjenice što je Bog pozvao čovjeka na vječnu gozbu i ostavio mu na raspoloženju sredstva kojima je može postići. Ufanje mora uzslijediti, jer bez njega životu fali neka punina. Zanemariti tu zapovijed znači odreći se životna poziva, odbaciti ruku dobrotvora koja vodi i preko zapovijedi, kako je rečeno u br.86 i slijed.

Zapovijed ufanja koliko je niječna ili negativna veže nas da nikada ne padnemo u očaj niti u preuzetnost; koliko je jesna ili afirmativna obvezuje nas da stvaramo čine ufanja kako je rečeno.

96/ Kršćanin je dinamičan. Svaka nada čovjeka podiže, jača,veseli,ulijeva polet, drži u ustrajnosti, daje napetost, borbeni duh.

Tako i kršćansko ufanje. Odvraća od podložnosti zemaljskim dobrima i time sjedinjuje s Bogom. Oslanja se na Boga i tako je združeno s poniznošću. Usmjeruje dušu prema visokim idealima tj. postaje pokretačem djelatnosti i poleta. Umnaža snagu, jer se razvija imajući pred očima i nagradu, što je prirodno ljudskoj duši. Pruža čovjeku duhovnu sigurnost, kako veli Sv. Pavao: "Ako je Bog s nama tko će proti nas"(Rim 8,31). "Sublata spe, irrefrenate homines labuntur in vitia, et a bonis laboribus retrahuntur"(II-II,20,3).

97/ Doprinos kulturi i civilizaciji. Orijetnacija kršćanskog ufanja je jasna: kršćanin se ne boji zemaljskih nevolja, osim koliko ga odvraćaju od Boga; ne ufa se u zemaljska dobra, osim koliko ga vode Bogu(Häring,II,str.93 u noti).

Pijo XI davno reče da je čovjek pozvan da zajedno gradi ovozemnu i vječnu sreću (D 3743). Ivan XXIII naglasuje da neka nitko ne smatra da je u opreci ovo dvoje: usavršavanje svoje duše i poslovi ove zemlje (MM br.255). Doista: kako se može nazivati kreposnim čovjekom, kršćaninom koji ne posjeduje socijalne kreposti? Kako može reći da ispunja svoje dužnosti na zemlji ako ne ulaže snage u poboljšanje uvjeta i za ovozemni život? Ako ne prednjači drugima u brizi za svoju braću? Ufanjem u Boga, radom za vječnu sreću postizava se veća učinkovitost u vremenitim poslovima, kako kaže Ivan XXIII u MM br. 257.

98/ Ufanje kroz životne faze. Kršćansko ufanje je ulivena krepost, ali ono je krepost. Krepost pak traži napor, nastojanje, vježbanje. Ostavljati što joj se protivi, vježbati se u onim činima što je promiču i razvijaju.

Početnici će nastojati da ih ne obori očaj niti da ih uznese preuzetnost. Nastojati će usmjeriti svoj rad i svoje nastojanje prema onome što je gore (Kol 3,1-2).

Napredni u duhovnom životu rukovode se sinovskim pouzdanjem, naslanjaju se na Krista. U Kristu crpe snagu u nevoljama i progonstvima. Radi Krista ne precjenjuju zemaljska dobra niti im se priljubljuju.

Savršeni u duhovnom životu postaju duhovnom djecom. Predavaju se Bogu kao dijete roditeljima. Sinovski su predani vodstvu D.Svetoga (vidi kod Tanquerey PRECIS br.1199 i slij.).

Z a k l j u č a k :

Ne secirajmo što je živo i jedinstveno. Nema integralno kršćanskog života bez vjere-ufanja-ljubavi. Nema integralnog života uopće, ako čovjek polomi veze nade u nadzemaljske vrednote, jer uz njih je strukturalno vezan. Na tom putu ili nastojanju čuvati se očaja, preuzetnosti ali i svih vrsta kvijetizma, bilo skrajnog bilo blaženog (Tanquerey,nav.mj.br. 1482 i slijed). Pravo kršćansko ufanje preobličuje i ovaj život, jer je poletno te trči pod vodstvom pravde i ljubavi (1 Kor 9,26). To ufanje ne sramoti jer je povezano s djelotvornom ljubavi prema bližnjemu (Rim 5,4-6).

T R E Ć A R A S P R A V A

O KRŠĆANSKOJ LJUBAVI

Sv.Toma, II-II, q.23-47.

Kipar Meštrović na zvonu u mauzoleju Račića u Cavtatu dao je saliti natpis: "Saznaj tajnu ljubavi, riješit ćeš taj nu smrti i vjerovati da je život vječan". Ljubav širi spozna ju, spoznaja potiče ljubav. Ufamo se u ono što ljubimo, ljubimo ono u što se ufamo. Doista, ljubav je zakon po kojemu Bog upravlja svim svjetovima. Tajna ljubavi se pozna kada se ispravno ljubi. Recimo sa Sv.Augustinom: "Qui recte amat, pro cul dubio recte credit et sperat"(RDJ br.1933). Ljubav se ne uči, ona se "doživljuje". Ipak, pojmovnom analizom ulazimo u njene strukturalne zakone, spoznajemo njenu zakonitost i mje sto koje joj pripada u životnoj dinamici i životnoj sreći.

99/ Možemo li govoriti o "višoj" ljubavi u St.Zavjetu? Prepu ne su stranice Sv.Pisma o ljubavi kojom Bog očinski ljubi svoj narod i svakog njegovog člana. Kako će mu Izrael uzvratiti? Vr šenjem Njegovih zapovijedi. Hoće li zato primiti nagradu? Ho će, nagradu svakovrsnih dobara. Zna li Izraelac za ljubav prema bližnjemu? Za njega je njegov bližnji njegov sunarod- njak.

100/ Kako je u Novom Zavjetu? Specifični izraz jest "agape". To je ljubav darežljiva, radikalna, sveobuhvatna. Proteže se na svakog čovjeka, jer svaki je čovjek kršćaninu bližnji, bolje reći "brat". Ljubav se do kazuje na djelu, mora biti efikasna. Osobiti učitelji ljubavi jesu Sv.Pavao i Sv.Ivan. Primjer te ljubavi jest Krist.Teren na kojemu se mora afirmirati jest: bližnji, svaki čovjek, jer svaki je čovjek kršćaninu u Kristu "brat" i "sestra". I tav se smisao Novog Zavjeta sintetizira u ljubavi prema Bogu i bližnjemu po primjeru Kristovu. Vidi INIT.,sv.III,str.596-630.

101/ Što nas uče Sv.Oci? U patristici na početku ne nalazimo pravih rasprava o ljubavi. Kod nekih Sv.Otaca, npr. kod Sv.Bazilija, Grgura iz Naziana, Ivana Krizostoma i dr. nalazimo vrlo radikalne izraze kojima traže da bogataši iz ljubavi moraju pomagati siromahe. Naglasuju potre bu da ljubav bude efikasna.

Sv.Augustin koji put se naziva "Naučitelj ljubavi". Ljubav predstavlja centralnu točku njegove nauke. Na toj ideji gradi on svoju teologiju, koja je "moins objective et plus passionee que celle d'un saint Thomas"(INIT.,III,str.625).

Medju misticima srednjega vijeka nalazimo osobito Sv. Bernarda koji pjeva hvalospjeve ljubavi. Kod njega se nalazi i ona klasična formula, iako nije u cjelosti od njega, naime: "Causa diligendi Deum, Deus est; modus, sine modo diligere".

Skolastici nastoje analizirati i sintetizirati ljubav. Osobito ih zanima odnos naravne i nadnaravne ljubavi, kako ih zanima odnos razuma i vjere. Objekt ove nadnaravne ljubavi jest Bog otajstava, skriveni Bog, koga prihvaćamo vjerom.

102/ Da li u srednjem vijeku ima raznih koncepcija svete ljubavi?

Ima. Lombardus je govorio: "Ljubav je jednostavno D.Sveti koji u našim dušama djeluje". - Sv.Toma odgovara: "Ne, ljubav je rezultat djelovanja D.Svetoga u nama". Ljubav je prijateljstvo s Bogom, kvaliteta, odlika koja preobrazuje dno duše, bitnost duše, ljubav pak preobrazuje djelatnu moć. - Skot pak poistovjetuje ljubav s milošću, jer milost, prema Skotu, zahvaća čovjeka u izvorima djelovanja a ne u bitnosti.

Zaključimo: U svakom slučaju sveta ljubav je kao oblik milosti u našoj duši, ona je božanski dar našoj duši, ona je, kako bi rekao Häring "Une participation a l'elan d'amour intratrinitaire"(I,str.107). Ona je Bog u nama - mi u njemu.

103/ Kako raščlanjujemo pojam svete ljubavi? U svakoj ljubavi, pa i u ovoj, nalazi se neko nagnuće, tendencija, propensija, elan prema onomu što se ljubi. Prodjimo one stepene ljubavi koje nazivaju "amor naturalis" i "amor sensitivus" ili "animalis" pa ćemo ustvrditi kao karakteristične komponente svete ljubavi ovo: a) ona je ljubav koja "diligit", dakle koja nekako "eligit", ljubav izbora, uvidjanja i apreciacije, koja odabire predmet svoje sklonosti; b) ona je ljubav "benevolentiae"tj. ne egoistična, ljubav koju nazivaju "concupiscentiae", nego ljubav koja se prelijeva na drugoga, na Boga i na bližnjega, na onoga komu ona želi, smišlja i čini dobro; c) ona je ljubav "amicitiae" tj. ona je izmjenična: obojica ljube i predmet su ljubavi; svjesna i dariva se; hrani se vezom ili komunikacijom dobara, osjećaja, djelovanja, života; d) ona je ljubav "charitas" tj. zaslužuje i taj naziv, koji dajemo ljubavi koja mnogo cijeni što ljubi, kojoj pristaju najuzvišenije karakteristike ljubavi.

BILJEŠKA: Uočimo ovu duboku konstataciju Sv.Tome: "Cum gratia non tollat naturam sed perficiat, oportet quod naturalis ratio subserviat fidei sicut et naturalis inclinatio voluntatis obsequitur charitati"(I,1,8 ad 2). Kao što vjera usavršava razumsku spoznaju, slično i sveta ljubav usavršava i širi prirodnu ljubav (I P,60, 1 ad 3). Potrebno je poznati fenomen,uzroke, strukturu, posljedice fenomena prirodne ljubavi, zakone njena rasta i pada, jer sva njena dinamika može poslužiti svetoj ljubavi. Istina je da razumski, metafizički razlozi u teologiji kao "znanosti vjere" nastupaju kao "gosti" ili "stranci", dosljedno i fenomen prirodne ljubavi u fenomenu svete ljubavi služi kao"stranac"ili "tudjin" - ipak, kada teolog uzima te prirodne podatke te izvodi teološke zaključke, tada mu služe kao domaći pomoćnici-ce, vlastite a ne tudje sile, kako bi rekao Kajetan. Razum u vjeri te prirodna ljubav u svetoj ljubavi primaju više, uzvišenije značenje! Snaga im se uzdiže, donekle pobožanstvenjuje.

PRVO POGLAVLJE : ŠTO JE SVETA LJUBAV U SEBI?

104/ Koja je bitna komponenta te ljubavi? Mistici odgovaraju da se sastavni pojam te svete ljubavi nalazi u tome što je ona kao "zaruke" izmedju duše i Boga. - Neki odgovaraju da je njena bitna komponenta u tome što je ona "nasljedovanje Krista" (Häring, II,str.102). Za Sv.Tomu njena se bitna komponenta sastoji u tome da je ona kao prijateljstvo duše, odnosno čovjeka, s Bogom. "Vi ste moji prijatelji" rekao je Krist učenicima (Iv 15,14-16). I označio je da je postupio po zakonima prijateljske ljubavi, jer im je sve saopćio što je čuo od Oca. On ih je izabrao, ljubavlju koja odabire.

U fenomenu, dakle, svete ljubavi moramo naći malo prije spomenute komponente, kako rekosmo u br.103. U svetoj ljubavi radi se o dobrohotnosti, kojom Bog hoće dobra duši, duša Bogu, barem koliko je do nje, npr. da se širi kraljestvo Božje. - Ta ljubav je poznata i očitovana izmedju Boga i čovjeka npr. kada rečemo da Bog udijeli čovjeku milost, čovjek uzvraća vršenjem Božjih zapovijedi. - Bazira se na zajednici misli, želja, djelovanja, življenja itd. kako se najočitije može razabrati iz oznaka ljubavi Kristove prema Ocu i prema učenicima. - Ta ljubav je zajednički život koji počinje na zemlji milošću a u nebu se okrunjuje vizijom Trojednoga i vječnom srećom.

105/ Tko može ljubiti Boga? Čovjek, jer on je na sliku i priliku Božju. On je duhovne naravi. Kao takav posjeduje volju, htijenje, moć teženja. Tako je volja kao neposredni subjekt koji je nosilac snage ljubavi. Razumije se, i pamet i tijelo - sve sudjeluje u ljubavi, jer ona je snaga koja zahvaća čitavo biće da ga nekako "izvuče" iz sebe i "prenese" na ono što ljubi.

Ipak, demoni, osudjenici, zemaljski putnici u smrtnom grijehu nijesu u stanju da mogu reći da tako Boga ljube. To mogu reći: pravednici pred Bogom koji su zemaljski putnici, blaženi u nebu i duše u čistilištu.

106/ Koje su pojedine vlastitosti svete, kršćanske ljubavi?

One nam služe da tu ljubav bolje upoznamo. Čovjek koji sveto ljubi Boga i bližnjega:

a) Posjeduje ljubav kao odliku, krepost, koja regulira osjećaj prirodne ljubavi i kao takva postaje počelom aktivnog, teologalnog djelovanja, jer čovjeka prenosi u Boga, da Ga ljubi kao Dobro u sebi, vrijedno da bude ljubljeno;

b) U toj ljubavi čovjek ima nadnaravni dar, primio ga je s milošću, kako smo rekli u sv.I,br.115. I milost na zemlji i vječno blaženstvo u nebu nadilaze sve zahtjeve naravi. Bog je i novorodjenčetu dijeli kao neki "nucleus" božanskog djelovanja. Ne odnosi se na Boga kao stvoritelja svega nego na Boga kao nadnaravni cilj ili blaženstvo u sebi (D 1934);

c) Čovjek tu ljubav slobodno prima. U čemu se sastoji ta njegova slobodna suradnja? On mora, kao odrasli, najprije uklanjati zapreke da se ta sveta ljubav pojavi i realizira, tj.mora otkloniti mržnju, strasti i sl. Na njemu je da je, kao odrasli, slobodno prihvati (D 1528), da je nastoji sačuvati i razvijati, kako ćemo vidjeti kasnije;

d) Čovjek se preko te ljubavi s Bogom sjedinjuje: na Boga češće misli, obnavlja čine ljubavi prema Bogu, radi za Boga, suživljuje se s Njim i to ne čisto intelektualno, niti sentimentalno, niti osjetljivo, nego prije svega hotično, dragovoljno kao prijatelj s prijateljem. U tom smislu piše Sv. Pavao da tko ljubi Boga s njim je kao jedan duh (1 Kor 6,17). Sv.Ivan jednostavno veli da tko ljubi Boga taj ostaje u Bogu i Bog u njemu (1,4,16). Taj osjećaj jedinstva može se razviti do nekog "poistovjetovanja" života, kako piše Sv.Pavao (Gal 2,20);

e) Tko svetom ljubavi Boga ljubi smatra ga najvrijednijim predmetom ljubavi te je spreman sve radije podnijeti nego Boga teško uvrijediti. Po aprecijaciji Bog je na vrhuncu svih predmeta ili osoba vrijednih ljubavi (Mt 22,37), iako osjećajno, ili bolje "osjetilno" čovjek uza sve to može intensivnije ljubiti roditelje ili krvno bliske;

f) Tko svetom ljubavi ljubi Boga tu ljubav dokazuje djelima, životom, jer ta ljubav je poslušnost, ispunjenje zakona. Ovaj aspekt svete ljubavi najuvjerljivije dokazuje životnu vrijednost ljubavi;

g) Ljubiti Boga svetom ljubavi znači popeti se na viši stupanj teologalnog života nego li vjerovati i ufati se u Boga. Vjera je o "non viso", ufanje o Bogu "non possesso" - Ljubav pak dušu prenosi na Boga, da ona ne živi sebi nego Bogu (I-II,17,6 ad 3), da u njemu ostane i da Ga posjeduje.Svojstvo je svake ljubavi da je "amatum in amante, et amans per effectum trahitur ad unionem amati"(I-II,66,6);

h) Bez svete ljubavi kršćanin ne može reći da posjeduje integralno, potpuno ni oblikovano nijednu krepost. Ljubav, naime, svim krepostima daje orijentaciju prema Bogu kao vrhovnom Dobru u sebi. Time ljubav svakoj kreposti daje poseban oblik i savršenstvo (1 Kor 13,1-3);

i) U svetoj ljubavi čovjek nalazi pokretača svih kreposti, jer ih radja, njima upravlja prema Bogu; u njoj nalazi korijen ostalim krepostima koje hrani, uzdržava; ona daje čovjeku snagu da sve te kreposti prakticira češće i revnije; po toj ljubavi čovjek svim krepostima kazuje svrhu, jer nema uzvišenije svrhe nego li je:Bog, koliko je dostojan ljubavi u sebi, radi sebe;

j) Po svetoj ljubavi mjerimo rast i razvoj božanskog života u čovjeku. Ljubav će biti to intensivnija - što se dublje u duši ukorjenjuje. Ekstensivno raste prema tome koliko više predmeta obuhvaća i na koliko od njih proteže svoju svetu uzročnost.

107/ Razlikuj razne izraze "ljubav". Prije svega je važno da se izraz "ljubav" ne upotrebljava a da se ne označi o kojoj se ljubavi radi. Bilo bi uputno uvijek govoriti o "svetoj" ili "kršćanskoj" ljubavi da se znade da se ne radi o onoj ljubavi o kojoj ljudi najviše govore, o sjetilnoj.

Razlikuj habitualnu ljubav od aktualne, jer u prvom smislu imamo trajno raspoloženje, kao habitus, u drugom je čin ljubavi, kojim se habitus ljubavi realizira i očituje, kako smo rekli o vjeri i ufanju.

Razlikuj savršenu od nesavršene, prema tome da li se odnosi na Boga kao vrijednog ljubavi u sebi i radi sebe, ili se radi o Bogu kao vrhovnom Dobru za čovjeka, koje će čovjeka usrećiti, kako smo govorili u raspravi o ufanju.

DRUGO POGLAVLJE : PREDMET-ČIN-STUPNJEVI

108/ Koga zahvaćaš svojom kršćanskom ljubavi? To je pitanje materijalnog objekta ljubavi. Taj se lako odredjuje: prvotno i glavno ljubim Boga, drugotno sebe, bližnjega, donekle i sva stvorenja koliko odrazuju Božja savršenstva i koliko mi želimo da služe Božjoj časti i Božjoj slavi.

U kojoj perspektivi ili svjetlu zahvaćaš taj predmet ljubavi? Odgovor je lak: ljubim Boga, puninu svih dobara, ili jedan njegov atribut, jer na svaki način dostojan je ljubavi i u sebi i radi sebe.

Možemo rekapitulirati bitne elemente vjere-ufanja-ljubavi: materijalni objekt vjere jest Bog kao najviša istina; ufanja pak Bog kao vrhovno Dobro za nas; ljubavi kao vrhovno Dobro u sebi. - Formalni objekt vjere jest to da je Bog tako rekao; ufanja stoga što nas Bog hoće učiniti blaženim; ljubavi pak taj što je Bog vrijedan i dostojan ljubavi u sebi, radi sebe, jer On jedini "nullius participatione indigus est"(D 285).

109/ Kako ćeš realizirati čin ljubavi? Stvoriti čin ljubavi svjesno, apreciacijom ga dovesti do maksimuma, pokazati ga na djelu. Možeš to učiniti i doživjeti u samom sebi, npr. ako se raduješ slavi Božjoj, žao ti je svojih i tudjih grijeha. Možeš, dapače, ljubavlju narediti čine drugih kreposti, npr. da učiniš djelo strpljivosti iz motiva ljubavi prema Bogu, centrirajući taj čin strpljivosti prema vrednovanju Božjemu u sebi i radi Njega samoga. U tom slučaju čin je doista čin strpljivosti, ali je naredjen, rukovodjen i motiviran od ljubavi.

110/ Ima li stupnjeva u životu ljubavi? Bez sumnje, jer ljubav je život, a život je više ili manje napet, intensivan i sl. Na taj način razlikujemo početnike koji u "via purgativa" nastoje izbjegavati smrtni grijeh i tako podržavati ljubav na životu, na snazi. -

Napredni u "via illuminativa" nastoje da svjesno ne počinjaju ni lake grijehe te da napreduju u savršenstvu ili u krepostima. - Savršeni u "via unitiva" izbjegavaju sve što spriječava jedinstvo ili vezu duše s Bogom, koliko je to na zemlji moguće, zato se što češće aktualno združuju mišlju i srcem s Bogom.

Za praksu: "Prima praecipitur sub mortali, secunda sub veniali, tertia non est de praecepto; peccatum tamen esset illam centemnere, vel firmare animum contra spiritualem profectum"(Merkelbach,I,br.871).

111/ Kako ćeš izreći svoj životni ideal kao kršćanin? Spominjem kao uzgred, da se savremeni humanizam prikazuje u raznim formama, tj.poetički, herojski, egzistencijalistički, personalistički, marksistički i naučni humanizam (PANORAMA, str.546 i slijed.). Svakako, svaki od ovih uzdiže čovjeka kao ideal, ali uvijek u granicama same prirode, vidljivosti. Time je obilježen poganski, jer tako se uveličavao čovjek i u poganskoj antiki.

Kršćanin promiče kršćanski humanizam. Ovaj uzdiže čovjeka, ali ga projicira preko granica vremena i prostora, otvara mu nadzemaljski horizont, prekogrobne ideale. Sličnost s Bogom, što intimnija veza s njim, što izrazitija misao i osjećaj u suživljavanju s Bogom, u jednu riječ: "Bogoobličnost" - eto ideala kršćanskog humanizma. Sveci su ostvarili, koliko je moguće, taj bogooblični poziv smrtnika. Oni su autentični predstavnici kršćanskog humanizma. A koja je sila proizvela tu metamorfozu u njihovu životu i djelovanju? Sveta, kršćanska ljubav. Ona sadrži sve kreposti, traži ih, preobrazuje ih. Pročitaj hvalospjev ljubavi kod Sv.Pavla u 1 Kor.13. Dobro opaža Ricciotti kad veli da misli koje bi bile slične ovima ne pojavljuju se, niti izdaleka, niti kod najuzvišenijih mislilaca niti kod vjerskih duhova poganstva u prošlosti.

TREĆE POGLAVLJE : POTREBA KRŠĆANSKE LJUBAVI

U kojem smislu govorimo da je potrebita u životu vjera rekli smo gore ispred br.28, o potrebi ufanja ispred br.86. Navedene opaske vrijede i za shvaćanje potrebe ljubavi. Shvatimo čovjeka integralno, u perspektivi duha i vječnosti,tada će nam po sebi otskočiti potreba kršćanske ljubavi.

§ 1. Potrebito je ljubiti Boga

112/ Bez habitualne ljubavi nema spasa. To znači da je potrebito krštenje za svakoga tko se želi spasiti. Milošću ulijeva se i ljubav (sv.I,br.119).

SP izričito spominje da je za ulaz u nebo potrebito svadbeno ruho (Mt 21,23).Ako je potrebita habitualna vjera i ufanje, potrebita je i ljubav.

CRKVA naučava da se s milošću zajedno ulijeva i ljubav a ne samo vjera i ufanje (D 1530). Istina o potrebi hab.ljubavi jest "katolička".

RAZUM zaključuje: gdje je milost tu je ljubav. To znači da je habitualna ljubav potrebita kao i milost (D 395). Ona je, dakle, doista znak nadnaravnog života (1 Iv 3,13). Bez nje nema Boga u čovjeku (1 Iv 4,16). Ona je na početku posvećenja (D 1526).

BILJEŠKA: Budno pazi da čovjek može činiti naravno dobra, kreposna djela (D 2307,2444,2623). Dobro djelo može se učiniti iako mu nije motiv postavljen od te ljubavi (D 958,2458). I bez nje se može opsluživati zakon (D 1916) te stvoriti nesavršeno pokajanje (D 2070). Nije potrebito da Pričest bude "purrissima"(D2323) tj. bez ijednog drugog obzira, bez trunka straha i sl. U toj ljubavi može opstojati i strah i ufanje (D 2351).

113/ Odrasli moraju stvarati i aktualni čin ljubavi. Zapamtimo da se čovjek može spasiti savršenim pokajanjem i bez primanja sakramenata, jer u tom pokajanju nalazi se i želja ili nakana primanja sakramenata. U savršenom pokajanju nalazi se aktualna ljubav. Time govorimo da je za odrasle aktualna ljubav kao "conditio sine qua non" tj.apsolutno potrebito sredstvo spasa.

114/ Odraslima je naredjeno stvaranje čina ljubavi. Ovo prosudjujemo kao što smo prosudili i za vjeru i ufanje (gore br.33,87).

SP iznosi tu naredbu kao početnu naredbu božanskog Ustava, kako se vidi u Deut.6,5; Mt 22,37. Odrasli ne može tu zapovijed izvršiti na sebi vlastit način, osim ako aktualno stvori čin ljubavi, jer to znači svjesno ljubiti.

CRKVA tu nauku ponavlja. Čovjek je pozvan da sudjeluje u činu ljubavi s Bogom (D 2222). Dužan ga je stvoriti više puta u životu (D 2105). Nije dovoljno da ga stvara samo u potrebi (D 2107). Nije točno odredjeno koliko puta (D 2106). To je naredba "iuris divini"(D 2021).

RAZUM nam predočuje ove razloge: Kako ćeš uzvratiti Bogu na obećanom daru vječne sreće i na ponudjenom prijateljstvu? Ako su naredjeni čini vjere i ufanja, naredjeni su i čini ljubavi, jer ljubav daje puninu i vjeri i ufanju.

Zaključak: Bez sumnje bolji je čin ljubavi kojim ljubimo Boga dobrohotno, radi Njega samoga, ali častan je i čin nesavršene ljubavi, kojim, naime, ljubimo Boga kao darovatelja sebe nama, kao sreću za nas (D 1454).

115/ Kada si dužan izvršiti tu zapovijed? Bez sumnje nikada ne smiješ učiniti nešto što tu ljubav uništuje (smrtni grijeh), ali zapovijed kao pozitivna ne obvezuje uvijek niti neprekidno. Recimo analogno onomu što smo rekli o vjeri i ufanju (gore br.34,87).

Sama narav te kreposti i njena uloga u životu, tj. per se, traži da zapovijed ispuni u okolnostima koje su svima ljudima zajedničke, naime: kada čovjek dodje na doba razuma te odlučuje o životnoj orijentaciji, češće u životu, napose na svršetku života.

Posebne okolnosti traže također da se ta zapovijed izvrši, dakle per accidens, obvezuje: ako si napastovan proti ljubavi, ako si izgubio ljubav direktnim grijehom proti nje, kada si pozvan da na vanjski način iskažeš ljubav (jer, kada ne bi u unutarnjosti doista taj čin ljubavi stvorio, simulirao bi, lagao).

Dužan si stvoriti čin ljubavi kada si pozvan dokazati neke druge kreposti, npr. ako se savršeno kaješ za grijehe, ako primaš sakramente itd.

Za praksu: I ovdje vrijedi što je rečeno za vjeru i ufanje, naime: ispovjednik neka ne pita penitenta da li ispunja ovu zapovijed, jer redovitim kršćanskim životom udovoljava se i ovoj zapovijedi.

116/ Kako ćeš gojiti žar ljubavi? Promatraj kako je Bog dostojan ljubavi. Radi za Božju slavu, nadasve pak vrši Božje zapovijedi. Kroti u sebi neurednu ljubav prema sebi i prema stvorovima. Češće stvaraj čine ljubavi. Možda će ti promatranje Propete Ljubavi biti najboljim stimulus-om da u toj svetoj ljubavi napreduješ.

§ 2. Kršćanski ljubi sebe

117/ Na to si dužan. To nalaziš u SP (Mt 22,29). - To te i razum uči, jer ti si Božje vlasništvo, ljubeći sebe po Božjem zakonu, time i Boga ljubiš (Rim 14, 7-8). Sebi želi dobra, npr. vječnu slavu, a to je baš ljubav prema sebi. Uostalom, zar je lako sebe uredno ljubiti? Ne, stoga je i potrebita posebna zapovijed. Njena teškoća nije toliko u tome da čovjek sebe ljubi, na to je sklon, nego da sebe UREDNO ljubi. Zato je potrebita posebna krepost.

118/ Kako ćeš sebe ljubiti? Ljubi sebe u perspektivi objavljene nauke, tj. ljubi sebe u Bogu, po njegovoj volji, njegovim zapovijedima. Ljubi sebe radi Boga, na njegovu slavu. Ljubi sebe na sveti način, tj. da od sebe odstraniš grijeh a pribavljaš krepost i činiš, koliko je do tebe, da primiš milost. Na taj način i ona prirodna ljubav čovjeka prema sebi postaje podlogom svete ljubavi prema sebi. Bez ljubavi prema sebi nema ni prijateljske čovječje ljubavi prema čovjeku, jer ta je ljubav prema sebi kao "radix et forma amicitiae" (II-II,25,4).

119/ Što ćeš u sebi ljubiti? Sve istinske vrednote i to prema njihovu stupnju vrednovanja: vrednote duše, tijela, vanjska dobra.

BILJEŠKE : 1/Ne možeš reći da uredno ljubi sebe tko neurednim mrtvljenjem ili pokorom sebe čini nesposobnim za vršenje dužnosti. Možda je u strogosti pokore koji svetac i pretjerao. Što slijedi? To prebacimo na pitanje kako je on osobno formirao savjest i kako je osjećao poziv Božje milosti. Možda je bio odredjen da se pretvara u žrtvu svete ljubavi.

2/ U kršćanskoj asketici redovito se ustaje proti ljubavi prema sebi, razumije se: proti neuredne ljubavi prema sebi. Otkud to nepovjerenje prema tom pozivu prirode? Jer je iskonskim grijehom oholosti uveden v i velik nered na to područje. Svi neredi povijesti, npr. ratovi, svode se na neurednu ljubav prema sebi ili svojima.

3/ Činjenica je, dakle, da je "inordinatus amor sui causa omnis peccati"(I-II,77,4). A velik je i radius zlih posljedica toga grijeha. "Fecerunt civitates duas amores duo:terrenam scilicet amor sui usque ad contemptum Dei caelestem vero amor Dei usque ad contemptum sui"(Sv.Augustin DE CIV.DEI,11b.14,28).

4/ U ime gore spomenute ljubavi prema sebi čovjek je dužan od Boga primljene talente razvijati te izabrati životno zvanje i u njemu revno vršiti dužnosti (Peeters,II,str.143-149). Osim toga, svatko je dužan izgraditi u sebi karakter, odnosno krepostan život sa svim duhovnim snagama potrebitim za častan, koristan i svet život (isti, ist.mj.str.150 i slijed.). Za izvor zvanja potrebno je pitati savjeta u kreposnih ljudi i postupati iskreno, otvoreno.

5/Iz iste dužnosti radja se npr.dužnost rada. Dužan si raditi, jer si se dužan izdržavati. Dužan si se uposliti da onemogućiš da u tebi izniknu pogibeljne biljke mana. Dužan si raditi i zato da drugomu pomogneš.

120/ Kada griješim u ljubavi prema sebi? Kao i kod drugih kreposti moralnog reda, naime:ekscesom i defektom. Ekscesom ljubim sebe i griješim ako popuštam egoizmu. Defektno ljubim sebe i griješim kada se ne brinem dovoljno za svoj život duše i tijela npr. kada se nepotrebno izlažem pogibli smrti, kada se mutiliram itd.

Za praksu: Ovi grijesi sadržani su u drugim grijesima, npr. samoubojstvo u grijehu očaja. Slijedi, da nije potrebito u ispovijedi direktno pitati niti se ispovijedati o vršenju dužnosti ljubavi prema sebi.

§ 3. Kršćanski ljubi bližnjega !

121/ Naredjeno je. SV.PISMO osobito o toj zapovijedi govori. Dvije su zapovijedi, naime zapovijed Boga i bližnjega, ali jedna je charitas ili sveta ljubav (Mt 22, 39; Iv 13,14). To je specifično Kristova zapovijed (Iv 13m24; Lk 10,30). Odnosi se na sve ljude a ne samo na sunarodnjake ili sugradjane - kako su naučavali stari Židovi i pogani. Time je doista "nova"(Iv 13,34) te zahvaća i neprijatelja, kako poučava priča o milosrdnom Samarijancu.

CRKVA ponavlja tu zapovijed u vrlo raznim varijacijama. Ljubav mora biti vanjska i unutarnja (D 2111,2110). U ime te ljubavi ne smije se veseliti zlu bližnjega, niti željeti zlo,

niti se žalostiti za dobro koje on ima. Ne smije se sudjelovati u zlu s bližnjim, niti ga sablažnjavati, niti ocrnjivati itd. Vidi Denz.ind.syst. K 4a i dalje pod naslovom "Exercitium virtutum erga proximum".

RAZUM sklanja čovjeka da ljubi bližnjega, jer je bližnji Božja svojina. Nadalje, i bližnji je pozvan na slavu nebesku, dosljedno, veže te prema njemu zajednička sudbina kršćanske ljubavi. Konačno, iako ti je uvidjeti da od te ljubavi može samo crpsti korist kultura i civilizacija te se urediti društveni red i život.

BILJEŠKE: 1/Nikada se ne može dovoljno naglasiti da kršćanstvo ne zamišlja ljubav prema Bogu bez ljubavi prema bližnjemu niti ljubav prema bližnjemu bez ljubavi prema Bogu (Leclercq I,str.191). Teoretski, to je očito. Problem nastaje kada se ljubav mora provesti u djelo. Problematika ljubavi je u njezinoj praktičnosti, efikasnosti, realizaciji.

2/ I moderni etičari mnogo govore o ljubavi prema bližnjemu, ali, razumije se pod drugim imenima, npr. pod imenom filantropija, humanitarizam, internacionalizam, solidarizam, sociologizam, socijalizam, duh zajednice. U svim tim sistemima i pokretima odstranjuje se, razumljivo, pojam Boga.

3/ Ako želiš proširiti svoje znanje o ljubavi prema Bogu i bližnjemu kao jezgri Kristova morala i preobraznoj snazi i današnjega svijeta, prouči primjenu te nauke na suvremena pitanja, kako to čini Pijo XII (vidi djela pod izrazom "charite" npr. u izdanju Savignat-Utz-Groner).

122/ Koga moram ljubiti kršćanskom ljubavi? Sve zemaljske putnike, blaženike, andjele, duše u čistilištu. Nerazumne stvorove ne, jer nijesu sposobni vječnog blaženstva. Demone i osudjenike toliko možeš ljubiti - koliko želiš da i na njima odsijeva sjava Božja. Moraš ljubiti grešnike, koliko to uključuje želju da se obrate, ali ne smiješ ljubiti njihov grijeh.

123/ Koje je mjerilo te ljubavi? Mjerilo joj je ljubav Isusova prema nama (Iv 13,31-35; 15,12-17) i ljubav naša prema samima sebi (Mk 12,28-34; Mt 22,34-40).

124/ U čemu se sastoji ljubav prema bližnjemu? Ako ćemo govoriti o specifičnoj, kršćanskoj ljubavi prema bližnjemu po uzoru Krista, moramo reći da ta ljubav nije ona obična ljubav kojom ljudi ljube jedan drugoga, npr. jer su članovi jedne zajednice, jednog naroda i sl., nego "kako se ljube oni koji znaju i priznavaju da svi ljudi sudjeluju u Božjem očinstvu, da su sinovi Svevišnjega, u kojemu mora biti oblikovana i usavršena bratska sličnost u Jedinorodjenomu". Ljubiti bližnjega znači "ponovno uvesti Boga u svakog bližnjega"(Pijo XII, sv.I,br. 865-872).

Rekli smo da je mjerilo te ljubavi ljubav prema samima sebi. To recimo ovako: Sebe ljubiš radi Boga - ljubi i bližnjega radi Boga; sebi želi dobro - želi i bližnjemu; sebe ljubiš radi nadnaravnih dobara - ljubi i bližnjega isto tako;

sebi želiš najprije duhovna dobra - želi ih i bližnjemu. Tako nas je Krist naučio (II-II,26,4; in Mat u izd.Marietti str.297).

Dosljedno: ta ljubav mora biti prava, iskrena, unutarnja, formalna (D 2110). Treba je dokazati djelima milosrdja, vanjskim činima a ne samo da ostane na riječi (1 Iv 3,18). Nikoga ne smiješ isključiti iz blagodati te ljubavi nego moraš biti spreman svakomu pomoći. Ne smiješ željeti da netko umre (D 2113-2116), niti se žalostiti što netko živi (D 2113).

BILJEŠKE: 1/Tko sebe ljubi kreposno (ET br.1873) taj ne trpi od unutarnje borbe (ET br.1817) niti od vanjskih svadja (ET br.1924). Ljubav je snaga jedinstva, znak jedinstva u unutarnjosti i jedinstva na vanjštini, s drugima. Prava ljubav je konstruktivna. Svaka je ljubav snaga koja ujedinjuje, kako detaljno analizira Sv.Toma (I-II,28). Ljubav predpostavlja neko jedinstvo, sastoji se u jedinstvu, proizvodi jedinstvo (ibid.art.1,ad 2).

2/Psihopatologija iznosi činjenice unutarnje razdvojenosti što muči današnjeg čovjeka. U sebi je podvojen, vani glumi, pokazuje nemir. Zašto? Ljubi i obožava predmete koji ga razdvajaju, naime: tijelo, novac, sexus. Vratiti se pravoj ljubavi znači vratiti se jedinstvu u potpunom smislu.

§ 4. Dužan si ljubiti neprijatelja

125/ Na čemu se temelji ta dužnost? Pod izrazom "neprijatelj" razumijevamo onoga koji nas je uvrijedio, nanio nam neku nepravdu, mrzi nas, prema kojemu osjećamo odvratnost.

To bi bio psihološki temelj koji nas poziva da ispitamo tu zapovijed. - Osim toga, potrebno je ispitati tu zapovijed jer je Krist tu zapovijed prozvao "posebnom"(Mt 5,44; 6,12 i 6,15). - Također, Krist je u tom pitanju proglasio normu ili mjerilo, jer nas je poučio da mrzimo grijeh a ne grešnika, dok su Farizeji postupali protivno (I-II, 10,2 ad 3). - Konačno, ta je zapovijed ne samo teška nego mnogima apsurdna.

Što ćemo reći? "Mržnja na sebe i ljubav prema neprijatelju početak je i svršetak kršćanstva... jedino sredstvo kojim će se ukloniti sa zemlje i zadnji neprijatelj" (Papini,POVIJEST KR.,str.129).

126/ Gdje je zapovijed proglašena? Najjasnije kod MT 5,44. To je vrhunac pravednosti Kristova kraljestva. Za taj novi zakon ljubavi opstoje dva razloga: prvi, da budemo sinovi Oca nebeskoga; drugi, da dobijemo nagradu koju Otac daje svojoj djeci. Razumljivo, da je Krist u molitvu koju nas je naučio uklopio tu svoju novu zapovijed, jer molimo da otpuštamo svojim dužnicima, dakle onima koji su nam nešto skrivili (Mt 6,12).

127/ Što ne uključuje a što uključuje? Ta zapovijed ne znači da moramo ljubiti neprijatelje jer su nam neprijatelji; niti da ljubimo zlo što su nam učinili ili što je u njima; niti da prema njima osjećamo

osjećamo toplu naklonost kao prema prijateljima ili rodbini; niti da im iskazujemo neobične znakove ljubavi u redovitim prilikama života.

A što znači? Što uključuje? Da im želimo dobra iako oni možda nama žele zla; da u njima ljubimo odlike koje imaju ili bi mogli imati; da im iskazujemo uobičajene znakove ljubavi npr. odgovaramo na upite; da ih ne smijemo sablažnjavati; da im budemo spremni pomoći; da ih razumskim uvidjanjem smatramo, kao što i jesu, našim bližnjima, pozvanim na vječnu sreću.

BILJEŠKE: 1/Može li biti dopušteno uskratiti nekomu uobičajene znakove sklonosti ili ljubavi npr. ne pozdraviti, ne odgovoriti na upit? Tim postupkom može starješina podanika prisiliti da udje u se i da se popravi. Ali i onaj koji nije starješina može pribjeći tom sredstvu npr. ako ima temelja da obuzda uvrediteljevu naprasitost, ili smatra da bi popustljivošću drugi postao bezobrazniji, ili je bol tako velika te je drugi smatra potrebnim iskazati, ili zna da mu drugi neće uzvratiti na pozdrav riti odgovoriti na upit. U ijek treba paziti da to bude "secluso scandalo" i da to bude prolazno, ne zauvijek.

2/Spomenuto je da nijesam dužan iskazati neprijatelju posebne znakove naklonosti. Medjutim, na to bih bio dužan: ako je bližnji u teškoj nesreći; ako bi uskrata značila sablazan; ako je potrebito tako nastupiti da se odvrati od njega mržnja; ako bi uskrata tih znakova značila mržnju.

128/ <u>Kada sam dužan neprijatelju iskazati ljubav</u>? U toj obavezi opsto je dva momenta ili dvije faze:

Koliko je zapovijed negativna: nikada ne smijem neprijatelja mrziti, niti mu se ikada osvećivati, niti ga pozitivno isključiti iz blagodati svojih molitava ili svojih dobročinstava;

Koliko je pozitivna ili afirmativna obvezuje u odredjenim okolnostima, npr. kako je rečeno u prošlom broju 127.

Taj odgovor jest općenit odgovor, naime, da bližnjega nikada ne smijemo mrziti ali da mu nijesmo uvijek dužni iskazivati znakove ljubavi. Ne zaboravimo da se i ovdje radi o primjeni nauke iz sv.I,br.221 bilj.3.

129/ <u>Je li grijeh uskratiti znakove ljubavi bez razloga</u>? Nemojmo odmah takav postupak smatrati teškim grijehom. Zar se ne dogodi da otac ne odpozdravi sinu? Zar koji put ne-odzdraviti ne znači više čin neuljudnosti nego li čin mržnje?

Govoreći objektivno, ne-odzdraviti moglo bi značiti i smrtni grijeh, npr. ako bi to bilo iz mržnje, iz želje za osvetom, ako bi time bila nanesena velika uvreda, ako bi nastao sablazan. To znači da bi to bio grijeh toliko - koliko bi uključivao povredu ljubavi prema bližnjemu.

130/ <u>Uvredu moraš iz srca oprostiti</u>. To naredjuje Krist (MT 6,15; 18,35). Doista to je veliko načelo kršćanskog morala. Ni mi nećemo polučiti

oprošćenje grijeha od Boga, ako mi ne oprostimo onima koji su nas uvrijedili. Zapovijed opraštanja svodi se na generalnu zapovijed: što želimo da nama učine ljudi to i mi učinimo njima (Mt 7,12). Dakle: odložiti mržnju, srdžbu, aversiju i sl.

Zar da oprostimo i novčane dugove? I sve uvrede? Ne."Non docet ut dimittam debita pecuniae, sed debitum quo peccavit quis contra me; vel etiam si offendit me pro solvenda pecunia, offensam teneor dimittere, non pecuniam"(Sv.Toma in Mat.6,br.3, str.103). Može se, dakle, predati i pitanje sudu, ali isključiti svaku zlu želju te gojiti želju da se neprijatelj popravi, da pravednost triumfira.

Bilješke: 1/Teško je u praksi tražiti sudski svoje pravo a da se ne ušulja koji nedopušteni osjećaj mržnje, zavisti, osvete i sl. Pretpostavimo da smo osobno uvrijedjeni a da bi uvreditelj radi te uvrede morao podnijeti tešku kaznu, težu nego li je naša uvreda i dostojna naknada. Tada smo dužni uvreditelju oprostiti. To je po načelu reda u ljubavi.

2/Teolozi govore kada se ne smije prešutjeti uvreda. Ne smije prešutjeti uvredu onaj kojemu je uvreda dovela u pitanje dobar glas a on potrebuje dobra glasa za svoju duhovnu korist i za korist bližnjega. - Ne smije se prešutjeti ako je nepravda nanesena čitavoj obitelji ili zajednici a ne može se ispraviti nego pravnim postupkom (Merkelbach I,br.898). Vidi kod Lumbreras, II, br.291 i slijed,te br.301.

131/ Dužan si se izmiriti. Izmiriti se znači ukloniti nesuglasicu, pitati neko oproštenje, priznati nekako i svoju krivnju.

Razumije se, da nijesi dužan poduzimati to izmirenje ako znaš da ti drugi neće oprostiti. Niti si dužan prvi tražiti izmirenje ako si po dostojanstvu ili staležu mnogo viši od uvrijedjenoga (osim ako si doista nanio veliku uvredu nižemu od sebe).

Predpostavimo da se radi više-manje o jednakom stupnju časti i dostojanstva. U tom slučaju treba se držati ovih pravila: Tko je prvi uvrijedio neka prvi traži izmirenje(Mt 5,23), jer to je zahtjev ljubavi koju je povrijedio; ako su obojica nanijeli izmjenično uvredu, neka obojica traže izmirenje, i to prije onaj koji je nanio veću uvredu; ako je uvreda jednaka, neka prvi traži izmirenje tko je prvi uvrijedio.

Za praksu: Uvrijedjeni je sklon uvredu smatrati težom nego li je. Kolikogod ispovjednik smatrao potrebnim da poziva na izmirenje, neka ne naredjuje tako lako nekomu da se direktno obrati uvrijedjenomu te direktno od njega traži oprošćenje, jer ta je obaveza teška i rijetka. Dapače, često puta razboritost naredjuje da se penitenta, uvreditelja, ostavi "in bona fide npr.ako se predvidja da opomena neće koristiti.

ČETVRTO POGLAVLJE : KOJIM REDOM IDE LJUBAV ?

Razne su osobe koje moramo ljubiti. Razna su dobra ili vrednote koje im moramo željeti. Pitanje je o prioritetu. Jasno je da se pitanje prioriteta ne odnosi na intensitet osjećaja, jer taj redovito ne ovisi o ljudskoj volji. Tražimo, dakle, prioritet izmedju raznih vrsta ljubavi (poslovne, prijateljske, rodbinske, ženidbene) izmedju raznih osoba, dobara ili vrednota.

132/ Prioritet moraš poštivati. Radi se o odredjivanju ne samo aksiološkog prvenstva nego i praktičnog, tj. kada se nadju zajedno dvije vrednote dostojne ljubavi ili dvije osobe koje moraš ljubiti a nije ti moguće udovoljiti objema.

Razlozi za gornju tvrdnju su ovi: a) Bog je prvotni objekt ljubavi prema tome drugi uzimaju podredjeno mjesto; b)naredjeno je da ljubimo bližnjega kao sebe, dakle ljubiti sebe ima prednost; c)narav ljubavi jest u tome da priznamo vrijednost predmeta ljubavi u sebi, dosljedno u naravi je ljubavi da bude stupnjevana, jer i predmeti su na raznom stupnju savršenstva.

§ 1. Kojim redom ljubiti osobe

133/Bog je na prvom mjestu. To je očito. On je u sebi punina svih savršenstava, svih dobara, a dobra su ono što vrši atraktivnu moć ljubavi da se prema njima vine. Rekli smo da dobro ili vrednota "zrači". Ništa drugo i nije vrijedno ljubavi nego toliko - koliko u sebi nosi nešto dobra, neko savršenstvo, što je sudioništvo u savršenstvu Božjem.

Apreciativno, dakle, Bog se nalazi na vrhu ljestvice svih osoba koje čovjek može ljubiti. On je beskrajan u savršenstvima. Znači da prema njemu moraju težiti sve naše snage duše i srca. Njega cijeniti, štovati, k njemu težiti više nego prema sebi (Mt 16,24), iznad roditelja (Mt 10,37), svim srcem i dušom (Mt 22,37).

Za praksu: U br.106. spomenuto je da treba razlikovati aprecijativnu od osjećajne ljubavi. Neuputno je tražiti od penitenta, osobito od djece, da reku da li više ljube Boga nego roditelje. Djeca ne razlikuju aprecijativnu od intensivne ljubavi. Zar im možemo vjerovati, da su nam rekli iskreno, kada su nam odgovorili da više ljube Boga nego roditelje? Tko nam je bliži po krvi ili po našoj osjećajnoj dispoziciji toga redovito intensivnije ljubimo, osjećajnije smo prema njemu raspoloženi, npr. prema roditeljima.

134/ Poslije Boga "caeteris paribus" ljubi sebe. Prema tome, ako se radi o istim dobrima, o istoj potrebi, u jednu riječ; o istim uvjetima (sv.I,br.153, bilj.1) tada je svatko pozvan da poslije Boga ljubi sebe. Zašto?

a) Jer j e Krist tu ljubav postavio kao pravilo i uzor ljubavi prema bližnjemu (Mt 22,39); b)čovjek sebe ljubi kao sudionika u vječnom blaženstvu dok bližnjega samo kao sudruga; c) jedinstvo je polazna točka, glavna komponenta i plod ljubavi, a čovjek je sa sobom u najvećem jedinstvu; d) sam pogled u narav ljubavi dovodi nas do zaključka da je ljubav prema sebi postulat naravi, dakle zakonita.

135/ Bližnji se ne nalaze na istom stupnju. Njihova veza s nama nije ista. Neki su nam krvno bliži, neki duhovno, neki civilno, neki poslovno.

Oni koji su iste vjere zaslužuju posebnu pažnju (Gal 6, 10). Zar nam ta istina ne optužuje u velikoj mjeri kršćane-katolike? I domaći po krvi su nam bliži nego li oni koji nijesu s tog gledišta bliski (1 Tim 5,8).

Razumljivo da ćemo kreposne ili svete ljude aprecijativni više cijeniti, štovati, ali ćemo intensivnije ljubiti one koji su nam krvno, civilno ili na sličan način bliski.

136/ Kojega reda treba se držati izmedju bližnjih? a) U krvnoj vezi možemo postaviti ovaj red: žena, djeca, otac, majka, braća i sestre, rodjaci, srodnici; b) poslije krvne blizine dolaze oni koji su ti duhovno bliski, npr. članovi iste zajednice, recimo redovničke; c) oni koji su s tobom civilno ili politički vezani.

Pazi: U pojedinim slučajevima treba red izvrnuti, jer uvijek moraš imati na umu ono "caeteris paribus". Dakle: ako ti se nadju u životnoj pogibli istoga stupnja i roditelji i žena - morao bi prije spasavati roditelje nego ženu, jer roditelji su ti dali život; ako ti rodjak potrebuje duhovne pomoći a brat materijalne, i to na istom stupnju težine - morao bi prije priteći u pomoć rodjaku.

§ 2. Drži se reda u ljubavi prema raznim dobrima

137/ Koje je osnovno načelo? Možemo ga ovako formulirati: duhovna dobra su iznad materijalnih, vječna iznad vremenitih; izmedju ovozemnih dobara prvenstvo spada egzistenciji ili životu; ako se radi o istoj vrsti dobara tada zajedničko dobro ima prednost iznad pojedinačnog.

Na vrhuncu svih duhovnih vrednota nalazi se milost pa krepost. To su Bogu najbliže vrednote, to su božanske vrednote.

138/ Koji je red u sporedbi dobara i osoba? Život donosi mnoge varijante pa nikakvo čudo da se postavlja i ovo pitanje.

a) Tvoj vječni spas zauzima prvo mjesto izmedju dobara, jer si dužan sebe na uredan način najprije ljubiti. Zbog toga ne smiješ sebe izložiti bližnjoj prigodi grijeha da duhovno koristiš bližnjemu (daljnoj, pak, koji put možeš i moraš, ako

je potrebito da duhovno pomogneš bližnjemu). Ako se radi o dobrima "de consilio" koji put je barem uputno da dadeš prvenstvo bližnjemu, npr. da ne podješ na svibanjsku pobožnost ako je potrebito da pružiš pomoć bližnjemu.

b) Tebi je tvoja egzistencija, ovozemni život, prečniji nego li je život bližnjega, razumije se "caeteris paribus". To je diktat reda u ljubavi. Pamti: Ako je tvoj bližnji u skrajnoj životnoj pogibli, ti si dužan izložiti se svojoj vremenitoj šteti, tj. gubitku vremenitih, materijalnih dobara, jer je njegov život vrijedniji nego tvoj novac. Dapače, ako je tvoj bližnji u skrajnoj životnoj pogibli, ti možeš, iz motiva kreposti, pouzdajući se u milost, te ako nijesi drugima potrebit, možeš, govorim, izložiti i svoj život za bližnjega npr. dvoriti kužno bolesne. U ovom slučaju vrednote duha, uzvišeni vjerski motivi kompensiraju vremenitu životnu vrednotu. Tako je učinio i Krist (Iv 15,13).

c) Nijesi dužan izložiti se vanrednim troškovima za bližnjega, ali prvenstvo ljubavi traži da vremeniti život bližnjega smatraš većom vrijednošću nego tvoj materijalni probitak, tvoja vremenita dobra.

d) Svakako, ako usporedimo tvoja vremenita dobra s istima kod tvog bližnjega, tvoja imaju prednost, kako je očito.

139/ <u>Odnos izmedju tvoje vremenite koristi i duhovne koristi bližnjega.</u>

Tu bismo mogli stvoriti ove kombinacije:

a) Ako se tvoj bližnji nalazi u skrajnoj duhovnoj nuždi, ti si dužan izložiti svoj vremeniti život i pretrpjeti tešku v vremenitu štetu, ako je to potrebito za duhovno spasenje tvoga bližnjega.

Razumije se, na to nijesi dužan ako se bližnji hotično izložio toj skrajnoj nevolji npr. dvobojem. Niti si dužan sebe izlagati, ako nema vjerojatnosti da će tvoja žrtva koristiti, jer nitko nije dužan na nekorisne postupke. Niti si dužan sebe tako izlagati ako bi tvojom smrću drugi došli u veće zlo, npr. ako si župnik te bi se dogodilo da ti pogineš a mnogi drugi da time dodju u pogibelj duhovne nesreće. Konačno, nijesi dužan tako sebe izložiti ako ima i drugih koji bi mogli i htjeli priskočiti.

Za praksu: Svatko je dužan krstiti dijete ili odraslog na času smrti makar ga to stalo pogibli života, ako, razumije se, nema drugoga koji bi to mogao učiniti.

b) Ako se tvoj bližnji nalazi u teškoj nuždi, tj. mogle bi uzslijediti teške posljedice, i vjerojatnost je da će uzslijediti, ali ne prijeti ni smrt duše ni smrt tijela, ti nijesi dužan sebe izložiti ni smrti, razumije se, niti teškoj šteti. Bio bi na to dužan ako si po službi dužan voditi brigu za duše, kao što, recimo, župnika veže "quasi contractus" pre a povjerenim ovcama.

Za praksu: Za vrijeme progonstva običan svećenik može pobjeći iz župe, ali župnik ne može, osim ako je na njegov bijeg pristao Ordinarij ili je isti župnik našao zamjenika u brizi za vjernike.

c) U običnoj nuždi, u kojoj se, naime, obično nalaze grešnici, odnosno, u običnoj nuždi u kojoj se obično nalaze prosjaci ili siromasi, ti nijesi dužan sebe izložiti velikoj neugodnosti ili velikoj šteti da tu običnu nuždu svoga bližnjega ublažiš. Ako velim da nijesi dužan, ne velim da ne bi na to bio pozvan iz kršćanske ljubavi, da se više upriličiš Kristu.

§ 3. Da li je obaveza reda u ljubavi teške naravi?

140/ Označujemo je, po naravi, teškom? Da, ljubav nas obvezuje pod teški grijeh, a red i mjera ljubavi spadaju pod njenu bitnu strukturu, njezin su bitni zahtjev. Zato veli Sv. Augustin da ne ljubi uredno i kreposno ako "amplius diligat quod minus est diligendum, aut aeque diligat quod minus vel amplius diligendum est, aut minus vel amplius, quod aeque diligendum est" (DE DOCTR. CHR. knjiga 1, pogl. 27). Zamisli, recimo, kako čine težak grijeh sinovi ili kćeri ako plivaju u luksuzu, a njihovi stari roditelji jedva žive ili doista oskudno žive.

Za praksu: Ne pretjeruj. Održavanje ovog reda može podnijeti i malenkosti, jer ima mnogo situacija koje variraju i u pitanju nama bliskih osoba i u raznim stupnjevima ljubavi i sl. Time i povreda ljubavi može biti manja ili veća.

141/ Kada je red ljubavi naredjen sub gravi? Kada se radi o skrajnoj potrebi, o temeljnim odnosima izmedju osoba npr. izmedju sinova i roditelja, ili kada bi izvrtanje reda donijelo vrlo teške posljedice.

BILJEŠKA : Često se čuje da "charitas non obligat cum gravi incommodo". Što to znači? To je isto što i ono što je navedeno u prošlom broju pod slovom b/.

A može li se iznijeti primjer tih stupnjeva potrebe ili nužde? Evo: SKRAJNA duhovna potreba bi bila ako bližnji nekršten umire, a skrajna tjelesna, ako se bližnji utapa; TEŠKA duhovna, ako odrasli grešnik pred smrt neće da se ispovijedi, teška tjelesna je ako se bližnji nalazi pred velikom štetom, npr. da bude otpušten iz službe ili pretrpi veliki novčani gubitak; OBIČNA duhovna potreba jest npr. ona u kojoj boravi svaki grešnik, a obična tjelesna jest ona u kojoj boravi svaki siromah.

PETO POGLAVLJE : UČINCI SVETE LJUBAVI

Bez sumnje, mnogo ima plodova svete ljubavi. Ona čini čovjeka pravednim u Božjim očima, i to, ona savršena ga čini pravednim pred Bogom i bez sakramenata, sa samom željom sakramenata, kako je posvetila Magdalenu (Lk 7,47; 1 Pet 4,8). Nesavršena pak ga čini pravednim pred Bogom uz primanje sakramenata. - Rečeno je gore (br.106) koje su vlastitosti svete ljubavi, a te su ujedno njeni dobri plodovi. Ona, osim toga, daje polet duši, daje joj snage da rado nosi jaram Gospodnji (Rim 8,28). - Ovdje navodimo tri naročita imanentna učinka ljubavi, naime: radost, mir, osjećaj milosrdnosti, a vanjskih ima više.

§ 1. Imanentni plodovi svete ljubavi

142/ Prvi plod ili učinak: sveta radost. Apostoli se raduju što stradavju radi imena Isusova (Dap 5,41). Sveci su vedro, optimistički raspoloženi. Može se reći da je kršćanstvo doista punina životne radosti (BS,1964,str.173).

143/ Drugi plod ili učinak: mir. Pod izrazom "mir" razumijevamo neko spokojstvo u redu ili podredjenosti. Sveta ljubav znači mir čovjeka s Bogom, sa samim sobom i s bližnjim. Ona radja slogu. Razumljivo, da na tu ljubav apelira kršćanstvo kada nastoji srediti odnose u svijetu, te da je ljubav osnovna vrednota kršćanski shvaćenog socijalnog reda.

Znači li to da izmedju kršćana nema razmimoilaženja? Ne. Ima. Prije svega pamtimo da nesporazum u sitnim pitanjima kao da i nije nesporazum. U pitanjima pak važnim za život najprije treba nastojati tražiti dodirne točke. Nikada se ne smije, piše Ivan XXIII, pod izlikom da tražimo ono što je bolje i najbolje, zanemariti ono što je moguće i što moramo činiti (MM br.238). Ovdje se radi o raznim mišljenjima katolika u pitanju primjene socijalnih načela i direktiva.

144/ Treći učinak: milosrdnost. To je ono osjećanje tudje bijede. Suosjećanje tudje nevolje kao svoje. Još više: nastojanje da se ta bijeda ukloni ili ublaži. Milosrdni osjećaj je učinak svete ljubavi a pokreće se krepošću milosrdja. Ta krepost milosrdja ima svoj objekt : tudju bijedu, ima i svoj osjećaj: bol radi tudje bijede zadržana u granicama razuma.

§ 2. Izvanjski plodovi svete ljubavi

145/ Djela milosrdja. To je krepost aktivnog milosrdja. Najuzvišenija praktična krepost prema bližnjemu. Tko drugomu pomaže, podiže njegovu bijedu, taj dokazuje da je viši, bolji. S pravom neki pišu da djela milosrdja predstavljaju karakterističnu krepost kršćana, krepost "novih

dana", poslije odlaska Kristova do Paruzije (INIT.sv.III,str. 620). Doista, unutarnji osjećaj svete ljubavi pretežniji je od aktivnog, izvanjskog milosrdja, koliko se naime više cijeni nutrina nego vanjština, ipak moramo reći da "summa religionis christianae in misericordia consistit quantum ad exteriora opera"(II-II,3,4 ad 2).

a)Opstoji li zapovijed aktivnog milosrdja? Opstoji (Mt 25, 41; 1 Iv 3,17). - Krist je pokazao primjerom. - Uostalom, opstoji i naravna zapovijed, naime: čini drugomu što bi želio da i on tebi učini.

b) Koja su djela milosrdja? Tjelesnog milosrdja jesu: posjetiti bolesne, napojiti žedne, nahraniti gladne, otkupiti robove, pokriti gole, primiti putnike, pokopati mrtve. - Djela duhovnog milosrdja: savjetovati dvoumne, opomenuti grešnike, poučiti neznalice, utješiti žalosne, oprostiti uvrede, podnositi dosadne, moliti za sve. - Ako ova djela promotrimo na suvremen način pokazuju nam se kao doista preobrazne snage čovječanstva. Tako je Pijo XII promotrio svetu ljubav u djelima milosrdja prema obnovi svijeta poslije rata (I,br.675-676), prema bolesnima (I,br.2482-2486), prema slijepima, emigrantima, invalidima itd (I,br.890).

146/ Milostinja . To je vidljivo dobro djelo, učinjeno potrebniku iz samilosti da se pomogne njegovoj bijedi.

a) Dijeljenje milostinje mora biti čin kreposti. Mora biti razborito, spremno, ponizno (Mt 6,24), ne iz sentimentalizma ili neke filantropije nego ispravno motivirano, kako je rečeno u sv.I,br.66.

b)Opstoji li obaveza pomagati potrebnike? Da. Posljednji sud će se obaviti po načelu njene aplikacije (Mt 25,41). Kako može reći da ljubi bližnjega tko ga neće da pomaže? Bez efikasne realizacije ljubav je prazna riječ (1 Iv 3,18).

c) Uz koje uvjete obvezuje? Da potrebnik doista potrebuje te da darovatelj daje od suviška, tj. poslije nego je namirio potrebno za egzistenciju prema stupnju i socijalnom položaju (računajući tu i troškove "za reprezentaciju") svome i svojih, konkretno: kada i kako iskreno i razborito prosudi u svakom slučaju (II-II,23,5).

d)Davanje milostinje mora uvijek imati pred očima potrebu da pravednost u društvenom životu bude imala znatniji utjecaj. Nije dovoljno davanje milostinje, mora se tražiti da medju ljudima zavlada i pravda, i to u ime ljubavi i pravde.

e) Je li ta obaveza teška? Jest, koliko spada pod djelokrug ljubavi koja obvezuje pod težak grijeh. Ne-ispuniti ovu zapovijed nosi sa sobom posljedicu vječnog ognja (Mt 25,41-46). Veliko bogatstvo uključuje po sebi tešku obavezu dijeljenja milostinje tako da veliki bogataš, koji ili nikada ne bi dijelio milostinju ili ne bi imao niti nakane dijeliti je niti u buduće, ne bi izbjegao teškom grijehu.

Rečeno je da je ova obaveza titulo charitatis. In rebus extremis obaveza je takodjer iz pravednosti (D 3276). CRKVA nas naučava da su bogataši dužni pod težak grijeh da dijele "ex reditibus liberis" u korist siromaha(D 2112,3729).

Nadnaravni smisao davanja milostinje može imati i smisao zadovoljštine za grijehe, može se usmjeriti kao suffragium pro defunctis (vidi D K 4fa). U vezi toga treba spomenuti da je i danas potrebito socijalno braniti opstanak Prosjačkih Redova, kako je bilo potrebito proti Gvilelma de S.Amore (D 840 i slijed). Vidi kod Denz K 4fa.

f) Kojih se pravila treba držati u praksi da prosudimo dužnost dijeljenja milostinje? Odgovor će biti u skladu s onim što je rečeno gore pod br.139. Naime:

Prvo: Ako je tvoj bližnji u skrajnoj tjelesnoj ili imovinskoj potrebi dužan si dati sve osim onoga što je potrebito tebi ili tvojima najbližima za tvoju i njihovu egzistenciju. To je ona druga haljina koju treba dati ili višak hrane (Lk 3,11). U tom stanju potrebnik može i sam uzeti (IV Sent D 15,q.2,art.1), tj. tada su "omnia communia", jer Bog je sve i stvorio da od stvorenoga svi mogu spasiti svoju egzistenciju.

Drugo: Ako je tvoj bližnji u teškoj tjelesnoj ili imovinskoj potrebi, ti si dužan dati de superfluis status, a de necessariis ako to za tebe može biti sine gravi incommodo (Lk 11,41). Vidi gore br. 141.

Treće: Ako je tvoj bližnji u običnoj tjelesnoj ili imovinskoj potrebi, ti si dužan dati barem nešto i nekima, a , svakako, što više to bolje, to je naime duh kršćanstva.

BILJEŠKE : 1/Svi oni koji znaju i mogu pomoći bližnjemu dužni su "in solidum" pomoći kada se on nalazi u skrajnoj ili teškoj imovinskoj potrebi. Nije si, dakle, ti to dužan sam. Ako nitko ne pomogne, griješe svi; ako pak jedan pomogne, drugi nijesu dužni.

2/Ti nijesi dužan ispitivati koliko je bližnji potreban, da li je u skrajnoj ili teškoj potrebi. Medjutim, ako si zadužen za to ili razborito sumnjaš da bližnji iz obzira neće da pita, ti si dužan sam pitati bližnjega za njegove potrebe, da doznaš u kojem stupnju bližnji potrebuje.

3/Teško je "a priori" izreći sud o siromasima koji prose na javnim mjestima. Da li varaju? Svakako, ni oni ne dispensiraju imućnike od davanja milostinje, u granicama razboritosti, jer to davanje tereti i njihova dobra ili imanje koje je odredjeno donekle i za sve ljude, a tereti i njih kao posjednike, jer su Božji upravitelji koji moraju raspolagati svojim imanjem i na svoju korist i na korist ljudskog društva.

4/ Pamti neka načela za praksu: Ako si doista siromah a zadužen da dijeliš siromasima koji nijesu posebno označeni, možeš sam sebe takodjer ubrojiti u siromahe. - Tko fingira potrebu, bio bi dužan povratiti što je na temelju te fikcije iznudio od drugih; tko pak samo pretjeruje svoju bijedu, ne bi bio dužan na povratu onoga što je primio. -Niti si dužan niti smiješ dati onima što prose a neće da rade, jer time ih pomažeš u zlu, u tome da ne ispunjaju svoju dužnost. - Ako nijesi dao milostinju kada si bio dužan, nijesi dužan na povratu.

5/ Neka ispovjednik ne zaniječe na lagan način odriješenje penitentu koji se ispovijeda da nije dijelio milostinju. Kako bi mogao zanijekati odriješenje kada "obligatio gravis in necessitate communi non certo constat"(Merkelbach,I,br.934). A da li se kod penitenta u tom slučaju ostvaruju svi uvjeti teškog grijeha? U toj neizvjesnosti penitent ima prečnije pravo da mu ti udijeliš odriješnje nego li ti da mu ga uskratiš.

147/ O duhovnoj milostinji: bratskoj opomeni. Ne govorimo o sudskoj niti o upravnoj nego govorimo o bratskoj opomeni,tj. o opomeni koja proističe iz bratske ljubavi a odnosi se na zlodjela koja bližnji, brat, učini.

a) Obaveza opomene opstoji. Krist je naredbu izričito formulirao (Mt 18,15). Po naravi je teška zapovijed. Ljubav prema bližnjemu traži da od njega uklonimo zlo ili štetu koja mu prijeti. Ako si dužan upozoriti bližnjega u slučaju da mu prijeti požar, mnogo više si na to dužan ako mu prijeti zlo za dušu (2Tes 3,15).

b) Zašto je obaveza teška? Jer je postulat kršćanske ljubavi, koja predstavlja tešku obavezu. Opstoji mogućnost malenkosti materije,tj. njen prekršaj nije uvijek teški grijeh, npr.ako je kod bližnjega samo laki grijeh koji on počinja ili kojemu se izlaže.

c) Kada kod tebe opstoji obaveza opomene? Traži se pet uvjeta skupno,tj. ako i jedan ne dostaje, nema obaveze. Koji su uvjeti?

Prvi: da se bližnji nalazi u teškoj prigodi ili teškom grijehu; drugi:da imaš nade da će tvoja opomena koristiti; treći: da ti opomena ne pribavlja velike neugodnosti; četvrti: da nema drugoga koji je isto tako i sposoban i pozvan da bližnjega opomene; peti: da se bližnji nije počeo popravljati ili da nema nade da će se popraviti.

d) Koji je način opomene? Možeš riječju, djelom, pokretom, podsmjehom, kako naredjuju prilike i kako diktira razboritost. Uvijek s puno takta i osjećaja. Uvijek ponizno i pokorno (1 Tim 5,1).

e) Moraš se držati nekih pravila procedure, jer bi mogao lako povrijediti dobar glas bližnjega. Krist je tu proceduru naredio, kao da je bio zabrinut da se ne povrijedi dobar glas bližnjega, njegovo pravo na taj dobar glas. Krist je naredio (Mt 18,15) da opomena bude najprije tajna, pa pred svjedocima, a tek onda nadležnoj vlasti, konačno i sudu.

Razumije se, da se ovaj red može i promijeniti,npr. ako je zločin poznat, tada ne obvezuje tajnost opomene, ili: ako se predvidja da tajna opomena neće koristiti, ili: ako zakon naredjuje drugi postupak, kao u slučaju "confessarii collicitantis".

BILJEŠKE: 1/Tko bi predvidjao da bi njegova opomena koristila bližnjemu a on bez dovoljna razloga odustaje od te opomene, teško bi sagriješio. Razlozi da odustane od opomene spomenuti su malo prije.

2/ Teško je utvrditi kada u pojedinim slučajevima opstoji teška obaveza da se bližnjega opomene. Otkud ta teškoća? Jer ne možeš lako prosuditi da li se ostvaruju uvjeti izneseni pod slovom c). Ako si pak ti skrupulozan - nijesi dužan opominjati, iako izgleda da se spomenuti uvjeti na strani bližnjega ostvaruju.

3/Uočimo ovaj slučaj: Vizitatori u redovničkim zajednicama narede sub praecepto formali na im se očituju prestupci što se dogadjaju u zajednici. Znači li to da im podanici moga sve iznijeti? Nikako. Podanici su dužni najprije opsluživati spomenuti red ili proceduru, jer je tu proceduru naredio Krist, a Kristova je naredba prečnija nego li je naredba vizitatora. Pazi pritome i ovo: ako se radi o prestupcima koji bi mogli štetovati zajednici, još jača je obaveza da se očituju nadležnima, jer preko opomene pojedinaca ne može se zlo spriječiti.

4/ Dužan si opomenuti i onoga koji griješi iz neznanja, tj. koji počinja materijalni grijeh. Možda, naime, griješi u sredstvima potrebnim za spasenje. - možda sablažnjuje druge - možda stvara zlu naviku i sl. Materijalni grijeh u tim slučajevima pokazuje se u svojoj tragici ne radi njega samoga, grijeha u sebi, nego radi okolnosti koje njegovu težinu uvećavaju.

148/ Dužan si sudjelovati u socijalnim akcijama. Dobrotvorne ustanove kroz stoljeća resile su Crkvu. Rese je i danas. U tim djelima socijalne ljubavi ona je pokazala vlastitost koja se može izraziti kao "inexhausta in omnibus bonis foecunditatis"(D 3013).Tu spadaju zadruge, domovi, bolnice, zavodi, društva, razni Redovi.itd.

Kako si dužan pomagati ove ustanove? Onako kako si dužan pomagati bližnjega kada se ovaj nalazi u redovitoj potrebi. Istina je da se mora prije pomagati bližnjega koji potrebuje nego onoga koji će potrebovati, kako argumentira Fanfani (I, br.118), ali te ustanove i danas liječe današnje potrebe. - Osim toga nekako je lakše davati u fond tih ustanova, jer davalac kao da ostaje nepoznat, ne mora istraživati da li opstoji ili ne dovoljan razlog da dade svoj doprinos; jer to je jasno. - Konačno, uloženi kapital u tim ustanovama sigurnije donosi ploda. Potrebno je, dakle, te ustanove podržavati, darivati, ustanovljivati i braniti od raznih pokušaja uništenja. Činjenica će se uvijek obistinjavati ona: "Siromaha imate vazda sa sobom"(Mt 26,11).

149/ Ljubav te potiče i na apostolat. To jest: dužan si nastojati da i drugi dodju do istine i da budu odgojeni u kreposti. Time sudjeluješ u širenju kraljestva Božjega na zemlji (2 Kor 5,14). Član si mističnog tijela Kristova, a u njemu mora vladati medjuovisnost i izmjenično pomaganje (Rim 12,5; 1 Kor 12,25). Konačno, zar po sakramentu krštenja i potvrde nijesi postao dužnikom svoje braće? (Häring,III,str.100-153).

Gornji razlozi te nukaju da vršiš apostolat, ali oblik toga

apostolata moraš upriličiti prema prilikama. Svakako ima načina koji vrijede uvijek, npr. molitva, žrtva, primjer, opomena, zdrava tolerancija, nadasve pak aktivno milosrdje o kojemu gore u br.145. Aplicirajmo tu istinu na današnje prilike, na ovo: zar se ne smatraš pozvanim da koji put pismeno, mirno, opomeneš zalutaloga, ukoriš ga, demaskiraš ga? Ljubav je pronicava, inventivna. Zašto takva ne bi bila i sveta, kršćanska ljubav?

ŠESTO POGLAVLJE : GRIJESI PROTI KRŠĆ.LJUBAVI

Kant smatra da je pitanje ljubavi isto što i pitanje sensibiliteta, kao nešto patološko. Mi smatramo da je i osjećaj prirodne ljubavi nešto po prirodi dobro. Dopuštamo da je čovjek po naravi usmjeren da prije i više ljubi Boga nego drugo (I P,60,5), ali iskonski grijeh mu u tome smeta. Zato gratia danas spremna je ispraviti prirodnu teškoću (I-II,109,3) koja čovjeku otežčava teženje prema Bogu, punini svih dobara, Ljubav se i te kako može regulirati krepošću i milošću. Ona se na taj način supernaturalizira.

Scheler pak smatra da je ljubav tako prirodna čovjeku da je svaka zapovijed suvišna, kao da čovjek u tome ne može pogriješiti. U ime realizma mi tu tvrdnju odbijamo. Zapovijed je tu (Iv 15,9). Zapovijed traži napor za njeno ispunjenje. Mogući su prestupci.

§ 1. Kako vrijedjaš ljubav prema Bogu?

150/ Mržnjom na Boga. Je li mržnja na Boga komponenta onog otajstva bezakonja?(2 Tes 2,7). Može li se Boga mrziti kao da bi Bog bio vrijedan mržnje?

Možemo razlikovati dvije osobite vrste mržnje na Boga. Teolozi govore o mržnji "abominationis", kojom čovjek mrzi Boga radi njegovih strogih zapovijedi, radi kazna koje sprema kršiteljima, radi pakla. - Govore i o mržnji "inimicitiae", kojom čovjek mrzi Boga kao osobu, kao da ne podnosi što on uopće opstoji pa bi želio da ga nema.

Očito je da svjesna, hotična mržnja, dakle formalna, predstavlja najveći grijeh uopće, jer se protivi najvišoj ljubavi. Protivi se najvišem motivu ljubavi, Božjem savršenstvu u sebi. Takva mržnja znači najradikalnije odmetnuće od Boga.

Pitanje je: Opstoji li formalna mržnja na Boga? Sv.Pismo kao da smatra činjenicom tu mržnju (Iv 15,19), bilo kao mržnju svjetla na tamu, bilo mržnju svijeta na Boga. Neki ukazuju na simptome te mržnje, naime: svijet mrzi na Božje predstavnike, svete kršćane, i to više, što su oni svetiji (Iv 15,19). Kada bi Božji predstavnici bili sličniji svijetu, ovaj ne bi nas njih mrzio (Iv 17,14).

151/ Duhovnom lijenošću. Govorimo o duhovnoj lijenosti kao zaziranju od napora koji se traži za napredak u duhovnom životu, u ljubavi prema Bogu, kako rekosmo

u sv.I,br.138 te br.153.bilj.3. Označili smo ga i kao težak grijeh. Protivi se dužnoj ljubavi prema Bogu, protivi se i radosti kao plodu svete ljubavi (gore br.142).

§ 2. Kako vrijedjaš ljubav prema sebi?

152/ Egoizmom. Egoizam je neuredna, pretjerana ljubav prema sebi i svojima. Na nju svodimo i egoizam rase, onaj "sacro egoismo". Takva ljubav traži samo svoje (Fil 2,21). Zapostavlja sve drugo.

Kako dokazuješ tu neurednu ljubav prema sebi? Ako pretjerano ljubiš tjelesna, vremenita dobra, jer to znači mrziti svoje tjelesno dobro, mrziti sebe (gore br.134). Klasične su riječi Sv.Augustina: "Si male amaveris tunc odisti; si bene oderis, tunc amasti" (IN JOAN.ras.51,br.10). Naredjeno je ljubiti vrednote duha (Mt 6,33), u sebi odbijati strasti (Lk 14,26; Mt 16,24).

Egoizam griješi i proti poretka ili reda koji moramo opsluživati u ljubavi, kako je rečeno gore br.132 i slijed. I s tog gledišta on je grijeh, jer držati se reda ljubavi spada pod zapovijed ljubavi.

153/ Mržnjom na sebe. Jasno da nitko ne može sebe direktno mrziti, to bi bilo neko "samouništenje", to je nemoguće. Ljubav je jedinstvo, čovjek je sa sobom nešto doista JEDNO.

Indirektno je moguće sebe mrziti. Tko u sebi ljubi neku vrednotu proti norma morala, taj sebe mrzi. Samoubojica sebe mrzi jer odabire za sebe prividno dobro, u stvari zlo. Grešnici sebe mrze, jer u sebi ne ljube pravu vrednotu. Oni postupaju prema onoj: "Qui diligit iniquitatem, odit animam suam" (Ps 10,6). Koja je najviša vrednota u čovjeku? Razum ili duša i milost. Rekao bi Sv.Toma: "Unumcuodque enim maxime est id quod est principalius in ipso" (I-II,29,4). Tko proti toga radi, sebe mrzi.

Mogli bismo reći da sebe mrzi mržnjom "inimicitiae" tko sebe mrzi kao nosioca duhovnih, milosnih vrednota. Takav griješi teško, razumije se, ako je po srijedi formalni grijeh. - Sebe mrzi mržnjom "abominationis" onaj koji u sebi mrzi neku kvalitetu, i takav neće griješiti ako je ta kvaliteta doista dostojna mržnje npr. ako bi mrzio svoju grešnost.

BILJEŠKA: Ispovijednik neka ne pita penitenta da li je sagriješio u ljubavi prema sebi, jer u svakom je grijehu neuredna ljubav prema sebi. Grijeh po objektu, ujedno je i grijeh proti sebe, jer ispravno shvatiti objekte znači shvatiti ih prema njihovu odnosu prema Stvoritelju, usmjeriti ih neuredno znači sagriješiti.

§ 3. Kako griješiš proti ljubavi prema bližnjemu?

154/ Mržnjom na bližnjega. Mrzi bližnjega tko mu želi zlo, nastoji da ga zlo zadesi ili se od bližnjega uklanja kao dostojnog mržnje. Mržnjom "inimicitiae" mrzi bližnjega onaj koji ga mrzi kao nosioca duhovnih i milosnih vrednota; mržnjom "abominationis" mrzi ga tko u njemu mrzi neke zle kvalitete, prema tome ta mržnja ne bi bila grijeh kada bi se odnosila na kvalitete dostojne mržnje, a grijeh je, ako se odnosi na kvalitete koje ne smiju biti predmet mržnje. Mržnja "inimicitiae" je po objektu teški grijeh.

BILJEŠKA: Neka ispovjednik pazi kada čuje od penitenta da mrzi bližnjega. Je li po srijedi mržnja ili prirodna antipatija, raznolikost temperamenata, mržnja na zle strane temperamenta kod bližnjega? Grešna je mržnja na bližnjega: ako je penitent spreman bližnjemu učiniti zlo - ako mu želi zlo - ako se veseli zlu bližnjega - žalosti njegovu uspjehu. Kako se može željeti vremenito zlo vidjeli smo u sv.I,br.158. Bez sumnje, bilo bi dopušteno željeti bližnjemu neko vremenito zlo u svrhu duhovnih dobara, ali teško je pri tome čuvati dobru nakanu i opsluživati zakon podredjenosti u ljubavi (Gal 5,12). Vidi kod Denz 2113, i K 4a.

155/ Zavišću prema bližnjemu. Zavidiš bližnjemu ako se u sebi izjedaš, žalostiš, mučiš radi toga što bližnji tebe nadilazi te tako smatraš da on umanjuje tvoju slavu i tvoju vrijednost (II-II,36,1). Istina je, da se na tom području lako nadje onih podsvjesnih pokreta (sv.I,br.135). Zavist prima obilježje grijeha osobito kada se združi s mržnjom.

156/ Proklinjanjem. To se obistinjuje kada hotično zaziveš na bližnjega neko zlo. To proklinjanje treba osuditi kada je i samo "motus indeliberatus", mnogo više kada je svjesno, jer tada je veći ili manji grijeh prema većem ili manjem zlu što se zaziva na bližnjega. Time se, naime, dolazi u sukob sa zakonom ljubavi.

Za praksu: U proklinjanju nerazumnih bića po sebi se ne krije grijeh, to je, recimo, grijeh nestrpljivosti. Griješio bi tko bi ta stvorenja proklinjao koliko su od Boga stvorena ili poslana (vidi gore br.64).

157/ Osvetom. U običnom govoru pod izrazom "osveta" razumije se odmazda proti nekoga iz mržnje, iz zavisti kao Kain, iz nekog sadizma ili okrutnosti. U tom smislu osveta je grijeh, kako je očito.

U klasičnoj terminologiji izraz "vindicatio" može označivati i urednu, zakonitu težnju da se štiti pravo, da se uredi uvrijedjena pravda. U tom smislu ne bi sagriješio onaj koji u granicama razuma i vjere kažnjava uvrediteljа da se uspostavi pore ćeni red, da se uvrediteljа odvrati od sličnih postupaka u budućnosti. Vidi gore br.130.

158/ Neslogom. Nesloga kao povreda ljubavi obistinjuje se tada kada se s bližnjim ne slaže u onomu u čemu se moraju svi slagati tj.u onomu što je dobro, što je u skladu sa zakonima, što je pravedno i korisno za nas i za bližnjega. "In necessariis concordia" - to je diktat ljubavi, odgoja, savršenstva.

a) Odakle izvire neslaganje "in necessariis"? Redovito iz oholosti, egoizma, koji se želi isticati, nametati se drugima. Izlazi iz nedostatka krepости, iz slaba mrtvljenja, u jednu riječ: iz strastvenog života. Kako se može zamisliti nesloga u prosudjivanju vrednota potrebnih za spasenje, odredjenih višim zakonima i sl., ako ne iz nedostatka duhovnog odgoja?

b)Nesloga je koji put potrebita. Nije svaka sloga dobra. "Kad biste pripadali svijetu, svijet bi ljubio svoje" (iv 15,19). Tko digne slogu u zlu, gdje sloga ne smije opstojati, taj čini dobro djelo. Tko se udalji od onoga koji traži zlo prijateljstvo, taj postupa kreposno.

c)"In dubiis libertas" tj. razilaženje u teorijama,mišljenjima koja se odnose na predmete slobodne rasprave ne predstavlja nered. Razumije se, ako se u toj slobodi čuvaju sve granice krepости. Jer: "In omnibus charitas" tj. i u "necessariis" i u "dubiis".

159/ Prepiranjem. To je obrana svoga mišljenja riječima,žuč ljivo napadanje tudjeg mišljenja. Grijeh se može ušuljati npr. ako se netko protivi istini, neuredno brani istinu, neuredno napada neistinu.

Prepiranje ne izvire uvijek iz mržnje, što dokazuje onaj koji se pokaže spremnim na izmirenje. Nastaje često puta iz neraspoloženja, iz duha protivljenja, iz čuvstvene nabujalosti.Bez sumnje je da prepiranje izaziva neku vrst pustoši izmedju onih koji se prepiru kao što rat izaziva pustoš izmedju država. Potrebit je oprez da se ne predje na povredu ljubavi.

160/ Shizmom. O shizmi smo govorili u br.58. kao nastupu proti vjere, ovdje govorimo o shizmi kao nastupu proti ljubavi. Shizmom se ruši jedinstvo s hijerarhijom, jedinstvo s vjernicima. Iako je nevjera po objektu teži grijeh, ipak u pojedinim slučajevima shizmatik može teže griješiti npr. ako se rukovodi većim prezirom, ili se izlaže većoj pogibli u vezi sa spasom svoje duše.

161/ Ratovanjem. Rat je nesloga izmedju država ili naroda i to takva da je primila oblik oružana sukoba. Mir je plod ljubavi (gore br.143), znači da se ratovanje protivi ljubavi, a osim toga i pravdi barem s jedne strane.

O ratu se raspravlja na drugom mjestu (vidi Kunčić, KATOLIČ.SOCIOLOGIJA, br.288). Ovdje ističemo to da o ratu treba raspravljati u moralci, jer se problematika rata ne može riješiti samo pozivom na pozitivne zakone. Potrebno je

apelirati na moralna načela. O "dobroj volji" najviše ovisi da li će zvijezda mira sići na čovječanstvo.

162/ Sablazni. Pod izrazom "sablazan" razumijevamo riječ ili djelo grešne naravi koje drugomu daje prigodu duhovne propasti (II-II,43,1). U S.PISMU izraz se uzima raznoliko (Häring,III,str.66-70).

A. Sablazniti (aktivna sablazan)

163/ Što to znači? To znači: reći, učiniti ili izostaviti nešto što je bilo stvarno bilo prividno zlo te je za drugoga kao kamen o koji se on može spotaknuti i pretrpjeti duhovnu štetu.

164/ Sablazniti uključuje smrtni grijeh. Krist ga vrlo oštrim riječima osuđuje, prema tome taj grijeh zaslužuje oznaku "teški" (Mt 18,6-7;13-20; 1 Kor 8,13). - I RAZUM shvaća da sablazniti isto je što i potaknuti, prouzrokovati kod drugoga grijeh (sv.I,br.183).

Sablazniti drugoga ne mora uvijek biti teški grijeh. Može se raditi o sitnici. Bit će teži ili laki prema tome što je teža ili lakša zla nakana, teži ili laki grijeh, veći ili manji broj onih koji se sablažnjuju.

165/ Što znači direktno nekoga sablazniti? Izričito namjeravati, pozitivno učiniti nakanu drugoga djelom ili izostavljanjem uvesti u grijeh, ili učiniti što po svojoj naravi, recimo, neminovno vuče na grijeh npr. naredbom. Shvatljivo, da time naredbodavalac griješi i proti ljubavi i proti kreposti na koju se grijeh direktno odnosi.

166/ Što znači indirektno nekoga sablazniti? Tako postupati da postupak vjerojatno postaje drugomu poticajem na grijeh. Tu se ne radi o pozitivnoj volji sablaznitelja nego više o nekoj prigodi ili povodu. Radi se, dakle, o manjoj krivnji, jer nitko nije dužan spriječiti tudji grijeh uvijek i gdjegod se on pojavi. Zamisli djevojku koja se ukrasuje i bez nakane da drugoga potakne na grijeh izlaže se pogledu drugih i predvidja da će se drugi radi njena upadna ukrasa sablazniti (velim "upadna" ne nečedna).

167/ Kada govorimo da netko sablažnjuje djavolski? Rekli smo u br.165. što znači direktno nekoga sablazniti, npr. kada bi netko pred čestitom djevojkom nepristojno razgovarao. Tako nekoga sablazniti prima obilježje djavolske sablazni kada sablaznitelj ne samo time namjerava ili želi da zadovolji pohotu nego direktno namjerava Bogu nanijeti uvredu ili upropastiti duhovno bližnjega, u slučaju djevojku.

Za praksu: Direktno sablazniti uključuje teški grijeh "ex genere suo" uz mogućnost da se radi o sitnici. To je rečeno.

Indirektno sablazniti takodjer ima neko obilježje nedopuštenosti, općenito govoreći, ali takav postupak se može koji put tolerirati, jer ljubav prema bližnjemu ne obvezuje cum gravi incommodo (gore br.141). - Direktno sablazniti znači sagriješiti barem dvostruko, proti ljubavi i proti dotične kreposti na koju sablaznitelj navodi, dok indirektno sablazniti uključuje samo nered proti ljubavi (vidi kod Fanfani,sv. II,br.135 i slijed.).

168/ Ispravi što si skrivio sablažnjujući bližnjega. Koliko si kriv toliko si dužan i ispraviti, u ime ljubavi prema bližnjemu. Još više, ako si se poslužio nepravednim sredstvima, npr.zastrašivanjem, ili si po svojoj službi dužan odvraćati podanike od grijeha, npr. župnik župljane, dužan si također i iz pravednosti ispraviti što si sablažnjujući skrivio.

Pitaš kako ćeš ispraviti što si skrivio? Kako najbolje znaš i možeš. Ako si dužan ispraviti samo s naslova ljubavi nećeš uvijek biti dužan ispraviti cum gravi incommodo, ali, ako si skrivio i proti pravednosti, biti ćeš dužan i cum gravi incommodo da ispraviš što si skrivio, jer pravednost obvezuje i cum gravi incommodo.

Konkretno: Zao primjer ispravi dobrim primjerom. - Zao savjet opozovi. Spriječi razornu djelatnost nauke ili primjera. - Javnu sablazan javno i opozovi. Glavno je, u svakom slučaju, da ispraviš koliko si i skrivio.

B/ Sablazniti se(pasivna sablazan)

169/ Što znači? Postati subjektom grijeha, pasti u grijeh radi toga što te je netko sablaznio, tj. to znači "pati scandalum".

170/ Što je sablazan djece i Farizeja? Ako riječ ili djela po naravi ili barem po izgledu mogu sablazniti, govorimo o objektivnoj sablazni. Ako pak riječ ili djelo ne uključuju po svojoj naravi nešto sablažnjiva, a ipak dijete iz naivnosti a Farizej iz zloće grešno tu riječ ili djelo uzimaju, tada govorimo o djetinjskoj ili farizejskoj sablazni, dakle više subjektivnoj sablazni.

171/ Koja su načela u vezi ove distinkcije? Rekli smo da si dužan izbjegavati aktivno sablažnjavanje. Nadodajmo:

Prvo: Općenito govoreći, odustani i od čina ili izostavljenja koje je prividno samo zlo, ako ne postoji hitan, važan, dovoljan razlog da od čina ne odustaneš, odnosno da nešto izostaviš. Možda ćeš moći bližnjega upozoriti da se ne sablazni, i tako čin možeš izvršiti, odnosno izostaviti.

Drugo: Nikada ne propusti ono što je potrebito za spasenje, niti prekrši zapovijedi naravno-moralnog zakona zato da se netko djetinjski ne sablazni (1 Kor 8,13), ali možeš koji

put propustiti što je samo de consilio ili što je naredjeno samo od pozitivnih zakona ili što je indiferentno. Zato:odu stani koji put od polaska Misi ako tvoje odlaženje u kući prouzrokuje svadje; ako si starješina prešuti koji put neke ispade podanika da izbjegneš neke veće nerede u zajednici; prešuti koji put neke grijehe u ispovijedi, ako znaš da će ispovijednik prigodom slušanja ispovijedi radi njih sagrije šiti.

Treće:Redovito nemoj propustiti dobra niti naredjena djela zato da se netko farizejski,tj. iz zloće ne sablazni,a indiferentne čine možeš izostaviti ako nemaš dovoljna razloga da ih učiniš. Dobro je i od zlobnih ukloniti zlo, ali ne uvijek, da ne bi u farizejštini zaspali.

C/ Neke vrsti sablazni

172/ Smiješ li tražiti od drugoga što znaš da on ne može učiniti a da ne sagriješi?

Ako bi naredjivao, savjetovao i sl. što drugi ne može izvršiti a da ne sagriješi, ti snosiš odgovornost kao onaj koji aktivno sablažnjuje, npr. griješiš ako od prostitutkinje tražiš prileg.

Isto tako si kriv ako se drugi sablaznio što si mu naredjivao, savjetovao i sl. što si predvidjao da neće izvršiti bez grijeha, iako je mogao to izvršiti bez grijeha, npr.žena može tražiti od muža onaniste debitum conjugale da izbjegne spolnu nesuzdržljivost, iako zna da će muž prirodno-onanistički izvršiti snošaj.

Treće: Kriv si što se drugi sablaznio, pao u grijeh, ako si hotiće učinio što će drugomu poslužiti kao prigoda za grijeh, medjutim, ako je tvoj postupak indiferentan i ti ne namjeravaš drugoga sablazniti, možeš čin izvršiti koliko za nj imaš dovoljna razloga, npr. muž može prirediti ili pružiti prigodu da mu žena učini preljub ako o njenoj vjernosti pozitivno sumnja, da joj na taj način može dokazati preljub. Navesti,dakle, na grijeh ne smiješ, ali smiješ uz dovoljan razlog poslužiti se tudjim grijehom (II-II,78,4).

173/ O nekim primjerima suvremena sablažnjavanja. Ne govorimo o poznatim sablaznima, npr. psovci, nošnji, štampi, ozloglašivanju. Iznosim što piše Häring (III,str.82), naime: nemarnost svećenika, mlakost vjernika, formalizam vjerske prakse npr. pretjeranosti sakramentala. Pisac zaključuje da se treba energično boriti proti sablazni, iako nas tereti kao neka kazna da će sablazni biti uvijek (Mt 18,7).

BILJEŠKE : 1/Veliki idejni reformatori suvremenog čovječanstva pozivali su se na nedosljednost kršćana u praksi pa su posegnuli za radikalnim sredstvima, jer su kršćani postupali "pospano". Istina je, da nikoga ne opravdava poziv na "i drugi tako čine", ali, moramo priznati, teško je odmjeriti koliko su pojedinci krivi za neispravno stanje u ljudskom društvu.

2/ Ne budimo ni optimisti. Svjetlo-tama, Krist-Belijal, vjernik-nevjernik i sl. ne mogu trajno stati bez nekog antagonizma (1 t 21,44). Taj će antagonizam prouzrokovati trajne boli (2 Kor 6,14-18). Medjutim, ne smiješ postavljati kamen spoticanja (Rim 14,13), ne smiješ izazivati zlo, jer nije Krist rekao da blaženi progonitelji nego oni koji trpe progonstvo (Mt 5,10); dakle ne zaluzuju blaženstvo ni oni koji izazivaju progonstvo, jer su tada kao neki sudionici u djelu progonitelja.

3/ Hoćeš li se odreći svojih vremenitih dobara ili prihoda radi djetinjske i farizejske sablazni? Uzmimo najprije djetinjsku sablazan: radi sablazni djece, razumije se, tudjih se dobara ili prihoda ne smiješ odreći, jer nijesu tvoji, a u vezi svojih dobara ili prihoda predusretni sablazan tumačeći opravdanost tih dobara ili prihoda; ako pak prethodno ne možeš predusreti tu sablazan, ljubav te sili da se odrečeš, koliko ti to odricanje ne bi urodilo znatnom štetom, gravi incommodo. - Ako pak govorimo o sablazni koju, navodno, trpe farizejske duše, nemoj se odreći svojih prava, jer bi tim postupkom Farizejima dao povoda da se ukorijene u zlu još više. Nosač, recimo, psuje što mu ne dadeš više. Iako on psuje, ti mu daj ugovoreno, njegova je sablazan nad tvojom "škrtošću" farizejska. Kao župnik ti se nemoj odreći "iura stolae", jer tvoj bi postupak škodio župi i tvojim nasljednicima. Pretjeranosti, ako opstoje, ukloni.

4/ Tvoj bližnji je spreman učiniti nekomu neko teško zlo, recimo ubiti ga. Od toga ne uspijevaš nikako da ga odvratiš. Možeš mu predložiti da se zadovolji sa zauśnicom, time mu predlažeš manje zlo, odvraćaš od većeg zla. Ne činiš zlo u sebi, jer predlažeš samo uvjetno rješenje, koje ovisi o sigurnoj zloj nakani većeg zla. Pazi: ne bi smio istomu savjetovati da trećoj osobi nanese neko zlo, jer taj tvoj savjet bio bi zao u sebi, proti ljubavi i proti pravednosti. - Teolozi pitaju: bi li smio savjetovati onomu koji je odlučio da drugoga ubije to da radije učini preljub, recimo da se radi o ženi. Odgovaraju da to ne bi bilo dopušteno, jer da bi grešnik tada postao kriveem dvaju grijeha: jednoga affectu, drugoga effectu (Panfani, II, br.139, dubium V).

5/ Hoćemo li žensku modu ubrojiti medju teške sablazni? Treba u tome biti razborit. Čedan i poster ukras ženskoj osobi je prirodan. Taštim ukrasom može zaći na područje lakog nereda. Ako bi se žena hotice odijevala nečedno, izazovno, da potakne na venerične doživljaje, razumije se, da bi njena nakana bila teško grešna. Što je pak necedno, što sablažljivo i sl. to mnogo ovisi o okolnostima osoba, mjesta, vremena itd.

174/ Sudjelovanjem u tudjem grijehu. Što je sudjelovanje ili suuzročnost u nekom činu to možeš vidjeti u sv. I, br.183. Tu smo se upoznali s raznim načinima sudjelovanja, naime: pozitivnim i negativnim.

Prije toga, naime u br.56. upoznali smo se s formalnim i s materijalnim sudjelovanjem ili suuzročnošću. Rekli smo da formalno sudjelovanje ne može nikako biti dopušteno. Materijalno se, uz neke uvjete, može tolerirati.

Ovdje istaknimo načelo koje spada na ovo mjesto: Svako sudioništvo u tudjem grijehu znači ne samo suuzročnost u grijehu koji činilac počinja s drugim, nego znači i grijeh proti ljubavi. Razumije se, taj grijeh se počinja u formalnom sudioništvu, dok materijalno sudioništvo može biti i bez grijeha uopće.

BILJEŠKA : U ovoj bilješci ističe se jedan od vrlo suvremenih problema,naime:je li dopušteno da netko sudjeluje u dijeljenju letalne doze morfija umiru ćemu? Je li dopušteno pružati instrumente za obavljanje direktnog aborta? - Jasno, da direktno i fizički pružiti bolesniku navedenu letalnu dozu morfija ne može biti dopušteno. Isto tako ne može biti dopušteno fizički aplicirati instrumente za izvršenje aborta. Medjutim, materijalno posredno sudjelovanje može se, uz odredjene uvjete, tolerirati. Znači da se može tolerirati služba instrumentalke, barem privremeno, i da ta služba bude što posrednija, što manje neposredna. O tome piše Noldin: "Permitti vero potest in hospitiis publicis, si bonum commune et salus animarum in periculum adduceretur eo quod sorores ob negatam cooperationem dimitterentur et aliae personae nihilominus cooperationem praestarent"(DE CHARITATE br.129).

SEDMO POGLAVLJE : KORELAT DARA D.SVETOGA

175/ Pojam dara mudrosti. Naveli smo ga u sv.I br.117. On daje čovjeku da sudi o božanskim istinama "secundum quamdam connaturalitatem"(II-II,45,2). On ne donosi samo sud ili spoznaju, on donosi TOPLU spoznaju. On baca svjetlo i ražiže ljubav. To svjetlo jesu vrhovne ideje razuma i vjere, taj žar je pak plod jedinstva duše s Bogom u ljubavi.

176/ Taj dar mudrosti ima stupnjeva. Na prvom stupnju duša sudi da treba radije prianjati uz Boga nego uz druge stvorove, prema tome da treba živjeti u skladu s Božjom voljom; na drugom stupnju duša je spremna prezreti zemaljske ugodnosti te se nekako izdignuti i osjećati slast božanskih vrednota; na trećem stupnju duša fiksira božanske istine, uronjuje u Boga, ništa zemaljsko nju ne privlači. - Doista sva ova tri stupnja pretpostavljaju da je duša u posvetnoj milosti, ali drugi i treći su karakteristični za više stupnjeve savršenstva i jasnije govore o Božjim darovima u duši.

177/ Taj dar treba razvijati. Bez sumnje kao i ostale darove, o čemu u sv.I br.117. Duša pak sa svoje strane mora nastojati oko toga da sve svodi na neko jedinstvo, u sintezu, a kontemplaciju začinjati toplinom.Božanske istine ne ispunjaju samo pamet, one zasićuju i srce. "Gustate" pa ćete vidjeti, spoznati kako je sladak Gospodin (Ps 33,9).

178/ Daru odgovara i posebno blaženstvo. Sedmo je blaženstvo: "Blaženi mirotvorci jer će se nazvati sinovi Božji". Doista, Sin Božji je nestvorena mudrost. Stvarati mir i red posao je mudrosti. Dar mudrosti čovjeka sredjuje u unutarnjosti. Red i mir iznutra prodiru i van, takav čovjek je u miru sa svima. Sv.Jakov pripisuje mudrosti (3,17) da čisti od grijeha tijela, da proizvodi mir, da se s drugima suživljava, da druge pomaže.

179/ Što se protivi daru mudrosti? Možemo reći da mu se protivi:LUDOST. Ona je svojstvena onima koji su umno mlitavi, tupi. Takvi gube okus i uvid u božanske vrednote (1 Kor2,14). Ta pak ludost naziva

se kćerkom bludnosti. Uroniti u tjelesne, zemaljske vrednote znači postati slijepim, tupim za božanske vrednote.

OSMO POGLAVLJE : RAZVOJ I ŽIVOTNA ULOGA SVETE LJUBAVI

180/ Teologalni život kršćanina. Taj se rasumira ovako: "Fides ostendit eum, spes facit tendere in eum, charitas unit"(Sv.Toma, in 1 ad Tim,cap.1, lect.2,str.185). Možemo reći i ovako: po vjeri ulazi u čovjeka svaki čas više svjetlo (2 Kor 3,18); po ufanju duša očekuje i želi Gospodina te kliče: Dodji,Gospodine Isuse"(Otkr 22, 20); po ljubavi čezne za sjedinjenjem: "Imam želju umrijeti i biti s Kristom"(Fil 1,23).Ako pak shvatimo ne samo kršćanina pojedinačno nego i njegovu zajednicu, Crkvu, taj teologalni život možemo izraziti sa Sv.Augustinom: "Domus Dei credendo fundatur, sperando erigitur, diligendo perficitur"(SERMO 27, pogl.1).

181/ Ljubav, iako naredjena, ostaje uvijek vitalna.Jest,naredjeno je ljubiti Boga i bližnjega, ali naredba uništuje vitalnost jedino onda kada se ne prima od srca, kada se smatra teretom. Tko otklanja zapreke ljubavi, tko nastoji tu ljubav zadržati i razviti, taj u ljubavi nalazi život.

182/ Milost i ljubav. Milost je dar ljubavi Božje prema nama, a ona nas čini sposobnim ljubiti Boga "sicut oportet" za spasenje. - Milost supernaturalizira našu narav, bitnost naše duše, a ljubav podiže našu moć ili sposobnost. - Milost u nama stvara božanski oblik, ljubav pak razvija bogooblično djelovanje. - Milost donosi korijen ili počelo prijateljstva, ljubav pak to prijateljstvo učvršćuje i razvija.

183/ Razvijaj život ljubavi. Da te više i više obuzme. Da se dublje u tebi ukorijeni. Da postaneš sve više spreman na rad za Boga i bližnjega. Da što češće stvaraš čine ljubavi. Da sveobuhvatnije preobrazuje tvoj život. Moli: "Da nobis Domine, fidei, spei et caritatis augméntum"(D 1535).

184/ U beskonačnost! Ljubav je sudjelovanje u beskrajnoj Božjoj ljubavi, pa se može bez kraja i razvijati. - Bog je beskrajno moćan te može proizvesti u nama uvijek veću ljubav. - Kako u čovjeku raste ljubav, raste i sposobnost za veći njezin stupanj. Znamo da se nijedan smrtnik nije popeo do visine ljubavi Kristove prema Ocu niti ljubavi bl.Djevice.

185/ Koja su sredstva da se ljubav razvija? Čovjek dispozitivno svojim djelima zaslužuje rast ljubavi (D 1582), jer svaki zaslužni čin zaslužuje i rast ljubavi (Mt 9,40). Vidi sv.I,br.119.

Da sveta ljubav postane doživljajem, to ovisi o Bogu i o čovjeku. Čovjek mora nastojati da svaki čin ljubavi bude intensivniji ili barem jednako intensivan kao prošli, jer, ako je slabiji nego prošli, subjekt se disponira na opadanje svete ljubavi (II-II,24,6).

186/ Na zemlji ćeš uvijek nesavršeno ljubiti. O tome smo govorili gore u br.110. Ovdje uoči kako su sveci posvećivali veliku pažnju pitanju razvoja ljubavi u životu. Eno ti Sv.Bonaventure koji piše svoj "Itinerarium". Eno i Sv.Tereze iz Avile koja gradi svoju "Tvrdjavu duše". Sv.Ivan od Križa piše svoj "Uspon na Karmel".Sv.Frano Sales piše Traktat o ljubavi Božjoj".

Nesavršenstvo od ljubavi dolazi od uvjeta zemaljskog života. Nije moguće da čovjek uvijek "actu" bude združen s Bogom. Smetaju mu tijelo kao i ostale granice vremena i prostora. Smetaju mu grijesi. Smetaju mu slabosti. Medjutim, u tim slabostima nalazi se izvor posebnih zasluga, jer "virtus in infirmitate perficitur"(2 Kor 12,9).

187/ Sveta ljubav čovjeka najvećma posvećuje. Doista: početnik se brine da uskladi svoju vokju s voljom Božjom; onaj koji je već napredovao u toj ljubavi suživljuje se s Bogom npr. preko muke Kristove; savršeni pak kao da se poistovjetuje s Božjim životom te se na zemlji osjeća putnikom, izagnanikom.

Dosljedno, ta ljubav posvećuje i odnose čovjeka prema bližnjemu; početnik nastoji da bližnjega ne vrijedja; onaj koji napreduje nastoji da se s bližnjim suživljuje i za nj žrtvuje; savršeni pak je spreman za bližnjega dati i svoj život po uzoru Kristovu.

188/ Preobrazba. Ta se očekuje jedino u nebu. Tu svete ljubavi ne može nestati niti se ona tu može smanjiti. U nebu je ljubav tako živa da "totum cor hominis actualiter semper feratur in Deum"(II-II,24,8; 184,1-3). Ta ljubav izvire iz vizije Trojednoga, odnosno ta vizija ljubi, a ljubav gleda.

Ista ljubav je pozvana da preobrazi ovaj svijet. To je oganj što je Krist došao baciti na svijet (Lk 12,49). Razumije se, ona mora biti onakva kakvom smo je opisali, još bolje: kako je doživljuju sveci. Živjeti u ljubavi znači živjeti u Bogu (1 Iv 4,16). Velika je preobrazna snaga vjere, velika je snaga ufanja, ali "najveća je medju njima ljubav"(1 Kor 13,13).

D r u g i o d s j e k

S T O Ž E R N E K R E P O S T I

189/ Što taj naslov znači? Govorimo o krepostima koje reguliraju čovječje ovozemno djelovanje, aktivni život. Stožerne kreposti su kao "stožer" ili "cardo" oko kojega se sve grupiraju, na koji se sve mogu svesti ili reducirati, na kojemu sve počivaju. Vidi sv.I,br. 99. Providnost traži da ljudi sve svoje djelovanje reguliraju razumom i vjerom. To je, uostalom, i poziv čovjeka i kao razumnog bića i kao kršćanina.

190/ Je li ova redukcija bezprikorna? Sv. Toma je našao stožerne kreposti u Sv. Pismu, gdje se navodi: "Sobrietatem et prudentia docet et justitiam et virtutem"(Sap 8,5-7). Našao ih je i kod Sv.Otaca (Häring,I,str.238), iako ih oni ne propamtraju iz iste perspektive.

Moderni etički sistemi navode neke teologe da traže druge distematizacije (DTH,1960,str. 294). Neki zastupaju mišljenje da se sve kreposti svedu na dužnosti čovječje prema Bogu,sebi i bližnjemu, jer bi to bilo jasnije, lakše shvatljivo. Tako bismo svakidašnji aktivni život promatrali više egzistencijalno. To, bez sumnje, ima svoju vrijednost. Ideja je poznata i Sv.Tomi (I-II,72,4). Medjutim, općenitost, objektivnost i druge karakteristike znanosti bolje otskaču u sistematizaciji Sv.Tome, jer osoba (Bog, ja, čovjek) ne može biti nosiocem te općenitosti, te sveobuhvatnosti.

191/ I ovakvo promatranje zna za krepost kao "doživljaj".

Čitam kod Sv.Pavla da opstoje mnoge kreposti (1 Kor 13, 4-10). Moralka kao znanost dužna je to Pavlovo nabrajanje protumačiti, analizirati pojmove, stvoriti neku sintezu, svesti te i druge kreposti na neki viši, općenitiji, zajednički pojam ili nazivnik.

Ništa ne dižemo kreposti kao doživljaju. Ali o čemu ili o komu ovisi da krepost postane doživljajem? Da se, recimo,strpljivost afirmira te zasjaji ovdje, u ovom čovjeku, u ovom slučaju? To ovisi i o Božjoj pomoći i o čovječjem nastojanju.Ako ti uzmeš za uzor i Krista, svejedno je, ni nasljedovanje Krista neće ti postati doživljajem, neće oblikovati tvoj život, ako uz pomoć Božju ti sam ne budeš nastojao da ti to udje u život, da prožme svu tvoju djelatnost, sav tvoj aktivni život.

192/ Stožeri aktivnog života. Razboritost ili životna mudrost, koji svjetli, uvodi izvjesnost na tom području, ona je kao mudrost djelovanja jest kao vodj princip pametnog djelovanja, umijeće savjetovanja i vodstva. - Druga je pravednost, koja čovjeka odgaja i potiče da svakome dade svoje, do jednakosti, ali i po načelu odoličnosti i poštenja. - Treća je duhovna jakost, krepost čvrstoće, koja čovjeka

čini spremnim da i smrt podnese da duhovne vrednote sačuvaju svoje prvenstvo. - Četvrta je umjerenost u hrani, piću, spolnim doživljajima, tj.krepost koja drži u ekvilibriju i orijentira osnovne nagone čovječjeg djelovanja (ETH br.337-341).

To su stožeri aktivnog, društvenog života. A krepost predstavlja vrhovnu vrednotu, po kršćanskoj aksiologiji,jer krepost je najbliža milosti, milost najbliža vječnoj slavi, a ova najbliža slavi Božjoj (CG,III,141).

BILJEŠKA: Neki govore da je Plato prvi koji je izrijekom naveo ove četiri kreposti. Zaključuju dakle, da tu sistematizaciju treba zamijeniti jer da je platonsko-stoička (Häring I,str.283). - Čini nam se da treba reći kako nije važno njeno porijeklo koliko njeno opravdanje i njena svrsishodnost. Ako tu sistematizaciju promatramo u perspektivi današnjih glavnih ideja, može se pitati: zar nije uputno Nitsche-u suprostavljati ideju o duhovnoj snazi ili jakosti, osobito kod kršćanskih mučenika? Onima koji idu za tim da srede ljudsko društvo, zar ne bi koristio pojam integralno shvaćene pravednosti? Pretjeranom aktivizmu i naturalizmu, bez sumnje, koristio bi pojam i vrednota kreposti životne mudrosti, da pojedinačno i prolazno usmjeri prema općem i konačnom.

PRVA RASPRAVA

O KREPOSTI RAZBORITOSTI ILI RAZUMNOSTI (mudrosti djelovanja)

Sv.Toma, II-II,q.47-57.

193/ Naziv. Vulgarno značenje razboritosti jest da je to krepost nekog opreza, bojažljivosti, lukavosti, ali općenito i pameti u praksi.

Krist govori da su sinovi ovoga svijeta mudriji od sinova svjetla u držanju prema svojoj vrsti (Lk 16,8). Tu se radi o mudrosti snalaženja, poslovanja u kritičnim i u običnim trenutcima života.

Stari Grci upotrebljavaju izraz "fronezis", pamet, praktična uvidjavnost kojom čovjek pravilno djeluje tako da to djelovanje odgovara aupraksiji (ETH 1167.). To znači da je ona krepost ispravnog djelovanja.

Iskustvo nas uči da karakteriziramo razboritim, pametnim npr. onog trgovca koji je pametno poduzeo trgovački posao. Ako na mjesto trgovačkog poslovanja uzmemo u obzir bilo koje, odnosno svako životno poslovanje pa i trgovačko, koliko ono odgovara zadnjoj čovječjoj svrsi, vrhovnoj vrednoti razuma i vjere, tada govorimo o razboritosti koja spada na ovu raspravu. Razboritost je sinonim za "pamet", "mudrost", "ispravnost".

194/ Koje značenje ima u Sv.Pismu? Čovjek u svakidašnjem djelovanju postupa po svom razboru (Eccli 15,14), ali pravilno, kreposno. To znači da

razboritost postaje mudrošću djelovanja. Pristaje joj neka općenita uloga.

U N.ZAVJETU npr. ona kršćanina navodi da ostavi sve te da slijedi Krista. Potiče ga da bdije, da bude oprezan. Njena je uloga kao uloga nekog funkcionera koji bdije nad svim moralnim poslovanjem, pa i nad poslovanjem svete ljubavi (INIT.sv.III,str.682-688; Häring,I,str.285).

195/ Značenje u liturgiji. Razboritost je kao slika svetosti. Stoga i svetac je razborit, jer mudro živi. Mučenik je razborit, jer prezire sporedno i prolazno da zadobije glavno i vječno. Pravednik je razborit, jer mudro upotrebljava talente, bdije kao mudra djevica.

196/ A kod starih filozofa ? Za Platona to je glavna krepost, to je mudrost života. - Za Aristotela ona je "recta ratio agibilium", to znači krepost ispravna djelovanja. - Za Solona ona je najljepša i najsjanija krepost. - Seneka u njoj nalazi čovječje blaženstvo. - Cicero u njoj gleda sposobnost znanja dobrih i zlih stvari, ili: "Cognitio rerum appetendarum et fugiendarum". - Filon joj daje u zadatak da diktira što treba činiti ili što se ne smije činiti.

197/ Je li poznata Sv.Ocima? Nabrajanje stožernih kreposti u knjizi Mudrosti (8,7) izgle da da je filozofskog porijekla, jer, kažu, da je knjiga sastavljena oko stote godine prije Krista.

Medju Sv.Ocima ističe se Sv.Ambroz za koga je razboritost ne samo kršćanska, evandjeoska krepost nego i čista životna mudrost. Kratko rečeno: razborit je onaj koji ne postupa tako da se poslije ima s čega kajati. - Prema Sv.Augustinu razboritost će nas naučiti da razlikujemo ono što je dobro u perspektivi vječnosti, što pak zlo. Združuje se s ljubavlju, stoga razboritost je ljubav koja oštroumno razlikuje što joj odgovara a što ne odgovara. - Sv.Grgur Veliki očito daje razboritosti prvo mjesto medju krepostima moralnog reda. Razboritost će naučiti čovjeka da bira pravo dobro, pa makar to pred ljudima ovoga svijeta izgledalo ludo (INIT.III,str. 691-695).

198/ Potrebita je ta krepost razboritosti. Sindereza nam dostavlja načela prirodno-moralnog zakona, ona nam stavlje pred oči velike dužnosti života. Medjutim, naši su čini, naši postupci konkretni, individualni, oni su kao naši nastupi u odredjenom vremenu, mjestu, prostoru. Moram postupati ne samo kako je u skladu s vrhovnim zakonima ili normama nego i tako da u ovom času, ovdje, prema okolnostima moj čin bude doista pametan, svrsishodan. Uzmimo primjer: Volim mir s mojim bližnjima. Hoću li taj mir sačuvati ako šutim ili nastupim strogo ili se nasmijem ili obdarim darom ili tako da svratim razgovor na drugo? To sve moram odlučiti prema okolnostima. A ta me situacija čeka često. Moram posjedovati stabilnu

dispoziciju, ukorijenjenu sposobnost da u konkretnosti odmjerim kako ću sačuvati mir, što mi naredjuju vrhovne norme života (INIT,III,str.696), da upoznam što diktira čas kao dobro da izaberem, ili zlo da se toga klonem.

PRVO POGLAVLJE : RAZBORITOST U SEBI

199/ Kako je definiramo? Bilo da govorimo o razboritosti koliko je stičemo poučavljanjem,vježbanjem, bilo koliko je ulivena kao habitus od Boga, uvijek pod izrazom "razboritost" razumijevamo krepost ispravna djelovanja,tj. ona je"recta ratio agibilium".

Stečena razboritost stiče se vježbanjem, gleda na načela prirodnog morala, motivira se naravnim motivima, npr. ona diktira+ piti više u ovoj situaciji značilo bi osramotiti se pred ljudima. - Ulivena pak dolazi u dušu s milošću, dar je Božji, pokreće se vjerom i ljubavi prema Bogu, motivira se nadnaravnim ciljem npr. piti u ovoj situaciji značilo bi doći u u sukob sa zakonom Božjim koji naučava da pijanice neće baštiniti kraljestva Božjega (1 Kor 6,10). Vidi sv.I,br.116.

Razboritost, dakle, adaptira razumnost bezbrojnim situacijama. Kolikogod bila inventivna, originalna, elastična i sl.ipak je stabilna, uvijek pogadja praktičnu istinu, uvijek ispravno sudi i diktira. Ona, ipak, ne popušta i ne pravi kompromise. Njeno je sjedište praktični razum, a vodstvo joj dolazi od općih, nepromjenljivih načela bilo naravnog bilo nadnaravnog reda.

200/ Na što se proteže razboritost? "Omne agibile humanum" tj.svaki svjesno-voljni-slobodni ljudski čin u konkretnosti, npr. ona sudi i diktira da li je ovaj sada liječnički zahvat ubojstvo ili liječenje; da li bi moj postupak sada prema podložniku bio popustljivost ili pretjerana strogost; da li bih sada učinio prekršaj proti umjerenosti ako bih još jeo ili bih postupio proti dužnosti da se dovoljno hranim; bi li mi sada bilo bolje prešutjeti uvredu ili morao reagirati da obranim svoja prava; je li mi u ovom času svrsishodno javno ispovjedati vjeru ili imam dovoljno razloga da šutim.

Iz ovoga izvodim nekoliko zaključaka, naime: prvo, sud i diktat razboritosti ne može biti ispravan, ako čovjek nije ispravno raspoložen prema životnom pozivu, tj.ako nije uravnotežen krepostima, ako mu čuvstva nijesu u skladu s razumom; drugo, razboritost je intelektualna krepost koliko je njeno sjedište u praktičnom razumu, ali ona je i krepost moralnog reda koliko rukovodi djelatnošću, dakle, ona je i dijanoetička ili intelektualna i moralna; treće,ona je kao vozač ili "auriga" svih kreposti, odnosno svih čovječjih čina, na bilo kojem se području nalazi, jer za svaki čin ima ona reći sud da li je krepostan ili grešan, dapače, ona rukovodi čovjeka pri subjektivnoj uporabi istih teoloških kreposti; četvrto, ona odredjuje onaj zlatni "medium" izmedju "nimis" i "non satis" u pojedinim krepostima (sv.I,br.107). Razboritost,do-

dosljedno, ne samo govori da bi ovaj, sada, konkretni čin bio čin umjerenosti nego i da bi sada prestao biti umjeren a počeo biti neumjeren, tj. kazuje što je sredina i što je sada, ovdje sredina kreposti.

201/ Odakle čovjeku razboritost? Stečena dolazi od vježbanja ili ponavljanja istih čina - stoga mladosti redovito nedostaje, jer nemaju iskustva niti poznaju sve prilike. - Neki se i radjaju s većom, neki s manjom dispozicijom da pravilno sude o ispravnosti pojedinih čina, da se brzo snadju, da imaju zdravo prosudjivanje(II-II, 47,3; 15). Vidi sv.I br.96,101.

Ulivena ulazi u dušu kao habitus s milošću. Odrasli primaju od Boga, osobito pod utjecajem darova D.Svetoga, i aktualnu razboritost, u vezi čina potrebnih za spasenje, jer "pomazanje uči o svemu"(1 Iv 2,27). Oni koji su u milosti trebaju, recimo, savjeta. Razboritost im diktira da im je po pojedinom slučaju potrebito pitati savjet, a uči ih da razlikuju da li je u pojedinom slučaju dobar ili zao savjet.

BILJEŠKA: Ako smo rekli da mogu opstojati naravne kreposti i naravno dobri čini iako nijesu nadnaravni, time smo ustvrdili da može opstojati i naravna razboritost. Doista, prirodjene sklonosti, ambijent, odgoj i sl. mogu čovjeka učiniti sposobnim da se mudro vodi naravnim moralom.

202/ Kako se razboritost realizira? Rekli smo da je razboritost krepost praktičnog razuma koja regulira djelovanje da ovo bude u skladu s razumom i s vjerom. Zamisli, recimo, majku koja pita savjet kamo bi poslala dijete na vjeronaučnu pouku, kako bi ga tamo slala i evo je sada spremna da svoj naum provodi u djelo.

Da razboritost izvrši svoju misiju, da ona nastupi, mora realizirati trostruki posao:

a) Savjetovati se ili "deliberare", u svjetlu razuma i vjere, o mogućnostima koje joj se pružaju; pri čemu treba se držati one "consiliari lente";

b) "indicare" što treba izabrati, koje mjesto, kojeg kateheta, što je njoj u njenoj situaciji najbolje. Time će ona ne kako zaključiti proces umovanja ili promatranja;

c) "praccipere" tj. aplicirati ono što je umovala i sudila na djelo, dakle narediti sebi i drugima kako će se njezin naum izvršiti. Ovo je treće najglavnije. Stoga joj je potrebita hitrina, agilnost, odlučnost.

BILJEŠKA: Sva ova tri čina tako su važna da i ona traže da budu regulirana posebnim krepostima ili bolje da im bude priznata uloga pomoćnih kreposti u velebnom poslu razboritosti. O tome kasnije u br.207.

203/ Kako se razboritost gubi? Ponovi iz sv.I,br 96 i 120-121. Ovdje ćemo primijeniti nauku ovako:

Stečena razboritost obzirom na njenu spoznajnu komponentu, npr. znanje naravnog ili objavljenog morala, može se umanjiti i nestati zaboravom. Osim toga, popuštanje strastima omogućuje da se "judicatorium" pokvari, da se stvori dispozicija u kojoj pojedinac postane žrtvom onoga "qualis unusquisque est talis finis videtur ei" ili "taliter judicat". Takav može još biti mudrac na pojedinim područjima ljudskog djelovanja npr. u trgovini, ali taj neće biti životni mudrac, jer neće suditi ispravno po diktatu razuma i vjere u svjetlu vrhovnih životnih načela.

Ulivena krepost nestaje nestankom njenog temelja, tj. milosti. Osobito je nestaje grešnim činima proti razboritosti. Disponira se na nestanak i lakim grijesima, kako je rečeno u sv.I,br.121.

BILJEŠKA: U sv.I,br.108 govorili smo o povezanosti kreposti i to naravnih ili stečenih, a u br.123. o povezanosti ulivenih kreposti. Povezanost kreposti u potpunoj ili savršenoj razboritosti istaknuli smo po mišljenju Sv. Tome. Potpuna ili savršena krepost jest "difficile mobilis", ona je osvojila čovječje sposobnosti, npr. sudac koji voli pravdu i želi pravedno suditi a neće da pravedno sudi da se ne zamjeri prijatelju ili priležnici, taj ne posjeduje ni umjerenost ni duhovnu jakost ni razboritost. Nesavršene, pak, ili nepotpune nijesu povezane, npr. djevojka može zazirati od bluda a ipak može biti pohlepna za novčanom dobiti (Lumbreras,III,br.1-4).

204/ Prisustvujemo rehabilitaciji razboritosti. Jest, odkada se moralka bila svela na raspravljanje o grijesima a ne o krepostima, osim toga, odkada su moralisti ulagali svoje snage da raspravljaju o sistemima za rješavanje konkretnih casus-a a zapostavljali razboritost, jer da ona ostaje uvijek u nekoj nejasnoći, o njoj se u priručnicima moralke vrlo malo raspravljalo.

Nastala je promjena. Kompliciranost modernog života i bezbrojne situacije u kojima se čovjek nadje ne mogu se riješiti nekim suhim formulama moralnih sistema nego se traži krepost inicijative, krepost odgovornosti, a to je razboritost.

Osim toga, egzistencijalizam i situacionizam ističu važnost pojedinih situacija, slučajeva. Potrebita je razboritost, krepost rizika, krepost mudre adaptacije, krepost elastična iako uvijek načelna. To je krepost snalaženja, krepost inicijative, odgovornosti.

A došao je poziv i s najvišeg mjesta. Pijo XII pozvao je moraliste da razboritosti dadu zasluženo mjesto, prvenstvo (vidi AAS,god.1954.str.418). On je primjenio ulogu te kreposti na mnoga pitanja, npr. na pitanje tolerancije (gore br.42). Isto tako Ivan XXIII poziva da razboritost, ravnateljica svih kreposti, odluči npr. kada i kako se može ostvariti suradnja s nekatolicima na raznim područjima života (PT br.160). Rekli bismo da današnji čovjek željan svoje afirmacije, svjestan svoje odgovornosti, rado prihvaća ovu krepost, jer je ona krepost rizika i odgovornosti.

DRUGO POGLAVLJE : PRAVILICE RAZBORITOSTI

Vidi najprije sv.I,br.106. Govorimo o razboritosti. I ona će imati nekih uvjeta koji će činiti njezin nastup potpunim. I ona će imati nekih posebnih područja za nastup. I ona će imati pomoćnih kreposti, koje će joj pomagati i regulirati uža i lakša područja.

205/ Kako ćeš "izgraditi" razboritost da bude integralna?

Dužan si mnogo toga činiti, naime: prvo, biti dobar učenik iskustva i prošlosti svoje i drugih; drugo, jasno posjedovati ili znati načela života i djelovanja, barem neka; treće, biti poučljiv od drugoga, jer u praktičnim pitanjima iskustvo igra veliku ulogu, a više očiju bolje vidi; četvrto, imati i razvijati neku sposobnost intuicije, da reagiraš nekako "ex abrupto", kao po inspiraciji, te uočiš što je ispravno a što ne; peto, moći i nastojati da uvijek više možeš izvoditi nejasno i nepoznato iz onoga što je jasno i poznato; šesto, moći predvidjeti učinke, nastojati ih predvidjeti prije nego postaviš uzroke, i, razumije se, ako su učinci nepoželjni, ne postavljati uzroke; sedmo, izvagnuti dobro sve okolnosti, jer one, kako znamo, mnogo mogu uplivati na vrijednost, dobrotu i zloću čina; osmo, moraš biti oprezan, da te vanjština ili prividnost dobra ne zavede, da pod ovčjim ruhom ne bude vuk.

Bez sumnje, još uvijek će ostati mogućnost da pogriješiš. Čovjek si. Pa i ulivena razboritost funkcionira po mehanizmu stečene. Vidi sv.I,br.117 c. Prema tome: uvijek moraš razvijati tu krepost razboritosti. Ovo što je spomenuto služiti će ti kao pedagogija razboritosti. Metoda u njenu sticanju. Prvih pet spomenutih uvjeta odgajati će u tebi razboritost koliko je ona spoznajna, ostali će pomagati njen nastup osobito koliko naredjuje, jer to je njezin glavni čin ili posao.

206/ Ima li posebna područja za nastup, posebne podvrsti?

Bez sumnje svaki čovjek potrebuje OSOBNU razboritost koja će ga voditi u njegovu životu čovjeka i kršćanina. - Osim toga potrebna je nekima i UPRAVNA razboritost, jer neki su kao starješine, vodje, ili imaju posebnu djelatnost, recimo, ekonomsku, političku itd. Stoga, osim osobne, govorimo o socijalnoj ili upravnoj razboritosti (to su njeni subjektivni ili vrsni djelovi).

Pazi: Osobna i upravna su povezane, stoga se reče da nije sposoban upravljati drugima tko ne zna upravljati sobom, ali ne smiju se pobrkati, jer osobna neposredno se odnosi na osobno dobro a posredno na zajedničko, upravna pak ili socijalna neposredno se odnosi na zajedničko dobro a posredno na dobro pojedinca.

207/ Ima li i "malih" razboritosti? To su one klasične "partes potentiales". Njihov je posao lakši, radius uži.

a) Eubulija je krepost koja će regulirati posao "consiliari" ili proučavanja, promatranja, pitanja savjeta o sredstvima, okolnostima i sl. Ovom krepošću čovjek pravilno istražuje srdstva i okolnosti, a medju tim sredstvima je i pitati i davati savjete;

b) Sineza je krepost koja će regulirati posao razboritosti koji smo označili "judicare"(gore br.202). To je, u stvari, conscientia moralis antecedens, jer potrebno je suditi da li su uočena sredstva doista dobra ili ne, da li vode k cilju ili ne, dosljedno da li ih prigrliti ili odbiti (sineza sudi o običnim postupcima, gnome o onima kojima treba odstupiti od zakona S - II-II,48);

c) Konačno, zapovijed ili odluka predstavlja najvažniji čin razboritosti, koji smo označili kao "praecipere". Sredstva treba primjeniti, moćima treba narediti, ostale kreposti treba pokrenuti na posao." Praecipere" je i učinak razboritosti i njezin cilj.

Da ovaj posljednji posao ili čin zapovijedi bude dobar, potrebita je skrb ili briga, okretnost, da se odlučno i hitno pristupi izvršenju onoga što se sporim postupkom snovalo (II-II, 47,9).

TREĆE POGLAVLJE : OPREČNE MANE

208/ Nerazboritost. To je hotične zanemarivanje pravila razboritosti, njenih integralnih i potencijalnih dijelova, o kojima gore br.205 i 207.

a) Da li nerazborit čovjek griješi? Nerazborit čovjek dolazi u sukob s razboritošću per defectum, te griješi indirektno-voljno, koliko ne nastoji biti razborit. S te strane svaki je grijeh dokaz da je po srijedi nerazboritost, nemarnost ili propust.

b) Može li nemarnost postati teški grijeh? Obično je grijeh lake naravi, jer se odnosi na laki objekt ili proističe iz nedostatka žara. Može biti grijeh teške naravi ako se radi nemarnosti propušta što je de necessitate salutis, ili ako taj propust proističe iz teške grešne volje npr. iz potpuna prijezira.

c) Može li netko direktno sagriješiti proti razboritosti? Može.To bi značilo da direktno prezire i odbija savjet, sud, zapovijed u vezi sa mjerilom života i djelovanja što se nalazi u Božjim zakonima. To bi bio posebni grijeh proti razboritosti, ex genere suo mortale (non ex toto genere).

d)Na koliko načina možeš sagriješiti proti razboritosti? Ako zanemariš sredstva ispravnog savjetovanja time da naglo predješ na djelo ili na izbor sredstava (praecipitatio); ako zanemariš što je potrebito da stekneš ispravan sud (inconsiderateratio); ako nijesi postojan u odlučenom i odabranom pothvatu (inconstantia); ako mlohavo izvršuješ što si naumio i odlučio (negligentia).

209/ Deformirani oblici razboritosti. Krive pojave razboritosti mogu imati velike sličnosti s nastupima razboritosti, naime:

a)Tjelesno je razborit onaj koji pretjerano traži način kako će udovoljiti tijelu i njegovim nasladama, a to je sta za smrti, kako bi rekao Sv.Pavao (Rim 8,5-8). Naziva se prudentia carnis. Ako je teško zabranjena naslada, takva "razboritost" biti će težak grijeh.

b) Prevarant, lukavac ingeniozno izmišlja na oko prikladna sredstva, oblači ih u ruho dobra, varavo nastupa. Mi pak govorimo da kršćanin ne smije upotrebljavati lažna ili kriva sredstv a da dođje do cilja. To je grijeh. Može biti i teške naravi, ako takav ima teško zlu nakanu ili nanosi teško zlo drugomu (2 Kor 4,2). Ta mana je astutia.

c) Varanje, prijevara tj. izvanjski čin ili izvršenje lukavosti, prepredenosti, naime: laže ili se služi lažnim postupcima. Kvalifikacija ovog postupka iznosi se u raspravi o laži i prijevari (sv.III,br.300,304 i dr.).

d) Pretjerana briga za vremenitim dobrima, pretjerana skrb za budućnost (sollicitudo excessiva). Teški bi grijeh bio tražiti vremenita dobra kao zadnji cilj života; isto tako bi bio teški grijeh ako bi netko tako tražio vremenita dobra da bi posve zanemario naredjene duhovne vrednote;lagano bi sagriješio tko bi se pretjerano bojao da ne bi bio lišen potrebnih sredstava za život.

210/ Odakle izvire kriva razboritost? Tko popušta sjetilnim porivima taj se ne može lako koncentrirati. Iz slabe koncentracije slijedi naglo postupanje, slabo promišljanje, subjektivni nastup, kako diktira čuvstvo. - Ako pak pitamo za porijeklo pseudorazboritosti, to se može reći da one redovito izviru iz lakomosti, pohlepe za zemaljskim dobrima. Pri tome se čovjek služi i lažju i pričinjanjem i hipokrizom itd. da dođje do svog cilja.

ČETVRTO POGLAVLJE : KORELATNI DAR D.SVETOGA

211/ Dar savjeta. Upoznali smo ga u sv.I,br.117. U teškim i naglim situacijama potrebit je utjecaj D. Svetoga da duša shvati savjet odozgo i da drugomu savjetuje. "Dat će vam se što ćete kazati", obećao je Krist (Mt 10,19). Duh sveti će spremiti dušu da ona uvidi što ima reći ili savjetovati sebi i drugima.

212/ Stupnjevi toga dara.Svi koji se nalaze u stanju milosti posjeduju taj dar koliko je potrebito da uvide stazu spasenja. - Na drugom stupnju su oni koji uvidjaju potrebu Kristovih savjeta te ih prigrljuju. - Na trećem stupnju se nalaze oni koji na savršen način, koliko je čovjeku moguće, te savjete ostvaruju.

PETO POGLAVLJE : ŽIVOTNA ULOGA RAZBORITOSTI

213/ Kršćanska razboritost. To je ona ulivena razboritost koja usavršuje praktični čovječji razum da ovaj uzmogne diktirati koji je čin u svakom slučaju kao dobar treba činiti, kao zao pak izbjegavati, da na taj način svaki čin bude u skladu s razumom i vjerom tj. s konačnom svrhom čovječjeg života.

Ona je doista životna mudrost, vodj kršćanskog integralizma. - Njezino mjerilo prosudjivanja su vjerske ili objavljene istine, objavljeno svjetlo. - Motivira se interesima vječnosti, osobito vrednotama Kristova govora na gori. - Razumije se da i ona funkcionira po proceduri stečene razboritosti tj. nakon zrela promišljanja, savjetovanja, mudra odlučivanja, dosljedna provodjenja itd.

214/ Životna potreba razboritosti. Suvišno je i govoriti kako je potrebita pojedincu da uzmogne mudro urediti svoj život i djelovanje. Komu nije živa slika o mudrim djevicama? (Mt 25). Nije li bio nerazuman onaj koji je sakrio talente te nije nastojao da mu donesu dobiti? (Mt 25,25). Mudrac postavlja najprije solidne temelje (1 Kor 3,10). A mudrost križa?(1 Kor 2,4).

Potrebna je, dakako, na osobit način onima koji upravljaju sebi podredjenima. Potrebna je starješinama, upraviteljima, jer "rex insipiens perdet populum suum"(Eccli 10, 3).

215/ Kako ć eš napredovati u rrazboritosti? I na tom području potrebi to je uočavati faze napretka da se ne dogodi da se duhovni život nepravilno razvije. Prema tome:

Početnici će bi ti zabavljeni time da suzbijaju tjelesnu razboritost, da se čuvaju prijevare, lukavosti, nepromišljenosti itd.

Oni koji su već napredovali stiču onu pravu razboritost (Jak 3,13-18). Oni imaju Krista pred očima pa nastoje imitirati njegovu mudrost i odlučnost u nastupima.

Savršeni hitro reagiraju na poticaje D.Svetoga, oni se rukovode kao nekom intuicijom, slasnom spoznajom svega što je potrebno da direktive D. Svetoga provedu u djelo.

216/ Koje blaženstvo odgovara ovoj kreposti i daru D.Svetoga?

"Blaženi milosrdni jer će milosrdje postići". Tko je mudriji od onoga koji zna da će Vječni Sudac izricati osudu prema tome kako je netko dijelio djela milosrdja? (Mt 25,40). Nije li se Krist nekako poistovjetio s bijednima, da izazove milosrdje kod imućnika? (Mt 25). Dobro ti savjetuje onaj koji te savjetuje da dijeliš milostinju, da odgajaš milosrdno srce.

ŠESTO POGLAVLJE : RAZBORITOST I SAVJEST

Ako je pravorijek savjesti izvjestan i ispravan on postaje pravorijekom razboritosti. Ispravna savjest je ispravno sudjanje, dakle onaj čin razboritosti koji nazvasmo "iudicare"(Lumbreras,III,br.14). Taj diktat savjesti mora odgovarati prudencijalnom sudu. Impuls za taj diktat dolazi od sindereze, koju možemo nazvati conscientia habitualis. Kao što svjetlo prvih spoznajnih načela pokreće na znanje, slično i sindereza (koja je spoznaja i neka sklonost u pravcu čovječjeg djelovanja) pokreće ili daje impuls razboritosti. Time još jednom naglasimo: nema pravilnog funkcioniranja ni sindereze ni razboritosti bez kreposne ravnoteže.

217/ Prudencijalna izvjesnost. Uza svu pažnju, uza svu nadnaravnu ili ulivenu razboritost ostaje mogućnost da konkretni život s premnogim teškoćama i pojedinostima čovjeka zaskoči. Prudencijalnu izvjesnost treba izgradjivati, jer ne može ona doći do izražaja ako čovjek nije stekao kreposti koje će držati u ravnoteži njegove duševne snage. Da odgojiš razboritost osobito moraš gojiti: spoznaju kroz iskustvo života, posluh pametnijima a osobito glasu Božjemu. To je kamenje kojim se gradi zgrada razboritosti. Ono glavnije kamenje, ne jedino.

218/ Kako definiramo prudencijalnu izvjesnot? Vidjeli smo u sv.I,br.248. u čemu se sastoji moralna izvjesnost. Isto tako u br.243. Sravni br.2.

Rekli smo da je moralna izvjesnost ona koja se temelji na konstantnosti ljudskih zakona i običaja, npr. da majke ljube svoju djecu. Moguće je iskusiti i protivno, stoga ta izvjesnost ne isključuje apsolutnu mogućnost protivnoga. Ona vrijedi "ut in pluribus". To je certitudo moralis proprie dicta tj. u pravom smislu. Ona izriče neki opći zakon, koji poprima kao neku metafizičku sigurnost ili izvjesnost ako pokušamo ovako reći: kada većina majki ne bi ljubila svoju djecu došli bi do apsurda, život bi bio nemoguć. Na taj način ta se izvjesnost svodi donekle na metafizičku.

Opstoji i certitudo moralis improprie dicta, a ta je isto što i prudencijalna izvjesnost. To je izvjesnost koju ja u ovom trenutku posjedujem dok uvidjam da nema opravdana razloga, nema temeljita straha da bih sada pogriješio. Ona isključuje opravdanu sumnju i temeljit strah od protivnoga onomu što ja sada odlučujem, spremam se činiti.

Na čemu se ta prudencijalna izvjesnost temelji? Bez sumnje, na objektivnim razlozima. Rekao bi Pijo XII: "Sicut una est veritas obiectiva, sic etiam certitudo moralis, obiective determinata, non potest esse nisi una sola". Ona isključuje "omne rationale dubium" i diže "omnom prudentem formidinem errandi"(Pijo XII, govor 1.X 1942, AAS - 1942-338-443).

Na što se subjektivno rezolvire? Koja je njena zadnja instancija? Rezolvira se na neku unutarnju viziju, kao neku intuiciju, doživljaj u kojemu čovjek postaje svjestan toga stanja izvjesnosti. To bi Sv.Toma nazvao "bonus affectus" ili "motus animi ili "sensus internus" (vidi J.Kunčić, u FZFPGUTH, 1969, str.293-5). Stoga se reče da ta izvjesnost "consistit in indivisibili". Osjeća se ili ne; ništa joj ne možeš nadodati ni oduzeti, jer svaki je čovjek kompetentan da prosudi da li opstoji ili ne opstoji.

219/ Na koji se objektivni kriterij rezolvira? Možemo reći da se s objektivne perspektive rezolvira na objektivnu istinu i na ljude "sani iudicii" odnosno na kreposne, razborite ljude. U nadnaravnom redu rezolvira se na milost, koja za kršćanina postaje kao neki unutarnji zakon, impuls, vodj, koji svjetli i topli te vodi dušu prema što se predočuje kao volja Božja (Ranwez,MORALE ET PERFECTION, Paris 1959,str.25).

220/ Što je indirektna izvjesnost? To je ona koju stičemo konzultirajući auktore, pitajući pametnije, tražeći savjeta. Od XVI stoljeća govori se o refleksnoj izvjesnosti,, do koje se dolazi pomoću refleksnih formula ili principa koje je Suarez iz područja prava prenio na područje morala.

Pokažimo problem u casus-ima: Nalazim se u noći izmedju četvrtka i petka a ne znam da li je petak započeo, pitam,mogu li steći izvjesnost po kojoj ću u praksi postupiti, jesti meso, iako teoretski ne znam je li počeo petak? Bio sam posudio novaca kod znanca, ne sjećam se jesam li mu vratio, što ću činiti? Ne sjećam se jesam li izmolio današnji brevijar, hoću li ponovno moliti? Položio sam privatni zavjet, ne znam je li valjan, a sada moram odlučiti jer sam u prigodi da učinim nešto što bi bilo proti toga zavjeta, stoga pitam: što imam činiti? Jesam li dužan ispovijediti grijeh što sam počinio a ne znam je li težak?

Na ove bolne upite svakidašnjice nastoje odgovoriti tzv. moralni sistemi, sistemi savjesti, koji čovjeku pružaju lijek da on odbaci "indirecte in quolibet casu et in qualibet materia dubium practicum conscientiae, permanente dubio speculativo" (Fanfani,I,br.229).

§. 1. Općenito o tim sistemima

221/ Koje su ideje vodilje tih sistema? Ima ih mnogo. Najvažniji su: In dubio melior est conditio possidentis. - Lex dubia non obligat. - In dubio tutior pars est eligenda. - In dubio standum pro valore actus. - In dubio favorabilia sunt amplianda, odiosa restringenda".

222/ Možemo li svim tim sistemima upraviti neke zajedničke zamjerke?

Da, Time, nekako, iznosimo anticipativno kritikuuna njihov račun. Izrazujemo temeljitu sumnju u njihovu vrijednost. Naime:

a) Historijski gledajući na porijeklo tih sistema opažamo da je to doba kada racionalizam želi sve riješiti "modo geometrico", da, tobože, što je nejasno odmah postane jasno. - U isto vrijeme pravnici nastoje zaći na polje moralista te jednostavno prenose pravna načela ili formule na područje morala da rješe razne slučajeve stvarnosti.

b) Pogledajmo to s gledišta pastorala. Kako su ispovijednici ispovijedali do XVI stoljeća? Zar prije nije bilo savjesnih duša i revnih ispovijednika, zar ih nema i danas, koji vrše svoju službu a da ne traže pomoći od nijednog od tih sistema;

c) Ti pravni principi vrijede za sudski forum, gdje "praesumptiones juris sicut et favores iuris gaudent momento decisivo" (Pijo XII), ali niti na tom forumu te presumcije nemaju snage ako dolaze u sukob s očitom, objektivnom istinom.

d) Niti su ti principi tako jasni, kada ih gledamo u njihovoj ulozi praktične, životne norme. Pogledaj kakve praznine ostavljajuformulacija onog principa "lex dubia non obligat". Zar dvoumica ne može biti odgovorna? Kako nejasnoća, dubium, može biti mjeriolom da jasno zaključim da mogu nešto raditi proti zakona?

e) Svi ti principi pravnog područja vrijede za pravno, izvanjsko područje, socijalni život i djelovanje, dakle oni zahvaćaju samo jedan dio i to onaj izvanjski dio ljudske djelatnosti. Moralno pak područje, tj. područje savjesti jest područje prije svega unutarnje ispravnosti, proteže se na sv. vrsti ljudske djelatnosti. Očito je da izmedju ta dva područja može nastati sukob, npr. najmodavac u skladu s pozitivnim zakonom izbaci siromašnu obitelj iz svoga stana, ali to ne slijedi da je u skladu s moralom, ni naravnim ni objavljenim, prema tome tu se može obistiniti ona: "Summum ius, summa iniuria".

f) Suha juridička formula ne rješava što je po svojoj naravi zamršeno. Konkretni ljudski čini su mnogostruki, raznoliki, zamršeni. "Incertae providentiae nostrae" (Sap 9,14). Dobro opaža neki pisac kad veli da ovi sistemi žele pretvoriti znanje o konkretnim činima u neko umijeće, kao da žele dati pravila umjetnosti te narediti: postupaj ovako ili onako, a mi postavljamo pitanje da li uopće postupati ili odgoditi postupak (INIT. III, str. 738).

g) Riješiti slučaj savjesti znači otkriti praktičnu istinu. Riješiti praktičnu dvoumicu znači izreći praktični sud. Praktična se istina ne izriče bez sudjelovanja i pameti i volje, spoznaje i kreposti, znanja i kreposna raspoloženja, npr. na području pravednosti nije dosta da razboritost hic et

nunc izreče sud što je pravedno, što nepravedno, potrebita je i ona inclinatio ili osjećaj pravednosti koji će poticati na ispravan sud. Stari bi rekli da se praktična istina ne može poznati "sine more et mente".

h) Doista, zastupnici tih sistema pozivaju u pomoć i razboritost. Pitanje je pak ovo: da li razboritost ima glavnu i odlučujuću riječ ili pak ti pravni principi? Ako je naime razboritost vrhovna instanca, tada moramo na nju svesti onu potrebitu izvjesnost za djelovanje, a ne na svjetlo (koje je nejasno) tih principa, jer "propter quod unumquodque et illud magis".

i) Ima načela u Sv.Pismu po kojima možemo stvoriti neku sliku vrlo različitu od slike koju nam mogu predočiti ovi sistemi. Ta slika se odnosi na predočivanje kompliciranosti pojedinih konkretnih čina (Eccli 15,14). Naredjuje se da se slijedi izvjestan sud savjesti (Rim 14,1-13). Ne smije se izlagati ni pogibelji grijeha (Ecclus 3,27). Prije djela treba pitati savjeta (Eccles 37,20). Potrebno je čuvati se i prividnog zla (1 Tes 5,22). Dobra nakana uvijek se traži (Mt 6,23). - Sve je ovo daleko od simplicizma koji je karakterističan za ove sisteme.

j) Ako gledamo Kodeks lako ćemo otkriti da on zna za moralno promatranje obvezanosti zakona, i tada ubrojivost prestupka odmjeruje prema grešnosti neznanja ili nepažnje (k.2202-4; 2199, 2218, 2229 § 3).

k) Sveti Oci kao ni Sv.Toma ne predlažu nijedan sistem. Rješenja praktičnih slučajeva savjesti povjeravali su razboritosti. Bili su skloni tome da čovjek slijedi ono što više odgovara zakonu. Mjerodavan je svakako ovaj tekst Sv.Tome : "Judicium de his non potest sub certa regula comprehendi sed reliquuntur existimationi prudentis"(ETH 379,399). Iz ovoga vidimo da nije moguće naći jednu formulu zajedničku za sve slučajeve, nego da se to povjerava razboritosti pojedinca kao kreposti odgovornosti.

l) "Probati auctores" ne mogu u ovom pitanju biti mjerodavni, jer nijesu složni. Uzmimo najuvaženiji princip "possessionis", na kojemu se temelji jedan od sistema. Dok Prümmer taj princip hvali, Merkelbach se čudi kako uopće netko može tom principu dati prvenstvenu vrijednost (Prümmer,I,br.336; Merkelbach II,append.str.990). Obojica pak ne priznavaju vrijednost principu "lex dubia non obligat". Slično treba reći i o drugima.

m) U nekim dokumentima Crkve opaža se jaka tendencija da se principu "probabilioris opinionis" dade neko prvenstvo (D 2103, 2175). Nijedan, ipak, sistem nije izabran od Crkve kao obvezatan, a danas se opaža tendencija da se tim sistemima umanji vrijednost, te se ponovo sve osloni na prudencijalnu odgovornost svakog i pojedinog čovjeka.

§ 2. Sistemi koje treba zabaciti

223/ Apsolutni tuciorizam ili rigorizam. On tvrdi da u dvoumici mogu slijediti jedino što je apsolutno izvjesno, a u sukobu zakona i slobode treba da slijedim zakon usprkos i najvjerojatnijeg mišljenja u prilog slobode. Recimo primjerom: od četvrtka na petak, u dvoumici da li je nastupio petak, mogu jesti meso jedino ako sam apsolutno siguran da je još četvrtak, a ni najvjerojatnije mišljenje da je još četvrtak ne dispensira me od opsluživanja nemrsa, sve dok nijesam apsolutno siguran da je još četvrtak. To mišljenje zastupali su jansenisti (D 2303).

Ovaj sistem osudjen je od Crkve (D 2303 i slijed). - Proglasuje suvišnom moralnu ili prudencijalnu izvjesnost a traži samo apsolutnu koja isključuje "omne possibile dubium" protiv ne pozicije. - Život bi postao mučilištem, nemogućim.

224/ Umjereni tuciorizam ili rigorizam. Možeš slijediti poziciju u prilog tvoje slobode ako za slobodu opstoji "opinio probabilissima". U dvoumici, dakle, moraš posjedovati posve vjerojatno mišljenje da ti bude dopušteno raditi proti zakona, odnosno izložiti se prekršaju zakona. Recimo primjerom: od četvrtka na petak večer možeš jesti meso ako je posve vjerojatno da je četvrtak. Tako su mislili neki umjereniji janseniste XVII i XVIII st. u Louvainu, kasnije i kardinal Gerdil. Predložen je kao neko ublaženje apsolutnog tuciorizma (kod Denz u fus-noti ad num 2302).

I ovaj je sistem na isti način odbačen. Zabacuje onu izvjesnost koju općenito teolozi smatraju dovoljnom, naime: prudencijalnu. Ova isključuje samo opravdanu sumnju, temeljit strah, stoga ne mora u prilog slobode opstojati posve vjerojatno mišljenje, dovoljno da opstoji prudencijalno. Moralna se izvjesnost osniva na kriteriju "ut in pluribus". Pod njenim vodstvom ostaje apsolutna mogućnost da se pogriješi.

225/ Laksistički probabilizam ili laksizam. Ovaj je dijametralno oprečan gornjim sistemima. Tvrdi da je dostatna "quantumvis tenuis", neznatna vjerojatnost i čovjek može raditi u prilog slobode te se izložiti prekršaju zakona. Ako, recimo, sudac ima suditi, on može slijediti i manje vjerojatno mišljenje bez straha što se sukobi sa vjerojatnim protivnim mišljenjem. Recimo primjerom: od četvrtka na petak možeš jesti meso ako posjeduješ i najneznatniju vjerojatnost u prilog slobode tj. da nije petak započeo. Taj sistem se, dakle, zadovoljava "minimo gradu probabilitatis".

Osudjen je (D 2101-2104). - Protivi se duhu kršćanstva koji ide za tim da naglasi kako su svi kršćani pozvani na svetost ili savršenost. Kakav bi život izgledao kada bi čovjek postupao po načelu ovog sistema? Tko bi opsluživao zakon? Ova "minima probabilitas" nema dovoljne izvjesnosti koja je potrebita za djelovanje kako pristoji čovjeku kao razumnom i samoodredivom biću. Da ti bude dopušteno raditi ti moraš imati izvjesnost "veri et proprii nominis", prudencijalnu izvjesnost koja

isključuje "omne rationabile dubium" i "tollit omnem prudentem formidinem errandi". Pijo XII veli da "probabilitas innititur instinctu vel opinione mere subiectiva unius vel alterius, forsan quoque credulitate personali, defectuque considerationis et experientiae"(navod kako u br.218). Ako tako strogo moramo suditi o vjerojatnosti (probabilitas), mnogo strože moramo odbaciti laksističko mišljenje da bi bila dovoljna "minima probabilitas".

§ 3. Sistemi koji se mogu slijediti

226/ Probabiliorizam. Zadovoljava se s prudencijalnom izvjesnošću te tvrdi da u sukobu mišljenja u prilog slobode i u prilog zakona nije dovoljna probabilitas (mnogo manje opinio minus probabilis) u prilog slobode nego treba slijediti što je vjerojatnije, sigurnije, a to je u prilog zakona. Recimo primjerom: ako je vjerojatno da je još četvrtak, a vjerojatnije da je petak, ne možeš jesti meso, jer to nije dovoljna izvjesnost budući je sigurnije nejesti, što je u prilog zakona. Jedino, ako bi bilo vjerojatnije mišljenje u prilog slobode, mogao bi jesti mesa.

Tko ga zastupa? Zastupali su ga Dominikanci, od Isusova ca Tirs Gonzalez, a izgleda da su ga Franjevci bili odabrali u kapitulu u Mantovi 1762. Prevladavao je od polovice XVII st. kroz skoro čitavo XVIII stoljeće.

Koje dokaze navodi? Prvo: što je vjerojatnije to je bliže istini time i dobru, zbog toga ga treba slijediti; druge, ako razum nešto predočuje kao vjerojatnije, volja je to dužna slijediti, jer razum je vodj quoad specificationem; treće, Sv.Oficij je pozvao O.Gonzaleza da napada laksni probabilizam te da "libere et intrepide" brani probabiliorizam (D 2175); četvrto, Pijo XII u citiranom govoru tvrdi da moralna izvjesnost ne može biti nego jedna, kao što ni objektivna istina ne može biti nego jedna, prema tome treba slijediti gdje se ona jasnije javlja; peto, probabiliorizam ima uza sebe pravilo morala da krepostan čovjek uvijek odabire ono što uključuje manju mogućnost zla, prema tome, ako "virtus semper declinat in id quod minus habet de malo"(ETH br.713), protivilo bi se kreposti ako bi netko slijedio vjerojatno ili manje vjerojatno mišljenje mjesto da slijedi vjerojatnije mišljenje, jer to bi značilo da se svojevoljno izlaže grijehu ili pogibli grijeha; šesto, probabiliorizam nalazi podršku svome stanovištu u tome što svi teolozi složno tvrde da ima slučajeva kada treba slijediti princip: "Tutius est sequendum" ili "In dubio eligenda pars tutior".

BILJEŠKA: 1/Opstoji li, doista, obaveza da se u nekim slučajevima mora postupati po principu "In dubio eligenda pars tutior"? Opstoji. Navedeni se princip mora slijediti: prvo, u praktično-praktičnoj dvoumici savjesti,tj. kada ti hic et nunc treba postupiti a za istinu ne možeš doznati,tj. tada moraš slijediti "tutius", recimo, što je u skladu sa zakonom a ne tvojom voljom, jer bi se izložio pogibli grijeha; drugo, ako je apsolutno i izvjesno odredjeno što se ima poduzeti da se cilj postigne, recimo vječnu sreću,

jer tvoje mišljenje ne može učiniti da sam vjerojatno prikladno sredstvo postigne svrhu (D 2101); treće, ako je u pitanju valjanost sakramenta, jer tvoje vjerojatno mišljenje ne može učiniti da sakramenat bude valjan ako to u stvari nije; četvrto, ako se radi o strogom pravu treće osobe, npr. kada sudac ima suditi, jer tudju štetu treba svakako izbjegavati, a tvoje mišljenje, tvoja vjerojatnost ne može te opravdati ako bi stvarno drugomu nanio štetu (D 2102).

2/ Vrlo je zanimljivo da i probabilisti, kao Noldin, izričito priznaju vrijednost jedino ovom principu kada se radi o praktičnoj dvoumici savjesti (I,br.224,236). Ne opaža kako je probabilizam " podbacio" baš radi toga što ga u tim slučajevima ne smijemo slijediti. Teškoća je, naime, kako se naći u tim konkretnim, praktičnim slučajevima savjesti.

3/ Zar gornji princip znači da treba da uvijek slijedimo ono što je "tutius"? Ne. Znači samo to, da, u sukobu ili usporedbi "minus tutum" sa "tutius" onaj "minus tutum" postaje "non tutum", dosljedno da treba slijediti "tutum". Razumije se, ako toga sukoba nema, ja mogu slijediti ono što je samo "tutum", dapače, ako imam razloga ja mogu postupiti i proti slova zakona, poslužiti se epikejom, odustati uopće od djelovanja i sl.

4/ Naše je mišljenje da probabiliorizam doista posjeduje vrlo valjane razloge sebi u prilog, ali ni njega ne zastupamo: prvo, jer je "sistem", a rekli smo da nijedan sistem kao takav, koji naime zastupa neku formulu kao magično sredstvo za snalaženje u labirintu konkretnih čina, nema dovoljno razloga da bi ga slijedili; drugo, probabiliorizam je vrlo kompliciran, kao i drugi sistemi, jer i on pretpostavlja da čovjek može imati tako istančanu moć rasudjivanja da, kao po nekom termometru, mjeri stupnjeve koji se redaju ovako: parum probabile - minus probabile - probabile - probabilius - valde probabile - probabilissimum - certum - certius - certissimum; treće, probabiliorizam mora razjasniti što je u svakom slučaju to "probabilius", a to ne može jer prudencijalna izvjesnost, koja je dovoljna i potrebita ad licite agendum, jest kao neki doživljaj, kao neko "oko pameti", kao neka "intuicija svjesnosti" koja je kao datost, naime: jest - jest, nije - nije.

227/ Probabilizam. Ovaj sistem uzima onaj "minus probabile" lakšeg sistema probabilizma pa ga zaoštruje (gore br.225). Tvrdi: doista ne smijem slijediti što je minus probabile u prilog slobodi, ali ako je to mišljenje u sebi solidno vjerojatno mogu ga slijediti, iako za protivno, recimo u prilog zakona, stoji mišljenje koje je solidno, solidnije ili vjerojatnije. To znači da u istom pitanju može zajedno opstojati dvostruko protivno mišljenje, i ta oba mišljenja da su solidna vjerojatna.

a) Kada je nastao? Nastao je u XVI stoljeću. Predložio ga je dominikanac Bartolomej Medina, ali su ga dominikanci napustili.

b) Promatran historijsko-juridički probabilizam nije drugo nego prijenos juridičke formule na moralno područje, tj. uzimanje pravnog principa "Lex dubia non obligat" u nakani da se s njim riješe slučajevi savjesti.

c) Psihološko-genetički promatran on nastaje iz prevlasti subjektivnog momenta (početak subjektivizma) nad objektivnim na polju savjesti. Nastaje iz pouzdanja u suhu formulu više nego u kreposno raspoloženje (pozitivne znanosti, epoha

matematike). Nastaje iz pretpostavke da dva mišljenja mogu biti oprečna a ipak oba temeljito vjerojatna u praksi. Nastaje iz pretpostavke da je jedna i jedina formula dostatna za rješenje svih konkretnih, živih slučajeva.

d)Doktrinalno, rekosmo, on usvaja princip "Lex dubia non obligat". Recimo primjerom: u prijelazu četvrtka na petak može biti čak i vjerojatnije da je petak započeo, da ne smijem jesti mesa, ja ipak mogu jesti mesa ako je solidno razborito mišljenje da još petak nije nastupio.

e) Danas probabilizam ovako formulira svoj dokaz: "Lex contra cuius existentiam militat vera et solida probabilitas, est obiective incerta, atqui lex obiective incerta non obligat subiective, ergo lex contra quam militat vera et solida probabilitas non obligat, ideoque est nulla"(Reg.Zalba,I,br. 269). Solidna, dakle, vjerojatnost u prilog slobode čini zakon objektivno neizvjesnim, objektivno pak neizvjestan zakon ne obvezuje subjekt na njegovo opsluživanje, drugim riječima takav zakon je neobvezatan.

f) Kritika: Prvo,Sv.Oficij poziva Gonzaleza da "viriliter impugnet mišljenje koje stoji na stanovištu da se može slijediti "opinionem"minus probabilem" kad je ovo u sukobu sa "probabiliori" (D 2175); drugo, dvoumica je mješavina znanja i neznanja, a neznanje može uvijek biti plod odgovorne nemarnosti, dosljedno ne može po sebi oslobadjati od obaveze prema zakonu; treće,dovoljno objavljen zakon ne može nikako biti objektivno neizvjestan, niti se na to zakonodavac osvrće, nego je dužnost podanikova da traži razjašnjenje i prekršaj zakona uključuje odgovornost; četvrto, nelogično je reći da dvojben zakon ne obvezuje, to bi značilo da stanje neizvjesnosti radja nešto više od sebe, naime izvjesnu neobvezatnost; peto, probabilizam bira manje istinito, pogibeljnije na štetu onoga što je bliže istini, sigurnije; šesto, rekli smo gore da je nemoguće da dvije oprečne istine budu u isto vrijeme dovoljno izvjesne (detaljnije vidi u našem članku navedenom gore u br.218); sedmo, proti probabilizma vrijedi sve što je rečeno gore u br.222. generalno o svim sistemima.

228/ Ekviprobabilizam. To je sistem Sv.Alfonsa. U dvoumici, veli on, kada nije izvjesno da li je neki čin dopušten, treba slijediti doista vjerojatnije mišljenje, u čemu se slaže s probabiliorizmom, ali, ako su mišljenja jednako ili skoro jednako vjerojatna treba slijediti poziciju koja je na snazi, za koju "stat possessio" tj. ako possidet lex treba stati na strani zakona, ako possidet libertas treba stati na strani slobode. Primjerom: Četvrtak večer jednako ili skoro jednako smatram da je petak počeo i da nije, u tom slučaju mogu jesti meso jer possidet libertas četvrtka, dok, u petak večer, na prijelazu u subotu, ako jednako ili skoro jednako smatram da je još petak, ne smijem jesti meso, jer possidet lex abstinentiae.

Kritika: prvo, prema najnovijim istraživanjima moramo reći da ovaj sistem nije originalno Sv.Alfonsa niti dominikanca Pottona nego dominikanca Franje Laraga god.1706 (Lumbreras,

DE PRUDENTIA str.116); drugo, sistem se temelji na principu "In dubio melior est conditio possidentis", pa vrijedi što je o njemu rečeno gore u br.225 slovo 1; treće, za prekršaj zakona posve je neznačajno da li ga ja kršim kad je počeo ili kad još nije svršio; četvrto, kako će ekviprobabilisti riješavati pomoću ovog principa "dubia juris" npr. kada je dopušten abort, da li su kamati u ovom konkretnom slučaju lihva itd; peto, pred moralnim sudištem s objektivnog gledišta uvijek zakon "possidet", jer je zakon (vidi sv. I, br.222-223).

229/ Može li se doista sistem Sv.Alfonsa prikazati? Izgleda utvrdjeno da je Sv.Alfons najprije zastupao probabilizam, poslije prešao na probabiliorizam, da kasnije stane kod "systema aeque probabilis opinionis"(Haar u reviji ANGELICUM,1941,str. 30-35).

Dobar poznavalac misli Sv.Alfonsa ovako sintetizira njegov sistem: prvo, ako se solidno sumnja da li zakon opstoji ili da li je nastupio, možeš postupati kao da ga nema ako opstoji jednako ili skoro jednako mišljenje da ne opstoji ili da nije nastupio; drugo, u solidnoj dvoumici da li je zakon prestao treba ga opsluživati kao da dvoumice nema; treće, nije dopušteno slijediti manje vjerojatno mišljenje u prilog slobode a ostaviti znatno ili izvjesno vjerojatnije mišljenje u prilog zakona (Aertnys I,str.67-83).

Razumije se da zamjerke koje su upućene na račun sistema uopće vrijede, proportione servata, i za ekviprobabilizam.

§ 4. Kako postupati u praksi?

230/ Slobodan izbor. Još danas ima teologa koji zastupaju razne od gore navedenih sistema. Prema tome svatko ih može slijediti. Medjutim, recimo da netko slijedi probabilizam, njegova će dužnost biti da dobro prouči načela "de recto usu probabilismi", a ta će načela njega dovesti u dosta zamršenu situaciju, iz koje neće lako izaći.

a)U istom pitanju, odnosno u istom činu nije dopušteno upotrebljavati protivne sisteme, npr. u pitanju vrijednosti oporuke koja nema zakonite forme nije ti dopušteno slijediti probabilizam, reći da ne obvezuje, jer je dubium da li civilni zakon u pitanju obvezuje, a usprkos toga po načelima probabiliorizma tražiti da se oporuka mora u svemu izvršiti.

b)Ako se radi o pitanju da li je neki čin dopušten, ispovijednik ne smije nametati penitentu svoj sistem, jer ispovjednik nije zakonodavac nego učitelj i sudac. Neka pouči penitenta, ili neka ga uputi da pravilno aplicira sistem koji on (penitent) zastupa.

Ako ispovjednik ima donijeti sud o penitentovu ponašanju, ispoviednik može prosuditi po kojemgod sistemu, odnosno riješiti penitenta ili ne.

Ako ispovjednik želi odvratiti penitenta od formalnog grijeha, neka radije postupa po blažem sistemu, ali, ako ispovjednik mora upozoriti penitenta da se čuva grijeha, neka radije primijeni stroži sistem.

231/ Principi koji su više u skladu s razumom. Evo nekoliko principa koji se osvrću i na "mentem" i na "mores". Računaju na znanje i krepost. U njima je doista svjetlo ali i toplina. U moralnom svijetu mogu biti sigurni vodje.

1. Princip "rationis sufficientis". Pijo XII ga karakterizira kao "absolutum certum". Da se izložiš prekršaju zakona ili nekoj pogibli grijeha moraš računati na ovaj princip, kako je rečeno u sv. I, br.55, 185-187 itd.

2. Postupati po diktatu razuma znači u isto vrijeme postupati kreposno (I-II, 94, 3). Zar je pametno postupati s dvoumicom, koja je kao neka spona? Zar je pametno izlagati se grijehu? prekršaju zakona, počinjanju materijalnog grijeha ili zanemarivanju toga grijeha? Koja korist da se "izvučeš" iz zakona ako se nijesi "izvukao" iz Božjih očiju?

3. Slijedi razum, on mora voditi, volja mora slušati. Što je bliže istini to je bliže Bogu. Slijediš li što je vjerojatnije - slušaš razum, slijediš li što je manje vjerojatno - ne slušaš razum nego volju i to proti diktata razuma (DE MALO, 6 art.un).

4) Zakon je Božji poslanik. Dužan si svoje čine uvijek ispitivati u svjetlu zakona a ne nastojati kako ćeš ga izigrati. Za nemarnost prema zakonu postaješ odgovoran Bogu.

5. "Semper virtus declinat in id quod minus habet de malo (ETH br.713). Diktat je kreposti da činiš ono što je manje pogibeljno. Tako svaki pametan čovjek umuje. Ako si prisiljen da nešto odlučiš ili nastupiš čini što je manje pogibeljno.

6. Ne možeš se pozivati na subjektivnu savjest ako ne nastojiš da je uskladiš s objektivnom istinom, višim normama. "Error conscientiae non habet vim absolvendi et excusandi, quando scilicet ipse error peccatum est, ut cum procedit ex ignorantia eius quod quis scire tenetur et possit" (Sv.Toma QUODLIBETUM VIII, 15).

7. "Illud autem quod agitur contra legem semper est malum, nec excusatur per hoc quod est secundum conscientiam" ist.mj.). Radi se o osudi materijalnog grijeha (vidi o tome uničić u BS 1965, br.1). Neki sistemi, npr. probabilizam, po snazi svojih principa dovode do minimiziranja materijalnog grijeha.

232/ Što ti je činiti? Prije svega znati i u praksi primijeniti više puta iznesenu nauku, naime: za spoznaju praktične istine nije dovoljno znati, nego treba biti kreposno raspoložen. Konkretan slučaj savjesti jest eminentno praktična istina, koja govori što treba činiti, stoga treba biti kreposno raspoložen da se može pravilno upoznati.

Upotrijebi sve što je potrebito za sticanje, uščuvanje i razvijanje kreposti razboritosti, jer ona je kormilar tvoga praktičnog života. Ona naravna i ona nadnaravna. Ova nadnaravna, pamti, funkcionira po strukturalnim zakonima one stečene, naravno, jer "gratia non tollit naturam".

Možeš se držati ovih uputstava: Najprije nastoj steći prudencijalnu razboritost da doznaš je li ti čin dopušten ili ne, da li je svrsishodan ili ne.

Ako ti ostane dvoumica ali na bazi neznatnih razloga, prezri je, jer "parum pro nihil accipit ratio", kako kažu mudraci.

Možda za protivno mišljenje ostaje vjerojatnost, tj. možda je po diktatu vjerojatnosti protivno istinito, tada, ako možeš, odgodi čin dok se propitaš, posavjetuješ, proučiš.

Recimo da nemaš vremena da ikoga pitaš, da nemaš vremena puno razmišljati, tada, u pravnom području možeš postupati po pravnim principima, ali pred savješću uvijek tako da ne povrijediš moralna načela ni na kojem području, a to su ona koja su iznesena u br.231.

Poslije nego si sve pokušao traži svakako pomoć odozgo prema onoj: "Cum ignoramus quid agere debeamus oculos nostros dirigamus ad Deum (II Par 20,12).

Svakako, uvijek su ljudske odluke podložne nesavršenostima. Isto tako budi uvjeren da nećeš naći sistem koji će ti tu brigu dignuti, u tome si odgovoran, kovač svoje sudbine. Imaš razboritost, a "iudicium de singulis relinquitur prudentiae uniuscuiusque"(ETH br.259). U tome je veličina, ali i neka tragična odgovornost razboritosti.

K A Z A L O

D R U G O G A N J K I N J I G A

PRVI ODSJEK: BOŽANSKE KREPOSTI

Predgovor.....

Uvod..... 1

PRVA RASPRAVA O VJERI..... 4

Prvo poglavlje: o vjeri u sebi..... 4

Drugo poglavlje: Realizacija čina vjere..... 10

§ 1. Objekt ili predmet vjerovanja..... 10

§ 2. Čin vjere..... 12

§ 3. Razvojne faze čina vjere..... 14

Treće poglavlje: Potreba vjere..... 16

§ 1. Potreba vjere-habitusa..... 16

§ 2. Potreba vjere kao actus-a..... 17

§ 3. Obaveza izvanjskog čina vjere..... 20

Četvrto poglavlje: Vjernik..... 22

§ 1. Što vjernik ne smije..... 22

§ 2. Zdrava tolerancija..... 24

§ 3. Vjernik mora pozitivno nastojati..... 26

Peto poglavlje: Korelatni darovi D.Svetoga..... 28

Šesto poglavlje: Grijesi proti vjere..... 30

§ 1. U opreči su s vjerom..... 30

§ 2. Odnos prema spomenutima..... 34

§ 3. Psovka kao nijekanje vjere..... 34

Sedmo poglavlje: Vjera i posvećenje..... 37

DRUGA RASPRAVA : O UFANJU..... 39

Prvo poglavlje: Ufanje u sebi..... 42

Drugo poglavlje: O potrebi kršć.ufanja..... 46

Treće poglavlje: Kako se griješi proti kršć.ufanja. 47

Četvrto poglavlje: Strah kao dar Duha Svetoga..... 50

Peto poglavlje: Kršćansko ufanje u životu..... 51

TREĆA RASPRAVA : O KRŠĆANSKOJ LJUBAVI..... 53

Prvo poglavlje: Što je sveta ljubav u sebi..... 55

Drugo poglavlje: Predmet-čin-stupnjevi..... 57

Treće poglavlje: Potreba kršćanske ljubavi..... 58

§ 1. Potrebito je ljubiti Boga..... 58

§ 2. Kršćanski ljubi sebe..... 60

§ 3. Kršćanski ljubi bližnjega..... 61

§ 4. Dužan si ljubiti neprijatelja..... 63

Četvrto poglavlje: Kojim redom ide ljubav? 66

§ 1.Kojim redom ljubiti osobe..... 66

§ 2. Drži se reda u ljubavi prema raznim dobrima 67

§ 3. Da li je obaveza reda u ljubavi teške naravi 69

Peto poglavlje: Učinci svete ljubavi..... 70

§ 1. Imanentni plodovi svete ljubavi..... 70

§ 2. Izvanjski plodovi svete ljubavi..... 70

Šesto poglavlje: Grijesi proti kršć.ljubavi..... 75

§ 1. Kako vrijedjaš ljubav prema Bogu..... 75

§ 2. Kako vrijedjaš ljubav prema sebi..... 76

§ 3. Kako griješiš proti ljubavi prema bližnjemu 77

Sedmo podlavlje: Korelat dara D.Svetoga..... 83
Osmo poglavlje: Razvoj i život.uloga svete ljubavi.. 84

DRUGI ODSJEK : STOŽERNE KREPOSTI

PRVA RASPRAVA: O RAZBORITOSTI..... 87

Prvo poglavlje: Razboritost u sebi..... 89
Drugo poglavlje:Pratilice razboritosti..... 92
Treće poglavlje: Oprečne mane..... 93
Četvrto poglavlje: Korelatni dar D.Svetoga..... 94
Peto poglavlje: Životna uloga razboritosti..... 95
Šesto poglavlje: Razboritost i savjest..... 96
§ 1. Općenito o moralnim sistemima..... 97
§ 2. Sistemi koje treba zabaciti..... 100
§ 3. Sistemi koji se mogu slijediti..... 101
§ 4. Kako postupati u praksi..... 104

.....

Kazalo..... 107